

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Igor Semolič

**Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje
Jugoslavije v letih 1991–2001**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Igor Semolič
mentor: red. prof. dr. Ljubica Jelušič

**Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje
Jugoslavije v letih 1991–2001**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje Jugoslavije v letih 1991–2001

Povzetek

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je bil svet priča najhujšim zločinom, ki so se po drugi svetovni vojni zgodili na evropskih tleh. Z vzponom srbskega nacionalizma je multinarodna, multiverska in multietnična država pričela razpadati, ob tem pa so se pred očmi celotne svetovne javnosti dogajale množične kršitve mednarodnega humanitarnega prava.

V magistrskem delu je predstavljen pregled kršitev mednarodnega humanitarnega prava po posameznih republikah in regijah glede na kraj storitve kaznivih dejanj. Zločini so časovno in teritorialno analizirani, ob njih je navedeno, kdo so bile žrtve in kdo storilci. Za Republiko Slovenijo so predstavljeni sodni postopki, ki so še v teku pred domačimi sodišči, odprte preiskave in pravnomočne sodbe. Za Republiko Hrvaško je predstavljenih 23 krajev, kjer so se po mnenju Mednarodnega kazenskega sodišča za nekdanjo Jugoslavijo (v nadaljevanju MKSJ) zgodili vojni zločini. Za BiH, kjer so bile kršitve mednarodnega humanitarnega prava najbolj množično kršene, je opisanih 56 lokacij, kjer so se dogajala hudodelstva. Obravnavanje vojnih zločincev pred MKSJ je v enem primeru prikazano tudi za Republiko Srbijo in Republiko Makedonijo. Za Kosovo je opisanih 16 lokacij, kjer je prihajalo do kršitev mednarodnega humanitarnega prava. Za genocid, hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil ali običajev vojne in hudih kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949 je bilo pred MKSJ obtoženih 161 oseb. Posebna pozornost je namenjena tudi kazenskim sankcijam, ki so bile izrečene obsojencem pred MKSJ.

Največjo odgovornost za hudodelstva nosijo politični in vojaški voditelji bosanskih Srbov, dejstvo pa je, da so vojne zločine zagrešile tudi druge strani v spopadu, torej tudi Hrvati, Muslimani, kosovski Albanci in Makedonci.

Paradoksalno je, da največje zagovornice spoštovanja vladavine prava in človekovih pravic v svetu niso bile pripravljene storiti dovolj za to, da bi preprečile tako eklatantne kršitve mednarodnega humanitarnega prava. Neustrezen odziv mednarodne skupnosti (Organizacije združenih narodov, OVSE, zveze NATO) na kršitve mednarodnega humanitarnega prava, ki so se letih 1991–2001 dogajale na ozemlju nekdanje Jugoslavije, nakazuje na njihovo soodgovornost za zločine.

V državah nekdanje Jugoslavije, ki jih je vojna najbolj prizadela, je treba skozi sistem izobraževanja nenehno spodbujati razumevanje vzrokov teh zločinov, ozaveščati prebivalstvo ter spodbujati spoštovanje človekovih pravic in strpnosti med različnimi veroizpovedmi. Le tako bo na Balkanu prevladal mir in bodo tamkajšnji prebivalci lahko živeli v sožitju in harmoniji.

Ključne besede: mednarodno humanitarno pravo, Ad hoc Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo, mednarodna hudodelstva, mednarodna skupnost

Violations of the international humanitarian law in former Yugoslavia in years 1991–2001

Summary

The 1990's saw the most severe criminal activities taking place in Europe after the World War II. The uprising of Serbian nationalism led to a disintegration of the multi-national, multi-religion and multi-ethnic state, with massive violations of international humanitarian law happening before the eyes of the whole world.

The paper presents an outline of the violations of the international humanitarian law in the republics and regions according to the locations of criminal activities. The crimes are analyzed according to the time and territory and the victims and perpetrators are specified. For the Republic of Slovenia, the current judicial proceedings in the national courts, the investigations, and the final judgments are presented. For the Republic of Croatia, 23 locations are presented where in the opinion of International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) war crime took place. For Bosnia and Herzegovina where the violations of international humanitarian law were most severe, 56 locations where the offences were carried out are described. The prosecution of war criminals before ICTY is presented also for Republic of Serbia and for Former Yugoslav Republic of Macedonia with one case each. There are 16 places described in Kosovo where the violations of international humanitarian law happened. 161 persons were accused before ICTY of genocide, crimes against humanity, violations of the laws or customs of war, and grave breaches of the Geneva Conventions of 1949. The criminal sanctions imposed by ICTY on the convicted persons are also presented.

The greatest responsibility for criminal activities carry the political and military leaders of Bosnian Serbs. The war crimes were nevertheless committed also by other parties, i.e. the Croats, Muslims, Albanians from Kosovo and Macedonians.

The world's most prominent advocates of the rule of law and the human rights were – paradoxically – not prepared to efficiently prevent such outstanding breaches of international humanitarian law. The inadequate response of the international community (United Nations, OSCE, NATO) to the violations of international humanitarian law that were taking place in the years from 1991 to 2001 in the territory of the former Yugoslavia indicates their co-responsibility for the crimes.

In the republics of former Yugoslavia that were affected by the war most severely, there should be a constant promotion through the education system of comprehension of the causes of these crimes to increase the awareness and respect for the human rights and tolerance towards different religions. This is the only way for the Balkan region to establish peace so its people would be able to live in symbiosis and harmony.

Keywords: international humanitarian law, Ad hoc International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY), international crime, international community

Kazalo

Seznam kratic	9
1 Uvod	11
1.1 Opredelitev predmeta proučevanja	13
1.2 Hipoteze	15
1.3 Raziskovalne metode	16
1.4 Struktura magistrskega dela	16
2 Mednarodno humanitarno pravo	18
2.1 Opredelitev pojmov	18
2.2 Temeljna načela mednarodnega humanitarnega prava	19
2.3 Struktura mednarodnega humanitarnega prava	20
3 Zgodovinski kontekst vzrokov za vojno	21
3.1 Slovenija – 1991	23
3.2 Hrvaška 1991–1995	23
3.3 Bosna in Hercegovina 1992–1995	24
3.4 Kosovo 1998–1999	25
3.5 Makedonija – 2001	26
3.6 Kronologija dogodkov v Jugoslaviji med leti 1968–2001	26
4 Ad hoc Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo (MKSJ)	27
4.1 Pristojnost	29
4.1.1 Hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949	31
4.1.2 Kršitve pravil ali običajev vojne	32
4.1.3 Genocid	34
4.1.4 Hudodelstva zoper človečnost	34
5 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava	35
5.1 Ubijanja	35
5.2 Posilstva	36
5.3 Pretepanje in mučenje	36
5.4 Protipravno zadrževanje civilnega prebivalstva v nehumanih pogojih	37
5.5 Deportacije	38
5.6 Jemanje civilistov za talce	38
5.7 Uničevanje in plenjenje tuje lastnine	39
5.8 Uničevanje kulturne dediščine	40
5.9 Nediskriminatorna uporaba sile	40
6 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Slovenije	41
6.1 Sodni postopki v teku	42
6.1.1 Primer Radovanović	42
6.1.2 Primer Grujović	43
6.2 Odprte preiskave	43
6.2.1 Primer Češča vas	43
6.2.2 Primer Medvedjek	43
6.2.3 AR Holding	44
6.2.4 Primer Murska Sobota	44
6.2.5 Primer Gibina	44
6.2.6 Primer Ljutomer	45
6.2.7 Primer Boč	45
6.2.8 Primer mejni prehod Šentilj	45
6.2.9 Primer Zečević	45
6.2.10 Primer Savič	46

6.2.11 Primer Trgovina Šentilj	46
6.2.12 Primer Središče ob Dravi	46
6.2.13 Primer Mešanović	46
6.2.14 Primer Jurič	47
6.2.15 Primer Lukič in Vujovič	47
6.3 Pravnomočne sodbe	47
6.3.1 Primer Trifunović in Popov	47
6.3.2 Primer Arsim in ostali	49
6.3.3 Primer Koder	49
6.3.4 Primer Veliči	49
6.3.5 Primer Štrihovec I	50
7 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Hrvaške	51
7.1 Beli Manastir	51
7.2 Benkovac	51
7.3 Biskupija	52
7.4 Donji Lapac	53
7.5 Dubrovnik	53
7.6 Erdut	54
7.7 Ervenik	54
7.8 Gospić	55
7.9 Gračac	55
7.10 Hrvatska Dubica	55
7.11 Kijevo	56
7.12 Kistanje	56
7.13 Knin	57
7.14 Lovas	57
7.15 Plitvička jezera	58
7.16 Rakovica	58
7.17 Saborsko	59
7.18 Škabrnja	59
7.19 Tovarnik	59
7.20 Trpinja	60
7.21 Voćin	60
7.22 Vukovar	61
7.23 Zagreb	61
7.24 Obravnavanje vojnih zločinov na Hrvaškem	62
8 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike BiH	62
8.1 Banjaluka	62
8.2 Bihać	64
8.3 Bijeljina	64
8.4 Bileća	65
8.5 Bosanska Dubica	65
8.6 Bosanska Gradiška	66
8.7 Bosanska Kostajnica	66
8.8 Bosanska Krupa	67
8.9 Bosanski Novi	67
8.10 Bosanski Petrovac	68
8.11 Bosanski Šamac	68
8.12 Brčko	69
8.13 Bugojno	70

8.14	Busovača	70
8.15	Čajniče.....	71
8.16	Čapljina	72
8.17	Čelinac.....	72
8.18	Doboj.....	73
8.19	Foča	73
8.20	Gacko	74
8.21	Goražde	74
8.22	Gornji Vakuf	75
8.23	Jablanica.....	75
8.24	Kakanj	76
8.25	Kalinovik.....	76
8.26	Kiseljak.....	77
8.27	Ključ.....	77
8.28	Konjic	78
8.29	Kotor Varoš	78
8.30	Ljubuški.....	79
8.31	Mostar.....	79
8.32	Nevesinje.....	80
8.33	Pale	80
8.34	Prijedor.....	81
8.35	Prnjavor	82
8.36	Prozor	83
8.37	Rogatica.....	83
8.38	Rudo	84
8.39	Sanski Most.....	84
8.40	Sarajevo	85
8.41	Skender Vakuf/Kneževo	86
8.42	Sokolac	86
8.43	Srebrenica.....	87
8.44	Stolac	88
8.45	Šipovo.....	89
8.46	Široki Brijeg	89
8.47	Teslić	89
8.48	Travnik	90
8.49	Trnovo	91
8.50	Vareš.....	91
8.51	Višegrad	92
8.52	Vitez	92
8.53	Vlasenica	93
8.54	Zavidovići.....	94
8.55	Zenica	94
8.56	Zvornik.....	95
8.57	Obravnavanje vojnih zločinov v BiH.....	95
9	Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Srbije	96
9.1	Hrtkovci.....	96
9.2	Obravnavanje vojnih zločinov v Srbiji.....	96
10	Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Črne gore	97
11	Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Kosovo	97
11.1	Dečani.....	97

11.2 Đakovica.....	98
11.3 Gnjilane	99
11.4 Glogovac	99
11.5 Istok.....	100
11.6 Kačanik.....	100
11.7 Klina.....	100
11.8 Kosovska Mitrovica	101
11.9 Orahovac	101
11.10 Peć	102
11.11 Priština.....	102
11.12 Prizren	102
11.13 Srbica.....	103
11.14 Suva Reka.....	103
11.15 Štimlje	103
11.16 Uroševac.....	104
11.17 Vučitrn.....	104
11.18 Obravnavanje vojnih zločinov na Kosovu	104
12 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Makedonije.....	105
12.1 Ljuboten	105
12.2 Obravnavanje vojnih zločinov v Makedoniji	106
13 Odziv in odgovornost mednarodne skupnosti	106
13.1 OZN.....	106
13.2 KVSE/OVSE.....	114
13.3 EGS/EU	117
13.4 NATO.....	120
13.5 BiH, Hrvaška in Srbija	125
13.6 Nizozemska	127
14 Verifikacija hipotez.....	129
15 Sklep.....	133
16 Literatura	138

Seznam kratic

ALTHEA	Vojaška operacija Evropske unije v Bosni in Hercegovini (<i>European Union military operation in Bosnia and Herzegovina</i>)
BiH	Bosna in Hercegovina
CIA	Osrednja obveščevalna služba Združenih držav Amerike (<i>Central intelligence Agency</i>)
EGS	Evropska gospodarska skupnost
EU	Evropska unija
EULEX	Misija Evropske unije za krepitev pravne države na Kosovu (<i>EU Rule of Law Mission</i>)
GS OZN	Generalna skupščina Organizacije združenih narodov
HVO	Hrvaški obrambni svet (<i>Hrvatsko vijeće obrane</i>)
ICRC	Mednarodni odbor Rdečega križa (<i>International Committee of the Red Cross</i>)
ICTY	Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo (<i>International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia</i>)
IFOR	Sile za uresničitev (<i>Implementation Force</i>)
JLA	Jugoslovanska ljudska armada
KFOR	Sile za Kosovo (<i>Kosovo Force</i>)
KVSE	Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi
KZ	Kazenski zakonik
MKS	Mednarodno kazensko sodišče
MKSJ	Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo
MNZ	Ministrstvo za notranje zadeve
MORK	Mednarodni odbor Rdečega križa
NATO	Organizacija Severnoatlantske pogodbe (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
ODT	Okrožno državno tožilstvo
OSRS	Oborožene sile Republike Slovenije
OVK	Osvobodilna vojska Kosova
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
RSK	Republika Srbska Krajina

SAO	Srbske avtonomne oblasti
SFOR	Stabilizacijske sile (<i>Stabilisation Force</i>)
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SSKJ	Slovar slovenskega knjižnega jezika
TO	Teritorialna obramba
UL OZN	Ustanovna listina Organizacije združenih narodov
UNESCO	Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, kulturo in znanost (<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>)
UNMIK	Začasna misija Združenih narodov na Kosovu (<i>United Nations Interim Administration Mission in Kosovo</i>)
UNPROFOR	Zaščitne sile Združenih narodov (<i>United Nations Protection Force</i>)
UNTAES	Začasna uprava Združenih narodov za vzhodno Slavonijo, Baranjo in zahodni Srem (<i>United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium</i>)
VRS	Vojska Republike Srbske
VS OZN	Varnostni svet Organizacije združenih narodov
ZDA	Združene države Amerike
OZN	Organizacija združenih narodov
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija

1 Uvod

Inter arma enim silent leges¹ Mark Tulij Cicero

Čeprav je od sprejema Ženevskih konvencij iz leta 1949² minilo že več kot pol stoletja, je človeštvo vedno znova priča izbruhu številnih oboroženih spopadov po svetu. Kljub pravu in številnim mednarodnim sporazumom, ki naj bi zagotavljali, da se kršitve mednarodnega humanitarnega prava nikoli in nikjer ne bi več zgodile, gre človeški um svojo pot. Ko postanejo vojne, oboroženi spopadi, smrt in trpljenje milijonov ljudi ob koncu dvajsetega stoletja v zibelki demokracije – Evropi njen vsakdan, je to znak za alarm. Znak, da je človeštvo nekje zatajilo. Da sistem institucij, katerih primarno poslanstvo je skrb za svetovni mir in varnost, ne deluje. Da je čas napredka in razvoja, v katerem živimo, zgolj navidezen in da smo se iz zgodovine žal naučili zelo malo.

Nespoštovanje pravic manjših narodov, nespoštovanje človekovih pravic, predvsem pa naraščajoči nacionalizem in avtoritarni srbski režim so pripomogli k razvoju dogodkov na ozemlju nekdanje Jugoslavije v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Uvedba večstrankarskega političnega sistema, svobodnih volitev, neodvisnih medijev in osamosvojitvene težnje nekaterih narodov so podžgali srbske nacionaliste, da so tudi s pomočjo propagande v medijih pripravili ljudi na uvedbo novih politik. V organih zveznih oblasti, v vojski in policiji so postali Srbi vedno bolj favorizirani nasproti drugim narodom, kar je samo še povečevalo mit o večvrednosti srbskega naroda. Ob razpadu socialističnega sistema so nacionalni konflikti izbruhnili na površje. Velike ekonomske razlike med posameznimi republikami, med razvitim severom in nekajkrat manj razvitim jugom, so prispevale svoj delček k mozaiku katastrofe. Številni mešani zakoni in velik del narodov, ki so živeli v drugih republikah – izven svojih matičnih republik, so na poseben način preprečevali neizogiben razpad nekoč skupne države.

V Evropi je prvič po letu 1945 prišlo do izbruha vojaških spopadov, kar je zelo vznemirilo mednarodno javnost. Slednji ni uspelo preprečiti in zaustaviti izbruha sovražnosti, še več, s svojimi dejanji je postala del balkanske tragedije. Dopustila je, da se je genocid v Srebrenici dogajal pred očmi svetovne javnosti.

¹ Med vojnami zakoni molčijo (M. T. Cicero).

² Ženevske konvencije o zaščiti žrtev vojne imajo 195 pogodbenic in za dve presegajo članstvo v Organizaciji združenih narodov (ICRC 2016).

Balkan je vedno bil nekakšen mikrokozmo, v katerem je vse, kar bi lahko šlo narobe, tudi šlo narobe in vse, kar bi lahko bilo dobro, tudi bilo dobro. Je mešanica dobrega in zla, ljubezni in sovraštva, ki so se leta izmenjevali med seboj.

V nekaterih islamskih državah se je začelo krepiti prepričanje, da vodi krščanski svet, tako katoliški kot pravoslavni, križarsko vojno proti Muslimanom. Po mnenju ameriškega politologa Samuela Huntingtona naj bi v Bosni in Hercegovini (v nadaljevanju BiH) divjal boj med civilizacijami, ki že napoveduje nove mednarodne spopade (Pirjevec 2003, 267).

Splošno prepričanje je, da kršitve mednarodnega humanitarnega prava niso le posledica pomanjkanja pravil, temveč tudi nepripravljenosti različnih akterjev (šefov držav, vlad, politikov, vojaških poveljnikov, vojakov, policistov, medijev, javnosti idr.) do njihovega spoštovanja. Do kršitev mednarodnega humanitarnega prava prihaja tudi zaradi pomanjkanja sredstev za njihovo uveljavljanje, negotovosti glede njihove uporabe v določenih okoliščinah ter pomanjkanja zavesti o pravilih (Henckaerts 2008, 1–2).

Po prepričanju Mojzesa (2013, 11) so zločini, ki so se zgodili na ozemlju nekdanje Jugoslavije, posledica naslednjih dejavnikov: eksplozije želje po maščevanju za dolga leta okupacije pod različno imperialno oblastjo; vzpona nacionalizma; nekaznovanosti za številne poboje in vojne zločine, za katere ni nihče odgovarjal; jugoslovansko vodstvo ni uspelo rešiti nacionalnega vprašanja v multietnični in multiverski državi; manipuliranja s čustvi z etnično-versko konotacijo vladajočih političnih in verskih elit pri prehodu iz Titovega socializma v postsocializem. Sokrivdo v tem destruktivnem procesu gre pripisati tudi različnim strokovnjakom, množičnim medijem, oboroženim silam, nacionalističnim težnjam in vojnim zločincem, ki so pripomogli k populariziranju podpore vojnem na Balkanu.

S smrtjo Franja Tudjmana, odstopom Alije Izetbegovića in padcem režima Slobodana Miloševića se je na Balkanu pričela nova era. Zvezna republika Jugoslavija (v nadaljevanju ZRJ) je bila znova sprejeta v Organizacijo združenih narodov (v nadaljevanju OZN). Pričelo se je boleče obdobje soočanja z zgodovinskimi dejstvi in postopnega normaliziranja odnosov med sosednjimi državami.

Številna vprašanja, ki izvirajo iz obdobja zadnjih vojn na ozemlju nekdanje Jugoslavije (priznanje Kosova s strani Republike Srbije, poskusi destabilizacije BiH, status albanske

manjšine v Republiki Makedoniji, vprašanje reparacij, vrnitve beguncev, izseljenih oseb ter vračila lastnine, ugotavljanje usode izginulih oseb itn.) so še danes nerazrešena. Skupnih spominskih obeležij, ki bi bila namenjena spominu vsem žrtvam teh vojn, na tem ozemlju še dolgo ne bo, saj se spomeniki danes postavljajo izključno v znak spomina na lastne žrtve. Edino svetlo izjemo predstavlja Republika Črna gora, kjer stoji spomenik, posvečen vsem civilnim žrtvam, padlim v oboroženih spopadih med leti 1991 in 2001 (Mekina 2012, 15).

1.1 Opredelitev predmeta proučevanja

Cilj magistrskega dela je analizirati dogajanje in poskušati odgovoriti na vprašanje, kako so se lahko ob koncu 20. stoletja v samem središču Evrope dogajale tako množične kršitve človekovih pravic ter najhujša hudodelstva³ in zločini razsežnosti *hostis humani generis*⁴. Največjo odgovornost za te dogodke gre vsekakor pripisati političnim in vojaškim voditeljem bosanskih Srbov, nacionalističnim težnjam v Srbiji in apatičnosti mednarodne skupnosti. Ne moremo pa si treba zatiskati oči pred vojnimi zločini, ki so jih zagrešile tudi druge strani v spopadu, torej Hrvati, Muslimani⁵, kosovski Albanci in Makedonci. Res pa je, da največji delež odgovornosti leži na plečih bosanskih Srbov.

Predmet proučevanja predstavlja analizo judikatov Mednarodnega kazenskega sodišča za nekdanjo Jugoslavijo (v nadaljevanju MKSJ), s pomočjo katerih bom predstavil razsežnosti zločinov, ki so se zgodili. Posebna pozornost bo namenjena kazenskim sankcijam in kaznim, ki so bile izrečene obsojencem pred MKSJ.

V magistrskem delu se bom ukvarjal z mednarodnimi hudodelstvi, za katera se je MKSJ izreklo za pristojno, upoštevajoč časovno, stvarno in teritorialno pristojnost sodišča. Za genocid, hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne ter hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 je sodišče do današnjega dne obtožilo 161 oseb, od tega se jih 12 nahaja v priporu sodišča, zoper 12 obtoženih še poteka postopek pred sodiščem, zoper 149 obtoženih se je postopek zaključil, 80 obtoženih je bilo obsojenih na različne zaporne

³ Besedna zveza *mednarodna hudodelstva* se uporablja zaradi izjemne teže teh mednarodnih kaznivih dejanj, njihovega posebnega statusa in tradicionalnega poimenovanja. Pod besedno zvezo *mednarodna kazniva dejanja* pa uvrščamo vse inkriminacije iz mednarodnih pogodb (Ambrož in drugi 2012, 149).

⁴ *Hostis humani generis* – sovražniki vsega človeštva.

⁵ Muslimani – južnoslovanski narod. V Socialistični federativni republiki Jugoslaviji (v nadaljevanju SFRJ) konstitutiven od leta 1971. Bošnjaki – tradicionalno nacionalno ime bosanskohercegovskih Muslimanov, sandžaških Muslimanov in vseh ostalih Muslimanov, ki govorijo bosanski jezik (Wikipedia 2016a).

kazni, 19 obtoženih je bilo spoznanih za nedolžne, 13 obtoženim se sodi pred nacionalnimi sodišči, zoper 36 obtoženih pa so bile obtožnice umaknjene oz. so ti med postopkom umrli (ICTY, 17. april 2016).

Namen raziskave je časovno in teritorialno analizirati zločine ter ugotoviti, kdo so bile žrtve in kdo storilci. Čeprav je bilo največje število primerov pred sodiščem proti Srbom in bosanskim Srbom, pa je sodišče preiskovalo osebe vseh etničnih skupin in jim tudi sodilo. Sodbe jasno kažejo, da so vse strani v spopadu izvajale zločine.

Raziskava se je soočala s problemom obsežnosti raziskovane materije. Zajela je prvenstveno le tiste primere, ki so obravnavani pred MKSJ⁶. Za Republiko Slovenijo so predstavljeni primeri, ki so oziroma še potekajo pred domačimi sodišči. Raziskava je zajela le dostopne spise na Vrhovnem državnem tožilstvu Republike Slovenije in podatke iz raziskave Tranzicijska pravičnost v Sloveniji, saj bi bil sicer časovni obseg prevelik. Problem dostopnosti je namreč v tem, da če se je obravnava že pričela na sodišču, se izvirni spis praviloma nahaja na sodišču, pri posameznih sodnikih. Če pa se sodni postopek še ni začel, se spis nahaja na tožilstvu.

Relevantnost študije se kaže tudi v tem, da kljub pravu, številnim sporazumom, konvencijam in protokolom, ki mednarodna hudodelstva izrecno prepovedujejo, do sedaj ni bilo sistema, ki bi skrbel, da se te norme dejansko udejanjajo in da bi posamezni kršitelji tudi kazensko odgovarjali (Ambrož in drugi 2012). Po mnenju LeBorja (2006, 110) je bilo na primeru nekdanje Jugoslavije "vsem jasno, kaj se bo zgodilo v nadaljevanju, razen tistim, ki bi to lahko preprečili".

Izjemnega pomena je predstavitev indicev, da je mednarodna skupnost vedela za hudodelstva, ki se dogajajo, imela na voljo vzvode, da jih prepreči, a zaradi 'višjih ciljev' ni ukrepala. Analiza bo usmerjena tudi v iskanje motivov za storjene zločine ter v raziskovanje sistema poveljevanja in vojaške hierarhije storilcev zločinov.

⁶ Mednarodna praksa glede uporabe pojma 'sodišče' ni enotna. Pri MKSJ je bil uporabljen pojem 'tribunal'. V nadaljevanju je za vsa mednarodna kazenska sodišča uporabljen enoten pojem 'sodišče'.

1.2 Hipoteze

Pričakujem, da bo raziskava potrdila ali zavrnila naslednje hipoteze:

H1. S širjenjem oboroženih spopadov iz ene v drugo republiko nekdanje Jugoslavije so se stopnjevale tudi kršitve mednarodnega humanitarnega prava.

S prvo hipotezo želimo preveriti, ali se je z eskaliranjem konflikta in širjenjem oboroženih spopadov na preostale republike nekdanje Jugoslavije stopnjevala tudi množičnost kršitev mednarodnega humanitarnega prava. S to hipotezo želimo preveriti, ali so vojne na ozemlju nekdanje Jugoslavije, ob upoštevanju njihovih časovnih in teritorialnih dimenzij, postajale vse bolj brutalne in nepredvidljive.

H2. Osebe, osumljene, da so s svojo ekstremistično politiko, ukazi ali dejanji zagrešile vojne zločine, so bile ustrezno obravnavane pred Mednarodnim kazenskim sodiščem za nekdanjo Jugoslavijo.

Cilj navedene hipoteze bo ugotoviti in preveriti, ali so bile vse osebe, za katere obstajajo dokazi, da so s svojimi (ne)dejanji sodelovale pri kršitvah mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje Jugoslavije, obravnavane pred MKSJ ali pristojnimi domačimi sodišči. Posebna pozornost bo posvečena izrekom višin kazni pred MKSJ. V tej povezavi se bo poskušalo podati mnenje o ustreznosti kazni za storjene vojne zločine.

H3. Mednarodna skupnost je s svojim neustreznim odzivom soodgovorna za hudodelstva, ki so se v letih 1991–2001 dogajala na ozemlju nekdanje Jugoslavije.

Za preverjanje tretje hipoteze bo potrebna analiza (ne)ustreznega odziva in odgovornosti mednarodne skupnosti, ki je dopustila, da so se sredi Evrope v 20. stoletju izvajali množični poboji, etnično čiščenje⁷ in številne druge kršitve mednarodnega humanitarnega prava. Raziskava in analiza bo usmerjena v napake, ki so jih različni akterji mednarodne skupnosti storili s svojim (ne)delovanjem in predvsem iz lekcij, ki so jih dobili za prihodnost.

⁷ Na ozemlju nekdanje Jugoslavije so posamezne v vojno vpletene strani, sistematično izvajale politiko etničnega čiščenja, posilstev in drugih oblik spolnega nasilja (Krapac 1995, 233).

1.3 Raziskovalne metode

Pri proučevanju predmeta raziskave bodo uporabljene različne metode, s pomočjo katerih bomo poskušali odgovoriti na zastavljene hipoteze. Za raziskovanje problema bo uporabljen deduktiven pristop z razčlenjevanjem posameznih teoretskih konceptov.

Interdisciplinarnost magistrskega dela se kaže v prepletanju obramboslovja, mednarodnega prava in zgodovine. Posamezne značilnosti teh ved bodo služile kot opora pri analiziranju posameznih dogodkov.

Za raziskovanje prve hipoteze bo uporabljena metoda zgodovinske analize. Slednja bo uporabljena pri kronološkem pregledu dogajanj na ozemlju nekdanje Jugoslavije v letih 1991–2001. V nekaterih nekdanjih jugoslovanskih republikah (npr. v Sloveniji) se je vojna končala hitro, v drugih republikah (Hrvaška ter BiH) je trajala skoraj štiri leta. Po nekajletnem zatišju je ponovno prišlo do konflikta na Kosovu, ki se je nato razširil na Makedonijo (Pirjevec 2003). S kombinacijo metode analize primarnih virov in metode zgodovinske analize bo raziskano, ali obstaja vzročna povezava med časovno dimenzijo in stopnjevanjem kršitev mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje Jugoslavije.

S pomočjo metode analize judikatov MKSJ bo preverjena druga hipoteza. MKSJ je bilo prvo sodišče za vojne zločine, ki ga je ustanovil OZN, in prvo mednarodno sodišče za vojne zločine po nürnberškem in tokijskem sodišču.

Metoda strukturne analize bo uporabljena pri razlagi stvarne pristojnosti MKSJ (genocid, hudodelstev zoper človečnost, kršitev pravil in običajev vojne ter hudih kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949), na podlagi katerih so bile obdolžene osebe obravnavane.

Pri raziskovanju tretje hipoteze bo uporabljen analitični okvir raziskovanja in metoda interpretacije primarnih, sekundarnih in internetnih virov. Uporabljena bo metoda primerjalne analize, s pomočjo katere se bodo primerjali različni odzivi nekaterih držav in mednarodnih organizacij in njihova odgovornost za dogodke, ki so pomembno vplivali na kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje Jugoslavije.

1.4 Struktura magistrskega dela

Strukturno je magistrsko delo razdeljeno na šestnajst poglavij.

Prvo poglavje je namenjeno uvodu in metodološko-hipotetičnemu delu, kjer bodo predstavljeni predmet in cilji proučevanja, uporabljene metode, postavljene hipoteze in struktura magistrskega dela.

V drugem poglavju so opredeljeni pojmi, temeljna načela in struktura mednarodnega humanitarnega prava.

Tretje poglavje je namenjeno krajšemu pregledu zgodovinskih dogodkov, ki so posledično vplivali na izbruh vojn na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Vzroke za vojne je moč najti tudi v zgodovinskem kontekstu tega območja.

Mednarodnemu kazenskemu sodišču za pregon oseb, domnevno odgovornih za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje Jugoslavije od leta 1991 naprej, je posvečeno četrto poglavje – s poudarkom na pristojnostih sodišča.

V petem poglavju so analizirane nekatere kršitve mednarodnega humanitarnega prava.

V naslednjih sedmih poglavjih so predstavljene kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Slovenije, Hrvaške, BiH, Srbije, Črne gore, Kosova in Makedonije. Za Slovenijo sta predstavljena dva sodna postopka, ki sta še v teku, 15 odprtih preiskav in pet pravnomočnih sodb. Na Hrvaškem je bilo s strani MKSJ popisanih 23 krajev, kjer so se dogajale kršitve. V najobsežnejšem, osmem poglavju so predstavljene kršitve v 56 krajih po BiH in odziv MKSJ nanje. V Srbiji in Makedoniji je predstavljen po en kraj, kjer je prihajalo do kršitev mednarodnega humanitarnega prava. Višje sodišče v Podgorici je v zvezi s tem obravnavalo pet obtožnic. V enajstem poglavju so predstavljene kršitve mednarodnega humanitarnega prava v 17 krajih na Kosovu.

V trinajstem poglavju je raziskava usmerjena v odziv in odgovornost mednarodne skupnosti na hudodelstva, ki so se dogajala na ozemlju nekdanje Jugoslavije.

Štirinajsto in petnajsto poglavje sta namenjena verifikacijam hipotez ter sklepnim ugotovitvam.

V šestnajstem poglavju je naveden seznam uporabljene literature.

2 Mednarodno humanitarno pravo

2.1 Opredelitev pojmov

Izraze mednarodno humanitarno pravo, pravo oboroženih spopadov ali vojno pravo lahko v širšem smislu štejemo za enakovredne. V mednarodnih organizacijah, na univerzah in v državnih organih se največkrat uporablja izraz mednarodno humanitarno pravo (ali kar humanitarno pravo), druga dva izraza sta pogosteje uporabljena v oboroženih silah.

Vojno pravo⁸ se lahko definira kot sistem načel in pravil mednarodnega običajnega in pogodbenega prava, ki urejajo razmerja med stranmi v vojni (oboroženem spopadu), status pripadnikov njihovih oboroženih sil, odnose med vojskujočimi državami in tudi nevtralnostno pravo (Jogan 1997, 19).

Mednarodno humanitarno pravo⁹ lahko opredelimo kot "vsa pravila in načela mednarodnega pogodbenega in običajnega prava, ki urejajo ravnanje posameznikov, z namenom zmanjšati trpljenje ljudi in škodo na objektih in okolju v času oboroženih spopadov" (Sancin in drugi 2009, 53).

Izraz mednarodno humanitarno pravo se je uveljavil po 2. svetovni vojni, četudi segajo njegove korenine v leto 1864, na same začetke mednarodnopravnega pogodbenega urejanja (Türk 2007, 562).

Mednarodno pravo oboroženih spopadov¹⁰ oziroma *ius in bello*¹¹ predstavlja najširšo kategorijo pravil in načel, ki veljajo v oboroženih spopadih in v zvezi z njimi ter zajema tako vojno pravo kot tudi mednarodno humanitarno pravo. Kljub vsebinskim razlikovanjem se v sodobni praksi ti pojmi pogosto uporabljajo kot sopomenke (Sancin in drugi 2009, 53).

⁸ Angl. *law of war*.

⁹ Angl. *international humanitarian law*.

¹⁰ Angl. *international law of armed conflicts*.

¹¹ Pravo v vojni – vsebuje kriterije, ki določajo, kako naj se vojna vodi in po kakšnih pravilih.

2.2 Temeljna načela mednarodnega humanitarnega prava

Za mednarodno humanitarno pravo so izjemnega pomena njegova temeljna načela:

- načelo razločevanja oz. distinkcije, ki določa, da so napadi dopustni zgolj na vojaške cilje, kar pomeni, da je nujno razlikovanje med civilnimi in vojaškimi cilji,
- načelo sorazmernosti, po katerem so prepovedani napadi, od katerih je mogoče pričakovati, da bodo povzročili naključne izgube življenj civilistov in škode na civilnih objektih,
- načelo prepovedi diskriminacije, ki določa, da je treba zaščititi vse ranjence in bolnike in jim pomagati, brez kakršne koli diskriminacije,
- načelo humanosti,
- načelo, po katerem strani v spopadu nimajo neomejene pravice do izbire in uporabe sredstev in načinov boja,
- načelo prepovedi uporabe orožij, izstrelkov, materialov in metod vojskovanja, ki povzročajo nepotrebne poškodbe in trpljenje,
- načelo o varstvu in spoštovanju kulturnih in zgodovinskih spomenikov¹²,
- načelo o prepovedi metod in sredstev vojskovanja, kjer je mogoče pričakovati obsežne poškodbe naravnega okolja,
- načelo prepovedi napadanja in uničevanja objektov, ki so nujni za preživetje civilnega prebivalstva,
- načelo vojaške nujnosti¹³,
- Martensova klavzula¹⁴, ki določa, da so v primerih, ki niso urejeni s pogodbenim pravom, tako civilno prebivalstvo kot oborožene sile pod varstvom pravil in načel mednarodnega prava, ki izhajajo iz običajev med civiliziranimi narodi, zakonov človečnosti in zahtev javne vesti (Jogan 1997, 32–35, Sancin in drugi 2009, 55–58).

Poseben pomen klavzule je tudi v tem, da varuje udeležence tudi v primerih razvoja novega orožja, metod in tehnik bojevanja, ki še niso bile urejene s pogodbenim pravom. Danes

¹² Pakt Roerich o varstvu umetniških in znanstvenih ustanov ter zgodovinskih spomenikov iz leta 1935 velja le za večino ameriških držav in mdr. opredeljuje zgodovinske spomenike in kulturne ustanove kot nevtralne in nedotakljive (Jogan 1997, 62).

¹³ Angl. *military necessity*. Pod to načelo razumemo ukrepe, ki so nepogrešljivi za zmago, vendar ne smejo biti v humanitarnem pravu prepovedani.

¹⁴ Klavzula je dobila ime po Fjodorju Martensu, ruskemu pravniku in diplomatu. Izoblikovala se je zlasti z namenom, da se zaščiti status miličniških in prostovoljnih enot ter gverilcev.

nedvomno predstavlja mednarodno običajno pravo in zavezuje vse strani v oboroženem spopadu (Sancin in drugi 2009, 58).

Nemoč klavzule je v tem, da se človeške vrednote spreminjajo in jih je treba upoštevati.

Danes je uporaba sile prepovedana s kogentno normo (*ius cogens*¹⁵) mednarodnega prava, s čimer se je *ius ad bellum*¹⁶ spremenil v *ius contra bellum*¹⁷. Gre za absolutno prepoved. Dovoljene so tri izjeme: 1. V primeru individualne ali kolektivne samoobrambe¹⁸. 2. Ukrepi Varnostnega sveta Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju VS OZN) za ohranitev ali vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti¹⁹. 3. Generalna skupščina Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju GS OZN) priznava legitimnost boja narodov pod kolonialno oblastjo, s katerim uveljavljajo svojo pravico do samoodločbe in samostojnosti²⁰ (Sancin in drugi 2009, 54).

2.3 Struktura mednarodnega humanitarnega prava

Prvotna delitev ločuje med pravili, ki urejajo vojskovanje na *kopnem, morju in v zračnem prostoru*. Po mnenju nekaterih strokovnjakov naj bi šlo za tri povsem samostojne in neodvisne sisteme pravil. Druga delitev je pogojena zgodovinsko, glede na lokacije nastajanja večine pravil: *haaško pravo*²¹ se nanaša na zakone in običaje v vojni, ureja razmerja med stranmi v spopadu; *ženevsko pravo* se nanaša na mednarodno pravno varstvo zaščitениh oseb in žrtev vojne, ranjencev, bolnikov, brodolomcev, vojnih ujetnikov in civilistov. Z razvojem ženevskega prava je tesno povezan tudi nastanek Mednarodnega odbora Rdečega križa (v

¹⁵ *Ius cogens* – peremptorne norme, za katere v skladu z Dunajsko konvencijo o pravu mednarodnih pogodb iz leta 1969 velja, da jih je sprejela in priznala vsa mednarodna skupnost držav kot norme, od katerih ni dovoljen noben odmik in jih ni mogoče spremeniti drugače kot z novo normo splošnega mednarodnega prava enakega značaja. Te norme delujejo erga omnes (Ambrož in drugi 2012, 54).

¹⁶ *Ius ad bellum* – omejevanje in prepoved vojn.

¹⁷ Eden izmed prvih poskusov v kristaliziranju odnosa mednarodne skupnosti do pravice do vojne predstavlja Briand-Kellogov pakt.

¹⁸ Priznana v 51. členu Ustanovne listine Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju UL OZN).

¹⁹ Ukrepi so predvideni v VII. poglavju UL OZN.

²⁰ Boj proti tuji nadvladi. Legitimnost te pravice je bila prvič priznana z Resolucijo 2105 (XX), sprejeto v GS OZN dne 20. 12. 1969 (Sancin in drugi 2009, 54).

²¹ Haaško pravo se ni pričelo razvijati v Haagu, temveč v Washingtonu, kjer je bil leta 1863 sprejet t. i. Lieberjev kodeks, uradno imenovan Navodila za vodenje kopenskih vojsk Združenih držav Amerike (v nadaljevanju ZDA) (Sancin in drugi 2009, 62).

nadaljevanju MORK)²², čigar prva naloga v vsakem oboroženem konfliktu je po mnenju Türka (2007, 585) pridobiti dostop do ogroženih oseb. *Newyorško pravo* pa se nanaša predvsem na omejevanje oboroževanja, poskuse razorožitve, kolektivno varnost ter sankcioniranjem kršitev mednarodnega humanitarnega prava. V novejšem času pa postaja vedno bolj aktualna delitev pravil na tista, ki se nanašajo na *meddržavne* oborožene spopade in na tiste, ki zadevajo *notranje*, nemeddržavne spopade. Takšna delitev je opredeljena tudi v obeh dopolnilnih protokolih k ženevskim konvencijam (Jogan 1997, 19–21).

3 Zgodovinski kontekst vzrokov za vojno

Vzroke za krvavo vojno na tleh nekdanje Jugoslavije je treba iskati v njeni preteklosti.

Na ozemlju nekdanje Jugoslavije je živel šest narodov: Slovenci, Hrvati, Srbi, Makedonci, Črnogorci in Muslimani (glej sliko 3.1), poleg tega pa tudi številne narodnosti: Albanci, Bolgari, Italijani, Madžari, Romi, Romuni, Slovaki, Ukrajinci, Turki. Veljali so trije uradni jeziki in dva črkopisa – latinica in cirilica. Prisotne so bile tri veroizpovedi: katoliška, pravoslavna in islam. Politično je bila država razdeljena na šest republik in dve avtonomni pokrajini. Na oblasti je bil socialistični režim. Jugoslavija je bila tako tragična atipična tvorba brez lastne identitete in v stalnem neravnovesju med Evropo in Levantom²³ (Pirjevec 2003, 12).

Zaradi svoje izjemne geostrateške lege je bilo to območje skozi stoletja pod različnim vplivom in interesi evropskih in drugih velesil (Otomansko cesarstvo, Rusko cesarstvo, Avstro-Ogrska monarhija itn.), kar je že tako zapleteno razmerje na Balkanu dodatno poslabšalo. Balkana se je kmalu prijelo ime 'sod smodnika', saj je bilo samo vprašanje časa, kdaj bo izbruhnil nov konflikt, ki bo pomembno vplival na razmerje sil v Evropi in svetu.

²² MORK deluje kot promotor in varuh mednarodnega humanitarnega prava in uživa mednarodnopravno subjektiviteto zaradi svoje naloge, da v mednarodnih spopadih deluje kot sila zaščitnica.

²³ Levant – geografska, zgodovinska in kulturna regija, ki v širšem smislu označuje prostor vzhodnega Sredozemlja (Wikipedia 2016a).

Slika 3.1: Ozemlje SFRJ januarja 1991

Vir: ICTY 2016a.

V začetku 1990-ih let je bila SFRJ ena od največjih, najrazvitejših in najbolj raznolikih držav na Balkanu. Vzporedno z zlomom komunizma in ponovnim vzponom nacionalizma v Vzhodni Evropi konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let je Jugoslavija prehajala skozi obdobja intenzivne politične in ekonomske krize. Moč centralne oblasti je slabila, medtem ko se je moč vojaškega nacionalizma krepila. Pojavljati so se začele številne politične stranke, ki so z ene strani zahtevale popolno neodvisnost republik, po drugi strani pa večja pooblastila za posamezne republike znotraj federacije. Politični voditelji so izkoristili nacionalistično retoriko za spodkopavanje skupne jugoslovanske identitete in vlivanje strahu med različne etnične skupine. Slovenija in Hrvaška sta obtožili Srbijo nepravilne krepitve njene vloge v jugoslovanskih oblasteh, vojski in financah. Srbija je obtožila ti dve republiki separatizma. Vse bolj je postajalo jasno, da bo država razpadla, vprašanje je bilo le, na kakšen način se bo to zgodilo.

3.1 Slovenija – 1991

Prva od šestih republik, ki je uradno zapustila Jugoslavijo, je bila Slovenija, ki je razglasila neodvisnost 25. junija 1991, kar je izzvalo intervencijo Jugoslovanske ljudske armade²⁴ (v nadaljevanju JLA), ki je eskalirala v kratek vojaški spopad, t. i. desetdnevno vojno. Ta se je končala z zmago oboroženih sil Republike Slovenije (v nadaljevanju OSRS) in umikom vojakov in opreme JLA iz Slovenije. Oboroženi spopad je trajal 10 dni, od 27. junija do 7. julija 1991. Potekal je med silami JLA²⁵ in OSRS, ki so jo tvorile enote Teritorialne obrambe in enote policije. Enote JLA so poskušale v prvih dneh zaseči večino mejnih prehodov z Italijo, Avstrijo in Madžarsko. Številne cestne barikade so ob podpori OSRS ustavile napredovanje oklepno-mehaniziranih enot proti svojim ciljem. Vojaško letalstvo je obstreljevalo radijske oddajnike, letališče Brnik in nekatere cestne barikade. V desetdnevni vojni je bilo po podatkih Vlade Republike Slovenije 62 mrtvih, 8 na strani Slovenije, 39 na strani JLA, 15 civilistov, od tega 10 tujih državljanov. Vojna je povzročila 2,7 milijarde dolarjev škode. Od 25.000 vojakov JLA, ki so bili v Sloveniji, se jih je skoraj 8.000 predalo. Po premirju, ki je bilo sklenjeno na Brionih, je zadnji vojak JLA zapustil ozemlje Slovenije v noči na 26. oktober 1991 (Pirjevec 2003).

3.2 Hrvaška 1991–1995

Hrvaška je razglasila neodvisnost istega dne kot Slovenija. Z njenim odhodom iz federacije se ni strinjala relativno velika srbska manjšina, ki je ostro nasprotovala odcepitvi in ob podpori JLA ter Srbije pričela z organiziranim oboroženim odporom. Na tretjini ozemlja Hrvaške so razglasili teritorij pod nadzorom Srbske države. V začetni fazi spopadov je velik problem predstavljala oborožitev sil *Hrvatskega vijeća obrane* (v nadaljevanju HVO)²⁶, ki ga je JLA pred izbruhom vojne skoraj popolnoma razorožila. Tako kot v Sloveniji je tudi na Hrvaškem

²⁴ JLA postane politična sila, ki želi prevzeti stvari v svoje roke, saj meni, da civilne oblasti ne obvladujejo več razmer (Furlan 2012, 85). "Hkrati se je znašla v vlogi zadnjega povezujočega dejavnika v razpadajoči Jugoslaviji. Metode, ki so sledile pa so bile še iz obdobja, ko se je pripravljala na spoprijem z zunanjim sovražnikom" (Jelušič 1997, 137). Po mnenju Beblerja je za neustaven vojaški poseg obstajalo kar nekaj dejavnikov: "globoka gospodarska, socialna, politična in moralna kriza, razpad zvezne vlade in ustavnega reda, sovražnosti med civilnimi elitami, institucionalna negotovost JLA in številni pozivi različnih skupin (v glavnem s Srbi poseljenih območjih) po intervenciji" (Bebler 1992, 53). Namesto oznake JLA se je v Sloveniji kmalu začel uporabljati izraz Jugoslovanska armada (brez pridevnika ljudska), saj je napadla lastno ljudstvo in si tega naziva ni več zaslužila (Cerar 2011, 38).

²⁵ JLA je v Sloveniji uporabila 115 tankov, 32 havbic, 82 oklepnih vozil, 24 helikopterjev in izvedla 15 letalskih napadov, večinoma na civilne cilje (Pirjevec 2003, 49).

²⁶ HVO – Hrvaški obrambni svet je oborožena sila in najvišje izvršno in upravno telo Herceg-Bosne in glavna oborožena sila Hrvatov v BiH za čas vojne v BiH (Wikipedia 2016a).

JLA ostala ujeta v vojašnicah. A od tam se je na silo poskušala prebiti, pri čemer je bilo veliko žrtev na obeh straneh. Zaradi razpada Jugoslavije so JLA množično začeli zapuščati Albanci in Makedonci, s čimer se je srbska moč znotraj JLA le še krepila. Po obsežnih in krvavih spopadih je bilo leta 1992 na zahtevo OZN sklenjeno premirje, ki pa je bilo kratkotrajno, saj so enote JLA po umiku v BiH nadomestile sile vojakov Republike Srbske Krajine (v nadaljevanju RSK). Zadnje leto vojne sta Hrvaško zaznamovali dve veliki vojaški operaciji Blisk in Nevihta, s katerima je HVO osvobodilo velik del zasedenega ozemlja. Sledil je eksodus 10.000 Srbov, ki so bežali pred hrvaškimi silami. Vojna na Hrvaškem se je *de facto* končala novembra 1995 s podpisom Daytonskega sporazuma²⁷. Nad celotnim svojim teritorijem je Hrvaška ponovno vzpostavila nadzor leta 1998, ko je bila Vzhodna Slavonija vrnjena pod Hrvaško jurisdikcijo.

3.3 Bosna in Hercegovina 1992–1995

Spopadi v BiH so bili najbolj krvavi od vseh, ki so se zgodili na ozemlju nekdanje Jugoslavije. V multietnični državi je živel okoli 43 % bosanskih Muslimanov, 33 % bosanskih Srbov, 17 % bosanskih Hrvatov in okoli 7 % drugih nacionalnosti. Njen strateški položaj je povzročil, da sta tako Hrvaška kot Srbija v BiH razglasili dele tega ozemlja pod svojo dominacijo. Srbi – Republiko Srbsko Krajino, Hrvati – Herceg-Bosno. Kmalu potem, ko je 1. marca 1992 BiH razglasila neodvisnost, so bosanski Srbi ob podpori JLA in Srbije v svoji vojaški premoči prevzeli nadzor nad okoli 60 % države. Sledili so jim bosanski Hrvati, ki so zavrnilo pristojnost bosanske vlade in razglasili svojo republiko ob pomoči Hrvaške. Spopad se je spremenil v krvavo tristransko vojno za teritorije, pri čemer so civilisti vseh treh nacionalnosti postali žrtve grozljivih zločinov (Filipović 2002). Ocenjuje se, da je bilo za posledicami vojne, ki je med aprilom 1992 in novembrom 1995 divjala v BiH, ubitih več kot 100.000 ljudi, več kot 2.000.000 ljudi – kar je več kot polovica vseh prebivalcev – je bilo prisiljenih zapustiti svoje domove. Na tisoče muslimanskih žensk je bilo podvrženo sistematičnim posilstvom. Vse strani v spopadu so oblikovale zloglasna taborišča. Najhujši zločin se je zgodil leta 1995 v Srebrenici²⁸, kjer so enote bosanskih Srbov pod poveljstvom

²⁷ Daytonski sporazum – sporazum, sestavljen iz osnovne pogodbe in 11 aneksov, je bil parafiran 21. novembra 1995. Mdr. je določal, da je BiH celovita, mednarodno priznana država, razdeljena med dve entiteti: Muslimansko-hrvaške federacije in Bosansko-hercegovoške konfederacije (Pirjevec 2003, 450–451). Za kosovske Albance je pomenil veliko razočaranje, saj ni uredil kosovskega vprašanja (Zupančič 2015, 63).

²⁸ Kljub velikim naporom mednarodne skupnosti in lokalnih oblasti trupel okoli 1.200 moških še vedno niso našli.

Ratka Mladića²⁹ izvedle genocid nad bosanskimi Muslimani. Po prepričanju Semelina (2009, 226) je Mladić zavzel enklavo po predhodnem dogovoru s Slobodanom Miloševićem³⁰.

Bosanska obveščevalna služba je že leta 1991 posnela več deset pogovorov, v katerih je Radovan Karadžić napovedoval, da bodo Muslimane iztrebili in da je njihova edina možnost sprejetje ponudbe, da se BiH priključi Srbiji. Načrti Radovana Karadžića so povzročali skrbi tudi vojaškemu poveljniku, Ratku Mladiću, ki je maja 1992 na šestnajsti seji skupščine bosanskih Srbov dejal: *"Ne moremo niti očistiti niti prerešetati vsega sveta, da bi ločili Srbe od drugih in da bi ohranili samo Srbe, drugi pa bi odšli. Ne vem, kako bosta gospoda Karadžić in Krajišnik to pojasnila svetu. Eh! To bi bil genocid."* (Repe 2008, 42–43).

Ob pričanju skesancev pred MKSJ so dokumenti razkrili obstoj dveh služb v osrčju glavnega vojaškega štaba v Beogradu. Ustanovljeni sta bili 15. novembra 1993 z dekretom, ki je ostal tajen. Zadolženi sta bili za vodenje osebja in sredstev, ki jih je Beograd dajal na voljo srbskima vojskama Hrvaške in BiH. Dokumenti zelo jasno nakazujejo na podrejenost srbskega vodstva v BiH in na Hrvaškem in njunima vojskama oblastem v Beogradu (Hartmann 2008, 100).

3.4 Kosovo 1998–1999

Nasilje na Kosovu³¹ je izbruhnilo leta 1998, ko je albanska skupnost zahtevala neodvisnost od Srbije. Osvobodilna vojska Kosova (v nadaljevanju OVK) je prešla v odprt konflikt s tamkajšnjimi oblastmi, ki so na pomoč poklicale policijske in vojaške okrepitve. "Srbska politična elita je kosovsko bitko iz leta 1389 izrabila za to, da je iz nje ustvarila mit, ki je bil uporabljen za mobilizacijo srbskih množic, legitimacijo kratenja pravic Albancev in splošno represivno politiko Srbije do Kosova" (Zupančič 2015, 175). Srbske sile so v izvrševanju svoje strategije množično jemale civiliste za tarče, obstreljevale vasi in preganjale kosovske Albance v beg. Ko je leta 1999 poskus reševanje krize z mirovnimi pogovori v

²⁹ Z dekretom Vrhovnega obrambnega sveta z dne 16. junij 1994 mu je tretjo generalsko zvezdo podelil predsednik srbsko-črnogorske države (Hartmann 2008, 104).

³⁰ Slobodan Milošević je bil predsednik Srbije od dne 26. decembra 1990. Med 15. julijem 1997 in 6. oktobrom 2000 je bil predsednik ZRJ in hkrati predsednik Vrhovnega obrambnega sveta in vrhovni poveljnik Jugoslovanske vojske (ICTY 2016).

³¹ Kosovo je bila najmanj razvita in najbolj zapostavljena pokrajina SFRJ (Zupančič 2015, 167).

Rambouilletu³² propadel, je zveza NATO³³ pričela z 78 dnevno operacijo zračnih napadov na cilje na Kosovu in v Srbiji. Kot odgovor na te napade so srbske sile še bolj intenzivirale pregon kosovskih Albancev. Na koncu je predsednik Srbije Slobodan Milošević pristal na umik svojih vojaških in policijskih sil iz te pokrajine. Okoli 750.000 albanskih beguncev se je vrnilo na svoje domove, medtem ko je okoli 100.000 Srbov (kar predstavlja polovico vsega srbskega prebivalstva te pokrajine) pobegnilo iz strahu pred povračilnimi ukrepi. Leta 2008 je Kosovo razglasilo neodvisnost, vendar mednarodne sile za zagotavljanje miru na Kosovu (v nadaljevanju KFOR)³⁴ ostajajo, saj medetnični spopadi med Srbi in Albanci ostajajo stalnica na tem področju (Wikipedia 2016b).

3.5 Makedonija – 2001

Najjužnejša republika jugoslovanske federacije je razglasila neodvisnost jeseni 1991 in se odcepila na miren način. V OZN je bila sprejeta pod imenom Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija.³⁵ V Makedoniji je živel okoli 23 % Albancev, večina je živel na severu države. Med leti 1998 in 1999 je v Makedonijo prebegnilo okoli 350.000 beguncev, kar je spremenilo etnična razmerja. Januarja 2001 je prišlo do prvega večjega incidenta, ko so oboroženi Albanci napadli policijsko postajo v Tetovem. Odgovornost za napad je prevzela vojaška skupina albanske Osvobodilne narodne armade (ONA), ki se je spopadla z varnostnimi silami Makedonije s ciljem, da vzpostavi avtonomijo oz. neodvisnost za dele teritorija, kjer živijo Albanci. Občasni oboroženi spopadi so trajali nekaj mesecev in se končali z mirovnim sporazumom, ki je vključeval politični sporazum o delitvi oblasti, razorožitvi albanskih paravojaških formacij in namestitvi sil zveze NATO za nadzorovanje njegovega izvajanja (Wikipedia 2016a).

3.6 Kronologija dogodkov v Jugoslaviji med leti 1968–2001³⁶

- 1968 – demonstracije albanskih študentov na Kosovu

³² Christopher Hill, Wolfgang Petritsch in Boris Majovski so na lovskem dvorcu Rambouillet razpravljali o predlogučasne rešitve kosovskega vprašanja (Pirjevec 2003, 454).

³³ NATO – Angl. North Atlantic Treaty Organization, Organizacija Severnoatlantske pogodbe (Evroterm 2016).

³⁴ Angl. Kosovo Force (Evroterm 2016).

³⁵ Zaradi spora z Grčijo, ki nasprotuje uporabi imena Makedonija, je v mednarodnih organizacijah, kot so Združeni narodi, uradno ime države Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija (angleška kratica FYROM – Former Yugoslav Republic of Macedonia), precej držav (124, med njimi ZDA, Rusija in Kitajska) pa je priznalo državo pod imenom Republika Makedonija (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport 2016).

³⁶ Povzeto po Wikipedia 2016b.

- 1971 – demonstracije na Hrvaškem
- 1974 – sprejetje nove jugoslovanske ustave, s katero dobijo republike več pravic
- 1980 – smrt Josipa Broza Tita
- 1981 – pričetek gospodarske krize, na Kosovu izbruhnejo protesti
- 1989 – v Srbiji pride na oblast Slobodan Milošević
- 1990 – v Jugoslaviji pride do prvih demokratičnih volitev, na oblast pride srbska elita, ki želi preprečiti demokratične spremembe
- 1991 – Slovenija in Hrvaška razglasita neodvisnost. V Sloveniji in na Hrvaškem izbruhne vojna
- 1992 – Makedonija in BiH razglasita neodvisnost. V BiH izbruhne vojna. OZN uvede sankcije proti Jugoslaviji
- 1993 – Prične se vojna med Hrvaško in BiH
- 1995 – V Srebrenici pride do genocida. Hrvaška sproži operaciji Blisk in Nevihta. Vojaška letala zveze NATO napadejo položaje vojske bosanskih Srbov.³⁷ Podpisan je Daytonski sporazum.³⁸
- 1996 – Jugoslavija prizna Hrvaško in BiH
- 1998 – Na Kosovu pride do spopadov med Srbi in Albanci
- 1999 – Zveza NATO prične vojaško operacijo na Kosovu. Nadzor nad Kosovom prevzame OZN
- 2000 – Slobodan Milošević izgubi bitko za zmago na predsedniških volitvah
- 2001 – V Makedoniji pride do vojaških spopadov med makedonsko vojsko in albanskimi skrajneži

4 Ad hoc Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo (MKSJ)

Pobud za ustanovitev ad hoc MKSJ je bilo več. Prvotna pobudnika sta bila Cyrus Vance in lord David Owen. Predlog je predstavil v javnosti tudi tedanji predsednik francoskega

³⁷ Maja 1992 je Vojska Republike Srbske (v nadaljevanju VRS) štela okoli 80.000 pripadnikov, vodil jo je Ratko Mladić, financirala se je iz Srbije (Repe 2008, 44).

³⁸ Na podlagi Daytonskega sporazuma so imele sile zveze NATO v BiH pristojnosti, da so aretirale osebe, obtožene mednarodnih hudodelstev pred MKSJ (Sancin in drugi 2009, 362).

ustavnega sveta Robert Badinter. Pobudo je dala tudi posebna komisija izvedencev³⁹, ki jo je ustanovil VS OZN (Ambrož in drugi 2012, 346).

Od izbruha vojne na območju nekdanje Jugoslavije je VS OZN sprejel vrsto resolucij⁴⁰, s katerimi je želel ustaviti nadaljnje kršitve mednarodnega humanitarnega prava. Ker v svojih prizadevanjih ni bil uspešen, je 22. februarja 1993 z resolucijo 808 okvirno odločil o ustanovitvi MKSJ s polnim imenom: *Mednarodno kazensko sodišče za pregon oseb, domnevno odgovornih za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje Jugoslavije od leta 1991*⁴¹. Dne 25. maja 1993 je bilo z resolucijo VS OZN 827 sodišče⁴² dokončno ustanovljeno (Sancin in drugi 2009, 386–387). Ustanovitev sodišča je bila nujna, saj domača sodišča ne bi mogla neodvisno in nepristransko odigrati svojega poslanstva, kjer so storilci v eni državi veljali za najhujše zločince, v drugi pa za narodne heroje (Webb 1993). Ob tem sta bili za sodišče najpomembnejša kriterija nepristranskost in pravičnost.

Na ustanovitev sodišča je pomembno vplivalo tudi medijsko poročanje o številnih spolnih zlorabah, mučenjih, pohabljanjih in ubojih civilistov.

Velesile se za vojaško intervencijo niso mogle odločiti, so pa po številnih usklajevanjih sprejele kompromisno rešitev v obliki ustanovitve *ad hoc* sodišča. VS OZN je posegel po pooblastilu iz UL OZN, zato je ta ukrep za države članice zavezujoč. MKSJ je postalo sodišče vseh držav članic OZN in njegov statut sestavni del njihovega notranjega prava (Inštitut za javno upravo 2002, 270).

Dejstvo, da je VS OZN ustanovil sodišče na podlagi VII. poglavja UL OZN, pomeni, da so vse države članice zadolžene, da aretirajo in pošljejo v Haag obtožene osebe, tudi če so obtoženi njihovi državljani.

Državni zbor Republike Slovenije je na seji dne 20. decembra 2000 sprejel *Zakon o sodelovanju med Republiko Slovenijo in mednarodnim kazenskim sodiščem za nekdanjo*

³⁹ Komisija je ugotovila več kršitev mednarodnega humanitarnega prava na območju nekdanje Jugoslavije (Ambrož in drugi 2012, 346).

⁴⁰ Med leti 1992 in 1995, za čas mandata UNPROFOR-ja, je VS OZN izdal 81 resolucij in 85 predsedniških izjav v zvezi z dogodki na ozemlju nekdanje Jugoslavije (Akashi v Biermann in Vadset 1998, 134).

⁴¹ Angl. – International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY.

⁴² Sedež sodišča je v Haagu na Nizozemskem. Stroške sodišča krije proračun OZN.

Jugoslavijo ter mednarodnim kazenskim sodiščem za Ruando (Uradni list RS, št. 124/00), ki v 29. členih ureja dolžnosti, pogoje in način sodelovanja Republike Slovenije z MKSJ.

4.1 Pristojnost

Določba o **časovni pristojnosti** (1. člen) ne določa časovne omejitve, saj je omejena le na obdobje po 1. januarju 1991.

Slovenija si je v postopku ustanovitve prizadevala biti izvzeta iz pristojnosti MKSJ. Nasprotovala je tudi časovni pristojnosti in se zavzemala za kasnejši datum, ko so se začele sovražnosti (Zagorac 2001, 39).

Krajevna pristojnost (8. člen) se razteza na kopno ozemlje, zračni prostor in na teritorialno morje nekdanje SFRJ.

Pod nazivom nekdanja Jugoslavija se razume teritorij države, ki se je 25. junija 1991 imenovala Socialistična federativna republika Jugoslavija. Tvorilo jo je šest republik, ki so bile del federacije: Bosna in Hercegovina, Črna gora, Hrvaška, Makedonija, Srbija (vključno s pokrajinama Kosovo in Vojvodina) ter Slovenija (ICTY, 6. april 2016).

Stvarna pristojnost⁴³ – MKSJ je omejena na štiri sklope kaznivih dejanj⁴⁴: za hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 (2. člen), za kršitve pravil in običajev vojne (3. člen), za genocid (4. člen) in za hudodelstva zoper človečnost (5. člen) (Ambrož in drugi 2012, 348).

MKSJ je prvo mednarodno kazensko sodišče, ki mu je bila zaupana stvarna pristojnost za genocid (Ambrož in drugi 2012, 349). Jose Ayala-Lasso, visoki komisar OZN za človekove pravice, je ob podelitvi diplom leta 1996 v New Yorku izjavil, da "je na tem planetu treba odpraviti nenormalnost, ko je bolj verjetno, da bo neka oseba postavljena pred sodišče in sojena za umor enega človeka, kot pa če jih pobije 100.000" (Bavcon 1997, 87). Po mnenju

⁴³ Sodišče ni pristojno za agresijo – hudodelstva zoper mir. Ta skupina kaznivih dejanj je pod pristojnostjo Mednarodnega kazenskega sodišča.

⁴⁴ Prepoved retroaktivne veljave ne velja za mednarodna hudodelstva, ki so v pristojnosti MKSJ, saj so bila hudodelstva izvršena, še preden je VS OZN sprejel in uveljavil statut sodišča (Ambrož in drugi 2012, 94).

Degana (2006, 533) je ena najpomembnejših pravic družbenih skupin pravica do njenega obstoja.

Osebnostna pristojnost – MKSJ je v skladu s 6. členom statuta omejena izključno le na fizične osebe.⁴⁵ Vsak posameznik je ne glede na položaj, ki ga zaseda v vojaški ali državni hierarhiji, individualno kazensko odgovoren. Dejstvo, da je podrejeni deloval na podlagi danih povelj, ga ne odvezuje od kazenske odgovornosti, lahko pa se upošteva kot olajševalna okoliščina (7. člen) (Zagorac 2001, 38–39).

Po 24. členu statuta lahko MKSJ izreče le kazen zapora, pri čemer naj bi obravnavni senati pri določitvi zaporne kazni upoštevali splošno prakso glede izrekanja zapornih kazni na sodiščih nekdanje Jugoslavije⁴⁶. Po mnenju Zagorca (2001, 43) v skladu s splošnimi trendi razvoja mednarodnega prava človekovih pravic MKSJ smrtnih kazni ne more izrekati. Lahko pa poleg zaporne kazni odredi tudi vrnitev lastnine, če je bila pridobljena s kaznivim dejanjem, njenim prvotnim lastnikom. Ker MKSJ nima lastnih zapornih kapacitet, se zaporne kazni izvršujejo v državah, ki so obsojence pripravljene sprejeti.

V MKSJ je v razmerju do nacionalnih sodišč uveljavljena **vzporedna pristojnost**.

MKSJ posameznim državam ni odvzel pristojnosti za pregon omenjenih štirih kaznivih dejanj, temveč je določil, da imajo v razmerju do MKSJ t. i. konkurirajočo pristojnost (Sancin in drugi 2009, 387). Dejansko pa ima MKSJ nad njimi primat (9/II člen), saj lahko v katerikoli fazi postopka od sodišč posameznih držav zahteva, da odstopijo pristojnost MKSJ (Ambrož in drugi 2012, 350).

Ob tem se varuje načelo *ne bis in idem* – prepoved ponovnega sojenja o isti stvari (10. člen). Pred nacionalnimi sodišči se ne sme soditi nikomur za hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava, za katera je obdolžencu MKSJ že sodilo⁴⁷ in tudi MKSJ ne sme soditi

⁴⁵ "Za storilca takšnih dejanj se šteje vsakdo, ki je dejanje izvršil, načrtoval, napeljeval ali kako drugače pomagal ali sodeloval pri načrtovanju, pripravljanju ali izvršitvi takšnih dejanj, in bo za takšna ravnanja osebno odgovoren" (Ambrož in drugi 2012, 97).

⁴⁶ Statut ne predvideva dosmrtnega zapora, ki pa je bil kasneje vključen v Pravila o postopkih in dokazih (Ambrož in drugi 2012, 354).

⁴⁷ Da bi se lažje prišlo do obtoženih kaznivih dejanj, je statut MKSJ namesto pojma izročitve uvedel pojem predaje.

obdolžencem za tista kazniva dejanja, za katera so jim že sodila nacionalna sodišča (Sancin in drugi 2009, 387).

Obstajajo izjeme v primerih, ko bi nacionalna sodišča obdolžencem sodila le za navadna kazniva dejanja ali ko postopek ni bil neodvisen in nepristranski, temveč je bil njegov namen le zaščita svojih državljanov z le navideznim sojenjem, da se izogne sojenju pred MKSJ. V primeru teh zlorab lahko MKSJ sodi tudi osebam, ki jim je bilo za enako kaznivo dejanje že sojeno pred nacionalnimi sodišči (Ambrož in drugi 2012, 351).

MKSJ je s svojimi odločitvami izjemno vplivalo na razvoj mednarodnega kazenskega prava in na ustanovitev Mednarodnega kazenskega sodišča. Z ustanovitvijo slednjega, je do tedaj "nedotakljiva dogma o suverenosti držav in absolutna prepoved vmešavanja v njene notranje zadeve doživela prvo razpoko v imenu varstva človekovih pravic" (Bavcon 2002, 669).

Na podlagi resolucije VS OZN 1503 z dne 28. avgust 2003 je poslanstvo MKSJ zoženo le na glavne krivce hudodelstev, storjenih na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Vsem drugim preiskavam se mora MKSJ odreči v korist lokalnih jurisdikcij (Hartmann 2008, 239).

Sodišču se predvidoma z letom 2016 izteče mandat.⁴⁸ Med zadnjimi dejanji sodišča je predviden izrek kazni Ratku Mladiću. MKSJ, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (v nadaljevanju OVSE) in Evropska unija (v nadaljevanju EU) namenjajo samo za namene povečanja zmogljivosti nacionalnih sodišč (da bi prevzele čimveč zadev od MKSJ) štiri milijone evrov (Ambrož in drugi 2012, 356).

4.1.1 Hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949

Ženevske konvencije iz leta 1949 so za razliko od obeh dopolnilnih protokolov dosegle univerzalnost. Zato so bile v stvarno pristojnost MKSJ vključene le hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949, ne pa oba dopolnilna protokola, saj nista vsebovala mednarodnih hudodelstev po običajnem mednarodnem pravu (Ambrož in drugi 2012, 56)

Prvi sklop kršitev, ki sodi v pristojnost MKSJ, je zajet v 2. členu statuta:

⁴⁸ MKSJ je do dne 18. aprila 2016 zaslišalo 4.650 prič in izvedlo 10.800 dni sojenja (ICTY 2016).

- a) *naklepni umor,*
- b) *mučenje ali nečloveško ravnanje, vključno z biomedicinskimi poskusi,*
- c) *namerno povzročanje hudega trpljenja, hudih telesnih poškodb ali zdravstvenih okvar,*
- d) *obsežno uničenje ali prisvojitve lastnine, ki ni upravičeno z vojaško nujnostjo in je storjeno protizakonito in brezobzirno,*
- e) *siljenje vojnega ujetnika ali civilista, da služi v sovražnih oboroženih silah,*
- f) *namerni odvzem pravic vojnemu ujetniku ali civilistu do rednega in nepristranskega sojenja,*
- g) *protipravna deportacija ali transfer ali protipravno zaprtje civilista,*
- h) *jemanje civilistov za talce.*

Sklicevanje na hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 je mogoče šele tedaj, ko so izpolnjeni štirje pogoji: obstajati mora oborožen spopad⁴⁹, slednji mora biti mednarodnega značaja, med oboroženim spopadom in obdolženim mora obstajati določena povezava, žrtve zločina morajo biti zaščitene po Ženevskih konvencijah⁵⁰ (ICTY 2006c, Case No. IT-98-34).

4.1.2 Kršitve pravil ali običajev vojne

MKSJ je v skladu s 3. členom statuta pristojno, da kazensko preganja osebe, ki so prekršile zakone ali običaje vojskovanja. Te kršitve, med drugimi, vključujejo:

- a) *uporabo strupenega orožja ali drugih vrst orožja, katerih namen je prizadejati nepotrebno trpljenje,*
- b) *samovoljno uničenje mest, naselij in vasi, ki ni upravičeno z vojaško nujo,*
- c) *napadanje ali bombardiranje nezaščiteneh mest, bivališč ali zgradb s kakršnimi koli sredstvi,*
- d) *prilastitev, uničenje ali naklepno povzročanje škode institucijam, ki so posvečene religiji, dobrodelnim namenom in izobraževanju, umetnosti in znanosti in delom umetniške in znanstvene vrednosti,*
- e) *plenjenje javne ali zasebne lastnine.*

⁴⁹ Do oboroženega spopada pride, kadar so uporabljene oborožene sile med državami, ali dolgotrajno oboroženo nasilje med vladnimi silami in organiziranimi oboroženimi silami ali organiziranimi skupinami znotraj države (ICTY 2000č, Case No. IT-94-1).

⁵⁰ Ker so bile žrtve oboroženih spopadov na ozemlju nekdanje Jugoslavije večinoma civilisti, so tu pomembna določila 4. člena IV. Ženevske konvencije, ki ščitijo osebe, ki med oboroženim spopadom na kakršenkoli način pridejo pod oblast ene od sil v spopadu, katerih državljani niso.

V skladu z načelom zakonitosti je MKSJ po tem členu stvarno pristojno le za kršitve, ki so vključene v IV. haaški konvenciji o pravilih in običajih vojne oziroma v Haaškem pravilniku. Toda besedna zveza 'med drugim' pomeni, da vključujejo kršitve, vendar niso omejene zgolj nanje. Na podlagi te interpretacije sodijo pod vsebino 3. člena statuta tudi:

- kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949, ki niso opredeljene kot hude,
- kršitve skupnega 3. člena Ženevskih konvencij⁵¹, ki se nanaša na notranje oborožene spopade in
- kršitve sporazumov, ki niso del mednarodnega običajnega prava, a zavezujejo strani v spopadu (ICTY 2002a, Case No. IT-96-23 & 23/1).

Vključitev 3. člena Ženevskih konvencij iz leta 1949 vsebuje t. i. minimalno humanitarno zaščito v primeru oboroženih spopadov, ki nimajo mednarodnega značaja. Pritožbeni senat v zadevi Čelebići je to stališče potrdil, vključno s stališčem, da "kršitve skupnih treh členov Ženevskih konvencij iz leta 1949 niso vezane le na notranje oborožene spopade, temveč da do njih lahko pride tudi v mednarodnih spopadih, kar je lahko podlaga za kazensko odgovornost po statutu" (Ambrož in drugi 2012, 349).

Za razliko od sklicevanja na hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 mora tudi tu obstajati oborožen spopad, pri čemer ni pomembno, ali je mednarodnega ali notranjega značaja. Izpolnjeni morajo biti še dodatni pogoji: kršitev mora biti v nasprotju s pravili mednarodnega prava, kršitev mora biti resna, v povezavi z individualno kazensko odgovornostjo, pravilo mora biti del običajnega ali pogodbenega prava (ICTY 2005č, Case No. IT-98-30/1).

⁵¹ Skupni 3. člen Ženevskih konvencij se nanaša na zaščito žrtev v nemednarodnih oboroženi spopadih. V primeru oboroženega spopada, ki ni mednarodnega značaja, a se začne na ozemlju ene od visokih pogodbenic, je vsaka vojskujoča stran dolžna uporabljati vsaj naslednje določbe: 1. Z osebami, ki neposredno ne sodelujejo v sovražnostih, so zunaj boja, v ujetništvu, ali iz drugih razlogov niso več sposobne za boj, je treba ravnati humano, brez vsake diskriminacije na podlagi rase, vere, barve, spola, rojstva ali kakršnegakoli drugega merila. Proti tem osebam morajo ostati zmeraj in povsod prepovedani naslednji postopki: a) ogrožanje življenja in nasilje nad osebo nedotakljivostjo b) jemanje talcev c) žalitve osebnega dostojanstva d) izrekanje in izvrševanje kazni brez predhodnega postopka pred rednim sodiščem. 2. Ranjence, bolnike in brodolomce je treba zbrati in zanje poskrbeti. Nepristranska humanitarna organizacija, kot je MORK, lahko stranem v spopadu nudi svoje usluge (Sancin in drugi 2009, 86).

4.1.3 Genocid

V 4. členu statuta pomeni 'genocid' katero koli od naslednjih dejanj, storjenih z namenom, da se popolnoma ali deloma uniči neka narodnostna, etnična, rasna ali verska skupina:

- a) *pobijanje pripadnikov take skupine,*
- b) *povzročanje hudih telesnih ali duševnih poškodb pripadnikom take skupine,*
- c) *naklepno izpostavljanje takšne skupine življenjskim razmeram, ki vodijo do njenega popolnega ali delnega fizičnega uničenja,*
- d) *uvajanje ukrepov, ki preprečujejo rojstva v skupini,*
- e) *prisilno preseljevanje otrok ene skupine v drugo skupino.*

Oprelitev genocida skoraj dobesedno sledi Konvenciji OZN o preprečevanju in kaznovanju hudodelstva genocida.⁵² Po konvenciji so kaznivi tudi zarota za storitev genocida, pozivanje k storitvi genocida, poskus genocida in udeležba pri genocidu. Po mnenju Bavcona (1997, 93) je hudodelstvo genocida v teoriji obravnavano kot klasični *delictum juris gentium*, kar ga uvršča ob bok najstarejšim kaznivim dejanjem po mednarodnem pravu (kot je npr. piratstvo). Storitve teh kaznivih dejanj morajo države obravnavati kot 'sovražnike vsega človeštva'⁵³.

4.1.4 Hudodelstva zoper človečnost

Pri hudodelstvih zoper človečnost je statut po mnenju Ambroža in drugih (2012, 348) sledil Nürnberškemu statutu⁵⁴ in vezal njihovo storitev na sam obstoj oboroženega spopada. Hudodelstva so usmerjena proti kateremukoli civilnemu prebivalstvu, storjena v obsežnem in sistematičnem oboroženem spopadu, ki je bodisi mednarodnega ali notranjega značaja:

- a) *umor,*
- b) *iztrebljanje,*
- c) *zasužnjevanje,*
- d) *deportacija,*
- e) *odvzem prostosti,*

⁵² Konvencija je bila sprejeta na zasedanju GS OZN dne 9. decembra 1948 in je začela veljati 12. januarja 1951 (Bavcon 1997, 92).

⁵³ *Hostis humani generis*.

⁵⁴ S pojmom 'hudodelstvo zoper človečnost' so želele podpisnice statuta Mednarodnega vojaškega sodišča v Nürnbergu kazenskoppravno zajeti hudodelstva, ki jih je izvajal nacistični režim v Nemčiji nad lastnimi državljani. Do Nürnberga teh dejanj ne bi mogli uvrstiti v domeno mednarodnega prava (Bavcon 1997, 104–105).

- f) mučenje,*
- g) posilstvo,*
- h) preganjanje na politični, rasni in verski osnovi,*
- i) druga nečloveška dejanja.*

5 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava⁵⁵

5.1 Ubijanja

Natančno število ljudi, ki so umrli v jugoslovanskih vojnah v letih 1991–2001 je praktično nemogoče določiti, saj so mnogi izmed njih pokopani v skupinskih grobovih ali pa so bila njihova trupla vržena v bližnje potoke, vodnjake, oziroma so bila zažgana na različnih lokacijah. Naklepni umor sodi v kategorijo hudih kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949, prepoveduje ga tudi skupni 3. člen Ženevskih konvencij iz leta 1949. V skladu s 13. členom III. ženevske konvencije iz leta 1949 se mora z vojnimi ujetniki ravnati humano. Prepoved umora je določena tudi v 75. členu Protokola I in 4. členu Protokola II. Umor je kot del velikega ali sistematičnega napada na civilno prebivalstvo opredeljen tudi kot hudodelstvo zoper človečnost. V primeru uničenja neke narodnostne, etnične, rasne ali verske skupine pa lahko predstavlja tudi zločin genocida.

Na ozemlju nekdanje Jugoslavije je pogosto prihajalo do skupinskih usmrtitev v okviru etničnega čiščenja. Najhujši tak pokol se je zgodil ob padcu Srebrenice leta 1995. Pripadniki bosanskih Srbov so takrat ločili moške (med 12. in 77. letom starosti) od ostalih in jih preko 8.000 v naslednjih dneh pobili in zakopali (ter nato prekopali) v množična grobišča.

Pogosti so bili tudi primeri, ko so bile žrtve žive zažgane. Eden od takšnih primerov je iz leta 1992, ko so v Višegradu preko 120 ljudi zaprli v dve stavbi, ju ogradili s predmeti, s čimer so onemogočili pobeg, in ju nato zažgali (ICTY 2004e, Case No. IT-98-32 'Višegrad').

V bližini planine Vlašić so leta 1992 enote bosanskih Srbov pod pretvezo menjave ujetnikov s srbskimi, skupino okoli 200 moških Muslimanov postrojile ob robu prepada in ob bližnjem potoku in jih postrelile s strelnim orožjem. Pokol je preživel le 7 oseb (ICTY 2004d, Case No. IT-02-59 'Vlašić Mountain').

⁵⁵ Dolžnost vojaških poveljnikov, da seznanjajo svoje enote z mednarodnim humanitarnim pravom izhaja že iz 87. člena Prvega dopolnilnega protokola k Ženevskim konvencijam (Ambrož in drugi 2012, 125).

5.2 Posilstva

Posilstva, vsiljena prostitucija in druga nedostojna ravnanja so po 27. členu IV. ženevske konvencije iz leta 1949 in 76. členu Protokola I prepovedana. Prepoved izhaja tudi iz 46. člena Haaškega pravilnika in 4. člena Protokola II, kjer je zločin posilstva označen kot absolutno vedno in povsod prepovedan zločin.

Poleg dokazovanja superiornosti moških nad ženskami, maščevanja, poniževanja in obravnavanje žensk kot 'vojnega plena', je za posilstva in spolne zlorabe na Balkanu značilno tudi to, da so z njimi poskušali vplivati na spremembo etnične sestave na širšem območju (Schiessl 2002).

Na ozemlju nekdanje Jugoslavije so kot storilci posilstev prednjačili bosanski Srbi, žrtve pa so bile predvsem muslimanske ženske. Po podatkih vlade BiH (Stiglmayer 1999, 327) je bilo samo v vojni v BiH posiljenih okoli 50.000 žensk. Posilstvo naj bi izrabili kot vojno sredstvo za psihološko uničenje sovražnika.⁵⁶ Posilstva in spolne zlorabe so se dogajale v domovih, v taboriščih⁵⁷, v zaporih, v kletah, v posebnih bordelih itn. Bila so skupinska, javna – pred drugimi interniranci, pogosto jih je spremljalo pretepanje, mučenje in psihično nasilje.

V zadevi *Furundžija* pred MKSJ je v zvezi z opredelitvijo ene od oblik posilstva, obravnavni senat odločil, da se v skladu z načelom človeškega dostojanstva, ki je temelj mednarodnega humanitarnega prava in prava človekovih pravic, tako hud spolni napad, kot je prisilna oralna penetracija, opredeli kot posilstvo (Ambrož in drugi 2012, 63).⁵⁸

5.3 Pretepanje in mučenje⁵⁹

Različne oblike pretepanja in mučenja so bile med divjanjem vojn na ozemlju nekdanje Jugoslavije ena najpogostejših praks izživljanja nad zajetimi ljudmi. Podvrženi so jim bili

⁵⁶ Na žrtev posilstva so namreč v islamski družbi gledali kot na grešnico, katere sramota je padla na vso družino (Pirjevec 2003, 209).

⁵⁷ V taborišču Omarska so bili interniranci prisiljeni posiljevati drug drugega (ICTY 2003a, Case No. IT-02-65/1 'Omarska and Keraterm Camps').

⁵⁸ Obravnavni senat sodišča za takšno opredelitev posilstva ni našel pravne podlage niti v pogodbenem pravu niti v praksi držav, zato se je zatekel k proučitvi splošnih načel mednarodnega prava (Ambrož in drugi 2012, 63).

⁵⁹ Konvencija OZN proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja v svojem prvem členu definira mučenje kot "vsako dejanje, s katerim se osebi namerno povzroča huda telesna ali duševna bolečina, da bi se od nje dobilo priznanje, da bi se jo kaznovalo ali ustraševalo ..." (Ambrož in drugi 2012, 234).

tako moški kot ženske, izvajali pa so jih tako Srbi kot tudi Hrvati, Muslimani in kosovski Albanci. Grozljiva pričevanja preživelih internirancev in ujetnikov iz taborišč nakazujejo na sistematično prakso povzročanja hudih psihičnih in fizičnih telesnih okvar, trajne invalidnosti in smrti žrtvam teh zlorab.

Vsa ta dejanja so v nasprotju s 3. členom vseh štirih Ženevskih konvencij iz leta 1949, 75. členom Protokola I in 4. členom Protokola II, ki izrecno prepovedujejo mučenje in druga nečloveška ravnanja z zaščitnim osebam in kakršno koli nasilje in žalitev človeškega dostojanstva.

Pri izvajanju fizičnega nasilja so bile pogosto uporabljene lesene in železne palice, palice za bejzbol, deli in kopita orožja, verige, vrvi, gumijevke, električni kabli, noži itn.

Gutman (1993, 47–9) razkriva, da so bile žrtve polite s kislino, pohabljeni s hladnim orožjem, morale so jesti pesek, piti motorno olje, jesti lastne iztrebke, bile so križane, podvržene električnim šokom, stradanju itn. Zločinci so se pri mučenju največkrat osredotočali na glave žrtev, njihove genitalije in hrbtenice.

5.4 Protipravno zadrževanje civilnega prebivalstva v nehumanih pogojih

Kmalu po izbruhu vojne na Hrvaškem, so se začela ustanavljati taborišča na ozemlju Hrvaške, BiH in kasneje Kosova. Po zbranih podatkih (Pirjevec 2003) je bilo samo na ozemlju BiH preko 700 takšnih taborišč. Skupno vsem je bilo to, da so bili v njih pridržani in zadržani pretežno neoboroženi civilisti, ki v nobenem primeru niso predstavljali grožnje oboroženim silam, ki so jih zajele, niti niso predstavljali vojaške nujnosti, na katero bi se lahko sklicevale. Šlo je za očitno kršitev 42. člena IV. ženevske konvencije iz leta 1949.

V mnogih taboriščih so bile higienske razmere neustrezne. Zaprtim osebam je bil onemogočen dostop do sanitarij. Ponekod je bila uporaba sanitarij dovoljena le ob določenih urah, kar je v nasprotju z 85. členom IV. ženevske konvencije iz leta 1949. Taborišča so večinoma upravljali pripadniki paravojaških enot, ob pomoči lokalnih policistov. V njih je pogosto prihajalo do ubijanj, mučenj, fizičnega nasilja in psihičnih zlorab. V taboriščih Omarska in Keraterm (in mnogih drugih) so družine ločili med seboj, kar je v nasprotju z 82. členom IV. ženevske konvencije in 75. členom Protokola I, po katerih je ločevanje članov

družine protipravno. Interniranci niso prejeli dovolj obrokov hrane in pitne vode. Tudi zdravniška oskrba jim ni bila omogočena, kar predstavlja kršitve 89.–92. členov IV. ženevske konvencije iz leta 1949 (ICTY 2005č, Case No. IT-98-30/1).

V taborišču Omarska je interniranec (ko ni bilo prisotnih stražarjev) na vprašanje tujega opazovalca Helsinškega monitorja, če je med njimi kdo bolan, dejal: "Tu ni nihče bolan. Če kdo zboli, ga takoj ustrelijo" (Helsinki Watch 1993, 89).

5.5 Deportacije

Deportacije civilnega prebivalstva na ozemlju nekdanje Jugoslavije niso bile posledica vojaške nujnosti niti zagotavljanja varnosti civilistov (kar IV. ženevska konvencija dopušča), temveč so bile posledica izvajanja etničnega čiščenja. Kakršne koli nasilne preselitve in pregoni zaščitene osebe z zasedenega ozemlja so v skladu z 49. členom IV. ženevske konvencije iz leta 1949 prepovedani.

Deportacije so se izvajale na dva načina. Prvi način je zajemal uporabo transportnih sredstev – predvsem avtobusov, osebnih vozil in kamionov, redko tudi uporabo železnice. Drugi, pogostejši način deportacij je bila uporaba peš poti. Mnogim so bili ob tem odvzeti osebni dokumenti, vsa lastnina, pogosto so jim bile v podpis vsiljene izjave o t. i. prostovoljnosti tovrstnih početij. Neredkim primerom deportacij je sledilo ločevanje žensk in otrok od moških in fantov (Kozarac, Doboj, Trnopolje, Omarska itn.) ter nato eksekucije slednjih ob poti v bližnjih gozdovih in rekah.

5.6 Jemanje civilistov za talce

Jemanje talcev je prepovedano po 3. členu vseh štirih Ženevskih konvencij iz leta 1949. Prepoved je določena tudi v 34. in 147. členu IV. ženevske konvencije in 75. člena Protokola I ter 4. člena Protokola II.

Najpogostejši razlogi za jemanje civilistov za talce na ozemlju nekdanje Jugoslavije so bili:

- možnost izmenjave talcev za pripadnike oboroženih sil nasprotne strani,
- predstavljali so odlično pogajalsko izhodišče za doseganje ciljev,
- uporaba talcev kot živi ščit za obrambo pred letalskimi napadi ali napredovanju proti sovražnikovi liniji na bojišču.

Leta 1993 so sile HVO v občini Vitez v dolini reke Lašve zadrževale preko 300 ljudi. Zaradi vse intenzivnejših obstreljevanj s strani Armade BiH so predstavniki HVO nasprotni strani sporočili, da bodo pobili vseh 300 ljudi (bosanskih Muslimanov), če ne bodo prenehali z napadi (ICTY 2004c, Case No. IT-95-14/2).

Primer uporabe talcev kot živi ščit zasledimo leta 1995 v Goraždu, kjer so sile bosanskih Srbov zajele za talce preko 200 pripadnikov mirovnih sil OZN, s čimer so želele preprečiti zračne napade sil zveze NATO. Tudi ob zavzetju Srebrenice so sile bosanskih Srbov zajele 20 nizozemskih pripadnikov mirovnih sil OZN (ICTY 2004č, Case No. IT-98-33).

V Travniku so vojaki bosanskih Srbov zajeli tri vojake Armade BiH, nanje privezali eksplozivna telesa in jih prisili, da so se pomikali proti položajem Armade BiH. Ko so ti prispeli v bližino pripadnikov Armade BiH, so bosanski Srbi eksplozivna telesa aktivirali (ICTY 2004c, Case No. IT-95-14/2).

5.7 Uničevanje in plenjenje tuje lastnine

Namen tovrstnih dejanj je bil preprečiti, da bi se tamkajšnji prebivalci kadarkoli vrnili na svojo zemljo in okoriščanje posameznih kršiteljev z materialnimi dobrinami.

IV. ženevska konvencija iz leta 1949 v svojem 53. členu jasno določa, da okupacijska sila ne sme uničevati nepremičnin in premičnin, razen če gre za vojaško nujnost zaradi vojaških operacij. 147. člen dalje določa, da je prisvojitve lastnine, ki ni opravičena z vojaško nujnostjo, nesprejemljiva in nezakonita.

Leta 1993 so v vasi Ahmići v BiH pripadniki HVO požgali in uničili preko 150 hiš bosanskih Muslimanov in pri tem plenili premično premoženje, denar in živino. (ICTY 2004a, Case No. IT-95-14 'Lašva Valley'). Ropanje in plenjenje tuje lastnine se je izvajalo tudi med deportacijami, ko so na avtobusih pripadniki paravojaških enot ljudem pobrali vse, kar je bilo vredno. Odpirali so jim kovčke in iz njih jemali obleko, čevlje in ostale uporabne stvari (Gutman 1993, 41–125). Plenjenje se je nadaljevalo tudi v mnogih taboriščih, kjer so morali interniranci stražarjem izročiti vse vredne stvari, ki so jih še imeli pri sebi.

5.8 Uničevanje kulturne dediščine

Kulturni genocid ali kulturocid, kot se v novejšem času pojmuje uničevanje kulturne identitete, predstavlja hud poseg v kulturno dediščino nekega naroda. Med leti 1991–2001 je bilo na ozemlju nekdanje Jugoslavije uničenih mnogo objektov, ki simbolizirajo etnično identiteto nekega naroda. Številne knjižnice, muzeji (med katerimi velja izpostaviti narodno knjižnico in narodni muzej v BiH), univerze, cerkve, mošeje, znameniti most v Mostarju⁶⁰ itn. Samo v okolici Zvornika je bilo po ugotovitvah Gutmana (1993, 78–82) uničenih vseh 19 mošej, v okolici Foče je bilo uničenih ali poškodovanih preko 15 mošej, v Sarajevu preko 70.

53. člen Protokola I določa, da so proti zgodovinskim spomenikom, umetniškim delom in verskim svetiščem, ki predstavljajo kulturno in duhovno dediščino narodov, prepovedana vsa sovražna dejanja. Prepoved napadov na takšne objekte je opredeljena tudi v 85. členu Protokola I in 16. členu Protokola II.

Statut MKSJ neposredno varuje kulturne dobrine v tretjem členu v točki (d).⁶¹ Iz judikature sodišča izhaja, da so ta člen tožilci uporabili pri hudodelstvih v dolini Lašve in v vasi Ahmići, pri porušenju mostarskega mostu ter bombardiranju Dubrovnika (Ambrož in drugi 2012, 305).

5.9 Nediskriminatorna uporaba sile

Po 48. členu Protokola I morajo vse strani v spopadu razločevati med borci⁶² in vojaškimi objekti ter civilnim prebivalstvom in civilnimi objekti, ki uživajo zaščito in ne smejo biti predmet napadov. V BiH je bilo napadov, ki so kršili 48. člen Protokola I, precej. V **obleganju** Sarajeva, ki ga je OZN leta 1993 razglasila za t. i. varno območje, so bili večkrat napadeni številni civilni objekti, tržnica, tudi civilna bolnišnica (kršitev 18. člena IV. ženevske konvencije iz leta 1949 in 12. člena Protokola I). Z napadi na bolnišnico v Sarajevu, je bilo napadeno tamkajšnje osebje, ki je po 20. členu IV. ženevske konvencije iz leta 1949,

⁶⁰ Dne 9. novembra 1993 so pripadniki hrvaških sil s topniškim obstreljevanjem uničili znameniti Stari most na Neretvi iz leta 1566 (Pirjevec 2003, 287).

⁶¹ Statut MKSJ v tretjem členu v točki (d) inkriminira: "prilastitev, uničenje ali naklepno povzročanje škode institucijam, ki so posvečene religiji, dobrotelnim namenom in izobraževanju, umetnosti in znanosti, zgodovinskim spomenikom in delom umetniške in znanstvene vrednosti" (ICTY 2016).

⁶² V kategorijo borcev sodijo pripadniki redne vojske (kopenske vojske, vojne mornarice in vojnega letalstva). V skladu s Haaškim pravilnikom iz leta 1907 sodijo med borce tudi milice in prostovoljci, če izpolnjujejo štiri pogoje: 1. imajo odgovornega vodjo, 2. imajo razpoznaven znak, 3. odkrito nosijo orožje in 4. se vojskujejo v skladu z zakoni in običaji vojne. Status borca imajo tudi osebe, ki so spontano prijele za orožje, ga nosijo odkrito in spoštujejo zakone in običaje vojne (Türk 2007, 566).

zaščiteno. **Sanitetno osebje** uživa zaščito tudi po 9. členu Protokola II. Na ozemlju nekdanje Jugoslavije so se humanitarne organizacije soočale z **oviranjem** transporta in **dostave humanitarne pomoči** do ogroženih območij. Humanitarni konvoji so bili tarča napadov, ropov, ugrabitev in tudi uničenja, kar je v nasprotju s 23. členom IV. ženevske konvencije iz leta 1949, ki določa svobodno dostavo pomoči civilnemu prebivalstvu. Z **napadi na vojne dopisnike** so bile kršene določbe 4. člena III. ženevske konvencije iz leta 1949, ki vojnim dopisnikom v primeru zajetja zagotavlja status vojnih ujetnikov. 79. člen Protokola I je nadalje novinarje na nevarnih območjih izenačil s civilisti. Na širšem območju BiH, republike Srbske krajine in Kosova so se izvajale **prisilne mobilizacije**, kar je v nasprotju z 51. členom IV. ženevske konvencije iz leta 1949, po katerem je okupacijski sili prepovedano siljenje zaščiteneh oseb k služenju v njenih vrstah (Maroša 2003, 60–66).

V vojnah je prihajalo tudi do kršitev določb, ki urejajo **prisilno delo civilnega prebivalstva**. Tako 51. in 95. člen IV. ženevskih konvencije iz leta 1949 določata, da je civilnemu osebju prepovedano sodelovanje v vojaških operacijah oziroma da lahko sodelujejo le, če je to odraz njihove proste volje. Na območju Jablanice in Mostarja so morali med vojno v BiH civilisti na fronti oskrbovati vojake s strelivom, odnašati mrtve iz bojišč in odkrivati minska polja, kar je v popolnem nasprotju z določili IV. ženevske konvencije iz leta 1949 (ICTY 2006c, Case No. IT-98-34 'Tuta and Štela').

6 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Slovenije

Pred MKSJ ni bil zaradi kršitev mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Slovenije sprožen noben postopek, kar pa ne pomeni, da kršitev ni bilo.

V Republiki Sloveniji danes ne obstajajo niti posebna vojaška sodišča niti tožilstva, ki bi bila posebej pristojna za vojne zločine, ki naj bi se dogajali na ozemlju Slovenije. Ob osamosvojitvi je bilo vojaško sodstvo ukinjeno. Pristojnost je bila preusmerjena na okrožna sodišča na prvi stopnji in pristojna višja sodišča na drugi stopnji. Po podatkih raziskave

Tranzicijska pravičnost v Sloveniji⁶³ je trenutno v teku devet postopkov za vojne zločine proti civilnemu prebivalstvu in zaradi kršitev Ženevskih konvencij.

Po koncu oboroženega spopada v Sloveniji je bilo s strani pristojnih organov podanih 70 ovadb proti pripadnikom JLA in ena proti pripadniku Teritorialne obrambe. Le 10 kazenskih ovadb je dobilo status obtožnice. Sprejetih je bilo 5 pravnomočnih sodb, od tega 4 oprostilne, ena obtožnica pa je bila zaradi zastaranja zavržena. Sodišča so v kar 46 primerih zahtevo tožilstva za sprožitev kazenskega postopka zavrnila (Mekina 2012, 17).

Proti pripadnikom JLA je v teku še 13 preiskav. Sodišča v Sloveniji so sprejela sedem oprostilnih sodb. Šest oprostilnih sodb je bilo izrečenih pripadnikom JLA neslovenske narodnosti in enemu častniku JLA slovenske narodnosti.

6.1 Sodni postopki v teku

6.1.1 Primer Radovanović⁶⁴

Dne 27. junija 1991 je 1. bataljon 1. oklepne brigade 14. korpusa JLA zavzel južni del letališča Brnik. Pripadniki oboroženih sil Republike Slovenije so bili na severnem delu letališča. Dva novinarja – fotoreporterja, državljana Avstrije, sta se s terenskim vozilom zapeljala na letališko ploščad. Iz smeri enot JLA se je pričelo streljati v smeri vozila, pri čemer se je avtomobil vnel, novinarja pa sta umrla. Slovensko tožilstvo je proti poveljniku enote, majorju JLA, zahtevalo preiskavo zaradi nedovoljenega načina boja. Sodišče je 24. junija 1992 sprejelo oprostilno sodbo za obtoženega častnika, saj je bilo ugotovljeno, da je obtoženi ukazal samo ogenj v znak opozorila. Sodba še ni pravnomočna (Mekina 2012, 18).

⁶³ Raziskavo so izvedle partnerske in nevladne organizacije: Fond za humanitarno pravo (FHP) iz Srbije, Fond za humanitarno pravo (FHP) Kosovo, Center za raziskovanje in kreiranje politik (CRPM) iz Makedonije, Mladi za človekove pravice Hrvaška (YIHR), Združenje tranzicijska pravičnost, odgovornost in spominjanje v BiH (TJAR BH), Center za demokracijo in tranzicijsko pravičnost (CDTP BH) in Civic Link iz Slovenije (Mekina 2012, 3).

⁶⁴ Oznaka spisa: Ktr 66/98, Okrožno državno tožilstvo (v nadaljevanju ODT) v Kranju; Zbrani dokumenti - vojni zločini v junjski vojni 1991 (9 spisov) oznaka: Ktr 62/92.

6.1.2 Primer Grujović⁶⁵

Skladišče goriva pri Puščavi pri Mokronogu je varoval stotnik JLA⁶⁶ skupaj z dvema vodnikoma. Stotnik je imel namen prestopiti na stran slovenske Teritorialne obrambe (v nadaljevanju TO). Enako je želel storiti tudi en vodnik, saj je njegova družina živela v Mokronogu. Drugi vodnik – Grujović pa je zavrnil predajo skladišča. Sledil je spopad med stotnikom in Grujovićem, v katerem je bil stotnik ranjen, medtem kot je Grujović zagrozil, da bo skladišče pogнал v zrak, če ga bo TO poskušala zavzeti. Ranjeni stotnik si je s streli kril umik iz vojašnice, zbežati pa je uspelo tudi nekaj vojakom. Sodišče je leta 1993 sprožilo preiskavo zaradi suma, da je storil kaznivo dejanje vojnega hudodelstva zoper civilno prebivalstvo po 142. členu kazenskega zakonika (v nadaljevanju KZ) SFRJ in kaznivega dejanja suma poskusa umora. 28. oktobra 1994 je bil proti Grujoviću vložen obtožni predlog, leta 2007 pa ponovno razpisana mednarodna tiralica za obtoženim Grujovićem (Mekina 2012, 18).

Novomeško okrožno sodišče je leta 2015 upelo vročiti obtožnico proti Dragomirju Grujoviću. Do obtoženega so prišli z mednarodno pravno pomočjo, po pridobitvi podatkov, ki so jih sodišču poslali tuji organi (Svet24 2016).

6.2 Odprte preiskave

6.2.1 Primer Češča vas

Dne 5. julija 1991 se je poleg skladišča JLA zgodil uboj civilistov, na katere je streljal neznani voznik avtomobila. Neznane storilca se še zmerja išče (ODT v Novem mestu, Ktn 325/91).

6.2.2 Primer Medvedjek

Dne 27. junija 1991 so sile oboroženih sil Republike Slovenije zaustavile topniško baterijo protizračne obrambe 306. protiletalskega polka JLA. Sledil je napad letal JLA na barikade in pripadnike oboroženih sil Republike Slovenije, pri čemer je bilo ubitih osem civilistov,

⁶⁵ Oznaka spisa: Kt 629/91, ODT v Novem mestu.

⁶⁶ Enotam v skladišču je poveljeval Slovenec, stotnik Branimir Furlan (Wikipedia 2016a).

ranjenih je bilo več civilistov in vojakov. 29. januarja 1992 je tožilstvo sodišču podalo zahtevo za uvedbo preiskave zaradi vojnega zločina proti civilnemu prebivalstvu. Ker je bilo v napadu ubitih tudi 5 bolgarskih državljanov, se je Bolgarija z vprašanjem glede odgovornosti za ta dogodek obrnila na Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije. Odgovor tožilstva je bil naslednji: "osebe, odgovorne za napad na civiliste, niso bile obtožene, prav tako niso bili obtoženi niti neposredni storilci, zaradi česar ni bil izveden niti kazenski postopek" (Ktn 328/91-JF/vj, 2006).

6.2.3 AR Holding⁶⁷

Tudi v primeru letalskega raketnega napada na zgradbo podjetja AR Holding preiskava še ni končana. V letu 1999 je tožilstvo še vedno v fazi zbiranja podatkov o storilcih (Mekina 2012, 18).

6.2.4 Primer Murska Sobota

Dne 28. junija 1991 so letala JLA napadla položaje TO, ki je blokirala vojašnico v Murski Soboti. Ob tem je bil en pripadnik JLA ubit, drugi pa ranjen. Tožilstvo še vedno išče storilce kaznivega dejanja vojnega zločina proti civilnemu prebivalstvu (ODT v Murski Soboti, Ktn 231/91).

6.2.5 Primer Gibina

V tem primeru policija še vedno išče storilce, domnevno iz vrst JLA, zaradi streljanja na civilno prebivalstvo in civilne objekte brez izbire cilja, kar je v nasprotju z 52. in 57. členom I. dopolnilnega protokola k Ženevskim konvencijam. Ob tem je bila ranjena ena civilistka, več hiš je bilo poškodovanih (ODT v Murski Soboti, Ktn 229/91).

⁶⁷ Oznaka spisa: ODT v Murski Soboti, Ktn 232/91.

6.2.6 Primer Ljutomer

V primeru Ljutomer policija še vedno išče pilota oz. pilote vojaških letal JLA, ki so izstreljevali rakete in streljali na civilne objekte ter jih pri tem tudi poškodovali (ODT v Murski Soboti, Ktn 267/91).

6.2.7 Primer Boč

Dne 2. julija 1991 je vojaško letalstvo JLA izvedlo letalski napad na telekomunikacijski stolp na Boču, pri čemer so vse izstreljene rakete zgrešile cilj. Napad je pomenil vojaško napako, saj so stolp takrat varovale enote JLA. Sledil je minometni napad OSRS na položaje pripadnikov JLA, katerim je bilo sporočeno, da jih napada letalstvo JLA, zato so se predali. Avgusta 1991 je tožilstvo uvedlo preiskavo zoper častnika JLA, ki je ukazal bombardiranje položajev OSRS in s tem povzročil večjo škodo na objektih (ODT v Mariboru, "razno": Ktn 1412/91).

6.2.8 Primer mejni prehod Šentilj

V primeru mejnega prehoda Šentilj je tožilstvo 19. avgusta 1991 zahtevalo preiskavo zoper častnika JLA, ki je ukazal ogenj iz topov in minometov na območje mejnega prehoda Šentilj, pri čemer je prišlo do uničenja prostorov policije, carine, objekta podjetja Kompas in bencinske črpalke. Tožilstvo je zločin okvalificiralo kot vojno hudodelstvo (142. člen KZ SFRJ) (ODT v Mariboru; VDT, "razno": Ktn 1475/91).

6.2.9 Primer Zečevič⁶⁸

Preiskava je še vedno odprta v primeru Zečevića – stotnika JLA, ker je kot pomočnik poveljnika oklepne bataljona, v nasprotju s pravili mednarodnega prava, ukazal uničenje premoženja v velikem obsegu in tako uničil eno hišo v Štrihovcu (Mekina 2012, 19).

⁶⁸ Oznaka spisa: ODT v Mariboru; VDT, "razno": III Kt 438/91.

6.2.10 Primer Savič

Dne 2. julija 1991 so pripadnik JLA z minometi kalibra 120 mm obstreljevali Pekrski učni center pri Mariboru, kjer se je nahajal 710. učni center TO. Ob tem je bila ena ženska hudo poškodovana, močno poškodovan je bil tudi objekt TO. Tožilstvo je leta 1991 na pristojno sodišče vložilo zahtevo za preiskavo zoper poročnika JLA zaradi kaznivega dejanja hudodelstva zoper civilno prebivalstvo po 142/I členu KZ SFRJ (ODT v Mariboru, "razno": III KT 465/91).

6.2.11 Primer Trgovina Šentilj⁶⁹

Leta 1991 so vojaška letala JLA, po predhodno neuspelem helikopterskem desantu, napadla mejni prehod Šentilj, pri čemer sta bila ranjena dva civilista, nastal je tudi precejšnja gmotna škoda na objektih. Tožilstvo je leta 1991 zoper neznanega storilca zaradi kaznivega dejanja vojnega hudodelstva (142. člen KZ SFRJ) sprožilo preiskavo (ODT v Mariboru; VDT, "razno": Ktn 1831/91).

6.2.12 Primer Središče ob Dravi

V tem primeru je tožilstvo sprožilo preiskavo zoper neznane storilce JLA zaradi kaznivega dejanja vojnega hudodelstva (142. člen KZ SFRJ), ker so v nasprotju z določili 52/I in 57/I člena I. dopolnilnega protokola k Ženevskim konvencijam uničili dva objekta slovenske Policije, pri čemer je nastala velika gmotna škoda (ODT v Mariboru; VDT, "razno": Ktn 1718/91).

6.2.13 Primer Mešanović

Tožilstvo je v tem primeru vložilo obdolžilni predlog zoper podčastnika JLA za kaznivo dejanje uporabe nedovoljenih bojnih sredstev (148/I člen KZ SFRJ), kar je v nasprotju z določili 52/I in 57. člena I. dopolnilnega protokola k Ženevskim konvencijam. Zaradi nezmožnosti zaslišanja obdolženca, je sodišče leta 2007 zoper obdolženca izdalo Evropski priporni nalog (ODT v Kopru, KT 46/98).

⁶⁹ Oznaka spisa: ODT v Mariboru; VDT, "razno": Ktn 1831/91.

6.2.14 Primer Jurič

Dne 2. julija 1991 je na mejnem prehodu Fernetiči izbruhnil spopad med OSRS in JLA. Tožilstvo je leta 1992 sprožilo preiskavo zoper poveljujočega častnika JLA zaradi kaznivega dejanja zoper splošno varnost po 247. členu KZ Republike Slovenije⁷⁰, ker je ukazal tankovsko obstreljevanje civilnih prostorov, kjer se je nahajalo večje število ljudi (ODT v Kopru; VDT, "razno": KT 21/92).

6.2.15 Primer Lukič in Vujovič

Dne 28. junija 1991 so vojaška letala JLA izvedla napad na oddajnik na Kumu, pri čemer je bilo ranjenih šest pripadnikov OSRS. Leta 1992 je tožilstvo vložilo zahtevo za preiskavo zoper dva pilota JLA zaradi kaznivega dejanja poškodovanja javnih naprav (244/II člen KT RS), ker sta povzročila veliko premoženjsko škodo in poškodovala več pripadnikov OSRS (ODT v Ljubljani; VDT, "razno": Kt 249/91).

6.3 Pravnomočne sodbe

6.3.1 Primer Trifunović in Popov⁷¹

Medijsko najbolj znan kazenski postopek je potekal proti nekdanjima častnikoma JLA generalmajorju Vladu Trifunoviću in polkovniku Berislavu Popovu⁷², državljanoma Srbije, na okrožnem sodišču v Murski Soboti. Obe obtožnici sta bili leta 2008 združeni v eno. Tožilstvo je Trifunovića in Popova na podlagi poveljniške odgovornosti obtožilo za vojni zločin nad civilnim prebivalstvom ob intervenciji oklepno-mehanizirane 32. brigade Varaždinskega korpusa v Sloveniji leta 1991. Obema obtoženima se je sodilo v odsotnosti (Mekina 2012, 4–5).

Pri razsodbi se je senat opiral na mnenji vojaških izvedencev in vojaško doktrino o poveljevanju v JLA ter konkreten prodor oklepne enote Popova proti mejnemu prehodu Gornja Radgona leta 1991. Po mnenju izvedencev je bila uporaba ubojnih sredstev enote JLA

⁷⁰ V KZ Republike Slovenije so vključena vsa najhujša kazniva dejanja, ki so inkriminirana v mednarodnem pravu (Ambrož in drugi 2012, 81).

⁷¹ Oznaka spisa: ODT v Murski Soboti, KT 246/91 in VDT "razno": KT 246/91.

⁷² Oba nekdanja častnika JLA sta bila na Hrvaškem pravnomočno obsojena na 15 let zapor.

sporna, saj sta pri tem umrla dva civilista in ker enota pri streljanju ni izbirala ciljev. Ob tem je JLA zlorabila oznake Rdečega križa, ko je enoti na mejnem prehodu pripeljala vojaški material. Po mnenju izvedencev so za kršitve odgovorni tako tisti, ki so sporne ukaze izdali, kot tisti, ki so jih izvrševali. Na sojenju je bilo zaslišanih 13 prič. Njihove izjave, predvsem glede izbire ciljev in o tem, katera stran je prva uporabila orožje, so se precej razlikovale (24ur 2009).

Leta 2013 je sodni senat okrožnega sodišča v Murski Soboti Berislava Popova obsodil na pet let zapora, pri Vladu Trifunoviću⁷³ pa ni ugotovil kršitev pravil mednarodnega in civilnega prava. Po pritožbi zagovornika Popova je maja 2014 Višje sodišče v Mariboru potrdilo oprostilno sodbo proti Vladu Trifunoviću, sodbo zoper Popova pa razveljavilo in vrnilo prvostopenjskemu sodišču v ponovno sojenje. Po mnenju Tonina je sodišče v ponovnem sojenju dopustilo izvedbo dokazov s postavitvijo izvedencev, ki so bili nekdanji častniki JLA – šolani in vzgojeni v JLA. Tovrstna izvedeniška mnenja so oba obdolžena popolnoma razbremenila njune odgovornosti (Tonin 2015, 2). Leta 2015 je v ponovnem sojenju državno tožilstvo (na podlagi izvedeniških mnenj) obtožnico umaknilo in sodišče je izdalo zavrnilno sodbo.

Oprostilni sodbi sta sprožili burne reakcije v slovenskem prostoru. Predsednik Zveze veteranov vojne za Slovenijo Ladislav Lipič je ob tem izjavil: "General Trifunović in sedaj polkovnik Popov sta oproščena, kot da v Sloveniji nista sodelovala v vojnih aktivnostih in kot da v Sloveniji ni bilo mrtvih, ranjenih in kot da ni bilo nobene materialne škode. Gre za odnos države in vseh njenih institucij do naše preteklosti in še bolj do osamosvojitvene vojne ter tiste, ki so v njej sodelovali z orožjem v roki" (Domovina 2016). Dne 12. novembra 2015 je poslanska skupina Nove Slovenije v Državnem zboru Republike Slovenije vložila zahtevo za sklic nujne seje Odbora za pravosodje, kjer je bila na dnevnem redu obravnavana problematika v zvezi s sojenjem v zadevi kaznivega dejanja vojnega hudodelstva nad civilnim prebivalstvom (Tonin 2015, 1–2).⁷⁴ Združenje za vrednote slovenske osamosvojitve je zoper negativen odgovor okrožnega sodišča v Murski Soboti, vložilo upravno pritožbo. Po prepričanju odvetnika Blaža Kovačiča Mlinarja je "sodba v konkretnem primeru zavrnilna in

⁷³ Trifunović je preiskovalnemu sodniku v Srbiji leta 2008 povedal, da je le izvrševal ukaze izvršnega sveta SFRJ in vojaškega vrha JLA (24ur 2009).

⁷⁴ V zahtevi za sklic nujne seje Odbora za pravosodje je bilo mdr. navedeno, da "je z vidika osamosvajanja naše države zaključek postopka v zadevi Popov simbolnega pomena, saj pomeni dejansko rehabilitacijo agresorske države in njenih poveljnikov" (Tonin 2015, 2).

se je nanjo mogoče pritožiti. A ker ni konkretnega oškodovanca, ki bi še lahko prevzel pregon, je zadeva končana" (Karba 2015). Po mnenju državnega pravobranilstva je v konkretnem kazenskem pregonu lahko zakoniti tožnik zgolj državno tožilstvo, ki pa je od pregona odstopilo. Skupina zaposlenih v Slovenski vojski želi s pobudo doseči, da bi načelnik generalštaba Slovenske vojske z zahtevo za revizijo ali zahtevo za varstvo zakonitosti, dosegel pisanje novega strokovnega mnenja.⁷⁵

6.3.2 Primer Arsim in ostali⁷⁶

Dne 24. maja 1991 je delavec podjetja Elektro Maribor po navodilih svojih nadrejenih na transformatorski postaji št. 127 – Vičava II že drugič izklopil elektriko vojašnici JLA. Ko je zaklenil transformatorsko postajo, ga je v nogo zadel naboj, ki ga je izstrelil stražar iz vojašnice. Tožilstvo je po opravljeni preiskavi vložilo obtožnico za kaznivo dejanje povzročitve hude telesne poškodbe (53/I člen KZ Republike Slovenije). 14. junija 1994 je Višje sodišče v Mariboru sprejelo oprostilno sodbo (Mekina 2012, 19).

6.3.3 Primer Koder⁷⁷

Major JLA slovenske narodnosti je med spopadom v Sloveniji opravljal delo učitelja letenja na vojaškem letališču v Puli na Hrvaškem. Dne 8. decembra 1994 je tožilstvo zoper njega zahtevalo preiskavo zaradi kaznivega dejanja službe v sovražnikovi vojski (370. člen KZ Republike Slovenije), ker je v času med 25. junijem in 10. julijem 1991 služboval v sovražnikovi vojski in se ni odzval pozivu predsedstva Slovenije o odhodu iz te armade. Okrožno sodišče v Novi Gorici je 17. decembra 2001, brez kakršnekoli obrazložitve, sprejelo oprostilno sodbo (Mekina 2012, 20).

6.3.4 Primer Velići⁷⁸

V vasi Črni Vrh nad Idrijo se je nahajalo skladišče orožja in opreme TO severnoprimerjskih občin. Varoval ga je vod vojakov iz vojašnice JLA v Vipavi. Dne 25. junija 1991 so

⁷⁵ Brigadir David Humar je murskosoboškemu sodišču in načelniku generalštaba Slovenske vojske sporočil, da ne bo sodeloval pri pisanju strokovnega mnenja. Slednjega sta napisala Tomaž Pörš in Marko Unger (Karba 2015).

⁷⁶ Oznaka spisa: ODT na Ptuj, I KT 710/91.

⁷⁷ Oznaka spisa: ODT v Novi Gorici, Kt 188/94.

⁷⁸ Oznaka spisa: ODT v Novi Gorici, Kt 79/92.

pripadniki TO odpeljali del opreme. Dne 1. julija 1991 ob 2.35 uri v skladišču odjeknila močna eksplozija, ob tem je bilo poškodovanih 178 hiš Črnega Vrha. Tožilstvo je zahtevalo preiskavo zoper vodnika JLA zaradi kaznivega dejanja zoper splošno varnost (247/I člen v povezavi z 240/I-III členom KZ Republike Slovenije) z obtožbo, da je miniral skladišče in postopal po ukazu, da vrže v zrak skladišče, v primeru, "če bi se slišalo streljanje". Dne 29. aprila 1992 je sodišče sprejelo oprostilo sodbo z obrazložitvijo, da je bil namen obtoženega leta, da "prepreči, da bi nepoškodovana bojna sredstva prišla v roke nasprotne strani" (Mekina 2012, 20).

6.3.5 Primer Štrihovec I

Barikade OSRS so dne 27. junija 1991 ustavile prodiranje tankovske čete JLA proti mejnemu prehodu Šentilj. Tankovskim enotam so na pomoč priskočila vojaška letala JLA. V spopadu so bili ubiti štirje vozniki civilnih tovornjakov, nekaj civilistov in pripadnikov OSRS je bilo ranjenih. Tožilstvo je zahtevalo preiskavo zoper polkovnika JLA zaradi kaznivega dejanja vojnega hudodelstva zoper civilno prebivalstvo (374/I člen KZ Republike Slovenije), ker je "kot sosterilec s sodelovanjem pri izvršitvi v nasprotju z določili IV. ženevske konvencije iz leta 1949 med vojno in sicer v času agresije JLA na Republiko Slovenijo napadel civilno prebivalstvo, kar je imelo za posledico smrt štirih ljudi." (ODT v Mariboru, I Kt 1472/98).

Dne 18. februarja 1999 je sodišče sprejelo oprostilno sodbo, saj naj ne bi bilo dovolj dokazov, da je omenjeni pilot sploh letel nad Štrihovcem in tam bojno deloval (Mekina 2012, 20).

Sodišče je zavrglo obtožnico tudi v primeru *Kolenović*⁷⁹, kjer naj bi voznik vozila JLA ogrožal varnost, ker je pod vplivom alkohola z veliko hitrostjo vozil proti otrokom.

Točno število posameznikov, ki so osumljeni ali obtoženi kaznivih dejanj je težko točno definirati, saj so v mnogih primerih storilci neznani, niti se ne ve, koliko jih je bilo v kakšnem primeru. Postopki so zelo dolgotrajni, saj trajajo tudi več kot 20 let, večina v odsotnosti obdolženih. Za vojne zločine v Republiki Sloveniji se sodi po takrat veljavnem KZ SFRJ.

⁷⁹ Oznaka spisa: ODT v Kopru, Kt 137/91.

Mediji so pred leti odprli vprašanje o mogočih kršitvah mednarodnega humanitarnega prava s strani pripadnikov OSRS na mejnem prehodu Holmec in primer Škofije. Zaradi članka o Holmcu in streljanju na pripadnike JLA med predajo je častno razsodišče Društva novinarjev Slovenije zaradi kršenja novinarskega kodeksa enega novinarja obsodilo. Gričarjevo poročilo⁸⁰ je na primeru mejnih prehodov Holmec in Vič zavrlo vsa namigovanja o morebitnih kršitvah mednarodnega humanitarnega prava s strani OSRS (Mekina 2012, 22).

7 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Hrvaške

7.1 Beli Manastir

V občini, ki se nahaja v severovzhodnem delu Hrvaške – v bližini meje s Srbijo in Madžarsko, so srbske sile leta 1991 prevzele nadzor. Srbske varnostne sile so v obdobju polnem nasilja v vasi Grabovac ujele 5 civilistov nesrbske narodnosti in jih kasneje ubile. Njihova trupla so našli zakopana v bližnjem lovišču Tikveškega parka. Beli Manastir je ostal pod srbskim nadzorom do novembra 1995, ko je oblast prevzela Začasna uprava OZN v vzhodni Slavoniji (UNTAES⁸¹). Od januarja 1998 je na tem območju ponovno vzpostavljena polna hrvaška jurisdikcija. MKSJ je za navedene zločine izdalo obtožnico – za genocid, hudodelstva zoper človečnost, hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 in kršitve pravil in običajev vojne, zoper Slobodana Miloševića. Ta je dne 11. marca 2006 umrl v zaporniški celici, s čimer se je postopek zoper njega končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54).

7.2 Benkovac

Kraj Benkovac se nahaja v Dalmaciji, okoli 30 km vzhodno od Zadra. Pred izbruhom vojne je bilo to območje etnično mešano. Ko so srbske sile leta 1991 pričele z organiziranim pregonom hrvaškega prebivalstva, je območje postalo del RSK. Dne 19. novembra 1991 so srbske sile napadle in zavzele bližnjo vas Nadin in ubile sedem civilistov. Dne 21. decembra 1991 so pripadniki t. i. Martićeve policije v zaselku Marinovići v vasi Bruška ubili deset

⁸⁰ Posebna ekspertna skupina je bila imenovana s strani vodstva Policije z namenom raziskovanja dogodkov, ki so se leta 1991 dogajali na mejnem prehodu Holmec in Vič.

⁸¹ UNTAES – Angl. United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium (Wikipedia 2016a).

civilistov. MKSJ je v tej zadevi za hudodelstva zoper človečnost na 13 let zaporne kazni obsodilo Milana Babića⁸² (ICTY 2005a, Case: RSK, IT-03-72).

Milan Martić⁸³ je za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne obsojen na 35 let zaporne kazni (ICTY 2008b, Case: RSK, IT-95-11). Postopek zoper Slobodana Miloševića se je zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Obtoženima Jovici Stanišić⁸⁴ in Franku Simatoviću⁸⁵ se za hudodelstva zoper človečnost, kršitev pravil in običajev vojne in kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949 še vedno sodi pred MKSJ (ICTY 2013č, Case: The Prosecutor v. Stanišić in Simatović, IT-03-69). Ante Gotovina⁸⁶, Ivan Čermak⁸⁷ in Mladen Markač⁸⁸ pa so bili oproščeni vseh obtožb (ICTY 2012a, Case: Operation Storm, IT-06-90).

7.3 Biskupija

Biskupija je dalmatinska občina v bližini Knina, ki se je do leta 1998 imenovala Orlić. V letu 1991 je to območje postalo del samooklicane RSK. Takrat je prišlo do uničevanja domov, deportacij in ubojev nesrbskega prebivalstva. Avgusta 1995, po operaciji Nevihta, je Biskupija ponovno prešla pod nadzor Hrvaških oboroženih sil, zaradi česar so številni Srbi zbežali oziroma so bili izgnani iz tega območja. V naseljih Orlić, Šarena Jezera in Uzdolje je bilo pretepenih in ubitih okoli 15 srbskih civilistov. Hrvaške sile so zavzele mnoge civilne hiše, veliko srbskega imetja je bilo ob tem zaplenjenega in uničenega. Ante Gotovina, Ivan Čermak in Mladen Markač so bili za navedene zločine na prvi stopnji obsojeni, v pritožbenem postopku pa oproščeni vseh obtožb (ICTY 2012a, Case: Operation Storm, IT-06-90).

⁸² Milan Babić je v obdobju med avgustom 1991 in februarjem 1992 opravljal funkcijo predsednika vlade samooklicanih Srbskih avtonomnih oblasti (v nadaljevanju SAO) v Krajini. Kasneje je opravljal funkcijo predsednika RSK v severovzhodnem delu Hrvaške (ICTY 2016).

⁸³ Milan Martić je bil v obdobju med 4. januarjem 1991 in avgustom 1995 na različnih vodstvenih položajih, mdr. predsednik, obrambni minister, minister za notranje zadeve v t. i. SAO Krajini in RSK (ICTY 2016).

⁸⁴ Jovica Stanišić je bil načelnik Službe državne varnosti Ministrstva za notranje zadeve (v nadaljevanju MNZ) Republike Srbije (ICTY 2016).

⁸⁵ Franko Simatović je bil zaposlen v upravi Službe državne varnosti MNZ Republike Srbije (ICTY 2016).

⁸⁶ Ante Gotovina je bil med operacijo Nevihta vrhovni poveljnik južnega področja Krajine Hrvaške vojske (ICTY 2016).

⁸⁷ Ivan Čermak – generalpolkovnik, od 5. avgusta 1995 poveljnik širšega območja Knin v Hrvaški vojski (ICTY 2016).

⁸⁸ Mladen Markač je bil poveljnik Specialne policije MNZ Republike Hrvaške (ICTY 2016).

7.4 Donji Lapac

Občina z večinskim srbskim prebivalstvom se nahaja v vzhodnem delu Like, v bližini meje z BiH. Decembra 1990 so jo zavzele srbske sile. Občina je prešla ponovno pod hrvaško jurisdikcijo avgusta 1995 med operacijo Nevihta. Hrvaške sile so se izživljale nad srbskimi civilisti in uničevale njihovo imetje – s ciljem, da jih preženejo s tega območja. Ob tem je bilo okoli 20 civilistov v mestih Oraovac, Donji Lapac, Obljal in Birovača ubitih oziroma so izginili neznano kam. Obtožene za zločine: Anteja Gotovino, Ivana Čermaka in Mladena Markača je pritožbeni senat MKSJ oprostil vseh točk obtožnice (ICTY 2012a, Case: Operation Storm, IT-06-90).

7.5 Dubrovnik

Dubrovnik je zgodovinsko mesto na najjužnejšem delu Hrvaške obale. Od 1. oktobra do 7. decembra 1991 so JLA in črnogorske sile mesto obkolile in ga obstreljevale z namenom, da bi ga, skupaj z okoliškimi območji, priključili Črni gori. Med obstreljevanjem je umrlo 43 civilistov, večje število civilistov pa je bilo ranjenih. Staro mestno jedro, ki sodi pod zaščito svetovne kulturne dediščine UNESCO⁸⁹, je zadelo vsaj 1000 izstrelkov, čeprav tam ni nobenega vojaškega cilja. Mesto se kljub temu, da so srbske in črnogorske sile zavzele sosednja območja, ni predalo. Hrvaške sile so v drugi polovici leta 1992 prevzele nadzor tudi nad sosednjimi območji Dubrovnika. MKSJ je Miodraga Jokića⁹⁰ za hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 in kršitve pravil in običajev vojne, obsodilo na 7 let zaporne kazni (ICTY 2005c, Case: Dubrovnik, IT-01-42/1). Pavle Strugar⁹¹ je bil za kršitve pravil in običajev vojne pred MKSJ obsojen na 7 let in 5 mesecev zaporne kazni (ICTY 2008č, Case: Dubrovnik, IT-01-42). Vladimirju Kovačeviću⁹² se za hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 in kršitve pravil in običajev vojne še vedno sodi pred MKSJ (ICTY 2007g, Case: IT-01-42/2). Postopek zoper Slobodana Miloševića se je zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54).

⁸⁹ UNESCO – Organizacija ZN za izobraževanje, kulturo in znanost (Evroterm 2016).

⁹⁰ Miodrag Jokić je bil poveljnik 9. vojaškega pomorskega sektorja v JLA, v čigar pristojnost je sodilo tudi območje Dubrovnika (ICTY 2016).

⁹¹ Pavle Strugar je bil poveljnik 2. operativne skupine JLA (ICTY 2016).

⁹² Vladimir Kovačević je bil leta 1991 poveljnik 3. bataljona Trebinjske brigade JLA (ICTY 2016).

7.6 Erdut

Erdut je vas in središče občine v vzhodni Slavoniji, 37 km vzhodno od mesta Osijek. Jeseni 1991 so srbske sile to območje okupirale. Srbska paravojaška formacija 'Arkanovi tigri'⁹³ pod vodstvom Željka Ražnatovića Arkana je sejala strah med tamkajšnjim prebivalstvom. Te enote so deportirale ljudi na zaslišanja v zloglasna taborišča v Dalju in Erdutu. Med septembrom 1991 in januarjem 1992 so pripadniki srbskih paravojaških enot, v več primerih, ubili okoli 107 ujetnikov. Njihova trupla so bila kasneje odvržena v reko Donavo, številne vodnjake ali zakopana v masovnih grobnicah. Dne 12. novembra 1995 so predstavniki Srbov in Hrvatov v Erdutu podpisali t. i. 'Sporazum iz Erduta', po katerem so Vzhodna Slavonija, Baranja in Zahodni Srem prešle pod zaščito OZN. V letu 1998 so ta področja prešla nazaj pod hrvaško jurisdikcijo. Za zločine v Erdutu se obtoženima Jovici Stanišić in Franku Simatoviću za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 še vedno sodi pred MKSJ (ICTY 2013č, Case: The Prosecutor v. Stanišić in Simatović, IT-03-69). Postopek proti Slobodanu Miloševiću je zaradi smrti obtoženega predčasno zaključen (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Postopek proti Goranu Hadžiću⁹⁴, ki ga obtožnica bremeni hudodelstev proti človečnosti in kršitve pravil in običajev vojne, je še v teku na sodišču (ICTY 2007b, Case: IT-04-75).

7.7 Ervenik

Ervenik – občina v Dalmaciji, zahodno od Knina, naseljena pretežno s Srbi. V letu 1991 je to področje postalo del samooklicane entitete RSK, ki so jo osnovali Srbi iz Hrvaške in BiH z namenom odcepitve od Hrvaške. Entiteta je bila avgusta 1995, po vojaški operaciji Nevihta, ponovno vrnjena pod hrvaško jurisdikcijo. V njej naj bi hrvaške sile uničevale in ropale srbsko premoženje, izvajale represivne ukrepe nad civilnim prebivalstvom, vključno z ubojem srbske civilistke in njenega hendikepiranega sina – ta dogodek naj bi se zgodil 7. avgusta 1995. MKSJ je v povezavi z Ervenikom Anteja Gotovino, Ivana Čermaka in Mladena Markača oprostil vseh obsodb (ICTY 2012a, Case: Operation Storm, IT-06-90).

⁹³ Arkanovi tigri – prostovoljne paravojaške enote, ki so kmalu postale strah in trepet na bojiščih na Hrvaškem, v BiH in na Kosovu.

⁹⁴ Goran Hadžić je bil predsednik vlade samooklicane srbske avtonomne pokrajine Slavonija, Baranja in zahodni Srem, zatem pa predsednik RSK (ICTY 2016).

7.8 Gospić

Mesto se nahaja v Liki v južnem delu osrednje Hrvaške. Večji del okolice so v letu 1991 zavzele srbske sile, samo mesto pa je ostalo pod hrvaškim nadzorom. Srbske sile so mesto obstreljevale iz vzpetine Medački žep, ki se nahaja v neposredni bližini mesta. Sile HVO so to območje osvojile v operaciji, ki je trajala od 9. do 17. septembra 1993, pri čemer so se proti civilnemu prebivalstvu posluževale nasilja širših razsežnosti. Vsaj 29 srbskih civilistov je bilo ubitih, vključno z javnim sežigom ene ženske – ob zasmehovanju hrvaških vojakov. Ujeti srbski vojaki so bili pretepeni, mnogi pohabljeni s hladnim orožjem, na njihovih telesih so pripadniki HVO ugašali cigarete. Pet izmed njih so pripadniki HVO ubili, njihova trupla privezali za osebne avtomobile in jih vleкли za seboj. Predpostavlja se, da so pripadniki HVO uničili ali skrili večji del trupel. Odgovornega za t. i. operacijo Medački žep, Rahima Ademija⁹⁵, je sodišče v Zagrebu oprostilo vseh obtožb, Mirka Norca⁹⁶ pa za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 obsodilo na 7 let zaporne kazni (ICTY 2005e, Case: Medak pocket, IT-04-78).

7.9 Gračac

Gračac je občina, ki se nahaja v južnem delu Like. Konec leta 1990 je večinsko srbsko prebivalstvo zavrnilo predlog, da bi postali del neodvisne Hrvaške in se pridružilo samooklicani RSK. To območje je bilo znova pokorjeno med operacijo Nevihta. V tem obdobju je bil Gračac izpostavljen močnemu obstreljevanju, ropanju premoženja in številnim ubojem, zaradi česar je bilo civilno prebivalstvo prisiljeno trajno zapustiti svoje domove. V Gračacu, Kijanih, Ivaniću, Grabu in Mazinu je bilo ubitih ali pogrešanih 33 Srbov. V vasi Palanka so pripadniki HVO oropali hišo enega Srba, ga privezali na drevo in zažgali. V zadevi Gračac je MKSJ Anteja Gotovino, Ivana Čermaka in Mladena Markača oprostil vseh točk obtožnice (ICTY 2012a, Case: Operation Storm, IT-06-90).

7.10 Hrvatska Dubica

Občina Hrvatska Dubica se nahaja v osrednji Hrvaški, ob meji z BiH. Od leta 1991 je bila del samooklicane RSK. Večina nesrbskega prebivalstva je to območje zapustilo v strahu pred

⁹⁵ Rahim Ademi je bil leta 1993 vršilec dolžnosti poveljnika vojaškega območja Gospić Hrvaške vojske (ICTY 2016).

⁹⁶ Mirko Norac je bil leta 1993 poveljnik 9. motorizirane brigade Hrvaške vojske (ICTY 2016).

izgubo lastnih življenj. Nekaj ljudi, predvsem ženske, starejši in bolni, so tu vseeno ostali. Večino izmed njih so 21. oktobra 1991 srbske sile ujele. 56 hrvaških civilistov, ki so bili predhodno zadržani v gasilskem domu v mestu Krečane, so srbske sile kasneje ubile. V pobojih, ki so se zgodili istega meseca, so srbske sile 54 civilistov, zajetih v vasi Cerovljani, kasneje ubile v mestu Krečane. MKSJ je za hudodelstva zoper človečnost na območju Hrvatske Dubice na 13 let zaporne kazni obsodilo Milana Babića (ICTY 2005a, Case: RSK, IT-03-72). Milan Martić je bil za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne obsojen na 35 let zaporne kazni (ICTY 2008b, Case: RSK, IT-95-11). Postopek zoper Slobodana Miloševića se je predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Obtoženima Jovici Stanišić in Franku Simatoviću se za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 še vedno sodi pred MKSJ (ICTY 2013č, Case: The Prosecutor v. Stanišić in Simatović, IT-03-69).

7.11 Kijevo

Vas in občina Kijevo se nahajata v dalmatinskem zaledju Dinarskega hribovja jugozahodno od Knina. Kraj, kjer so večinsko prebivalstvo predstavljali Hrvati, je bil obkrožen s srbskimi naselji. Avgusta 1991 so srbske sile iz Hrvaške obkolile Kijevo, da bi iz njega izgnale nesrbsko prebivalstvo in ga priključile pretežno srbski entiteti, z namenom odcepitve od Hrvaške. Kijevo je bilo dne 27. avgusta 1991 ob pomoči težke oborožitve JLA zavzeto in skoraj zravnano z zemljo, vključno z vaško katoliško cerkvijo. Hrvaške oborožene sile so ta območja ponovno zavzele avgusta 1995. Za zločine na področju Kijeva je bil pred MKSJ Milan Martić za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne obsojen na 35 let zaporne kazni (ICTY 2008b, Case: RSK, IT-95-11).

7.12 Kistanje

Kistanje je dalmatinska občina, ki se nahaja okoli 25 km jugozahodno od Knina. V njej je prevladovalo večinsko srbsko prebivalstvo. Med spopadi je ta občina postala del odcepljene RSK, Hrvati pa so jo v glavnem zapustili. Hrvaška suverenost nad tem ozemljem je bila obnovljena avgusta 1995, med operacijo Nevihta, ko so Hrvati z ropanjem, sežiganjem premoženja in uboji civilistov izvrševali pritisk na Srbe, kar je pripeljalo do njihove trajne

izselitve s teh področij. Med 10. in 27. avgustom 1995 je bilo na različnih krajih, vključno z vasema Kakanj in Gošić, ubitih 13 ljudi. Anteja Gotovino, Ivana Čermaka in Mladena Markača je MKSJ v sodbi, ki zadeva tudi Kistanje, oprostilo vseh točk obtožbe (ICTY 2012a, Case: Operation Storm, IT-06-90).

7.13 Knin

Mesto v Dalmaciji je zgodovinskega pomena in hkrati strateško pomembno transportno središče v zaledju Zadra in Šibenika. Ob razglasitvi RSK leta 1991 je Knin postal glavno mesto te entitete, iz katere so srbski voditelji načrtovali in izvajali načrt o vzpostavitvi etnično homogene države. V Kninu se je nahajalo taborišče, v katerem je bilo okoli 120 ujetnikov podvrženih nehumanim razmeram, lakoti, mučenju in spolnemu nasilju. Hrvaške sile so dne 5. avgusta 1995, med operacijo Nevihta, obstreljevale in zavzele Knin in tam vzpostavile začasen poveljniški center. Prihod sil HVO je povzročil masovni eksodus Srbov iz teh krajev. Hrvaške sile so ropale in uničevale premoženje, ki so ga Srbi zapustili za seboj. Ubitih je bilo večje število srbskih civilistov, vključno s 14 ubitimi civilisti v vaseh Kovačić, Đurići, Žagrović in Grubori. MKSJ je za zločine, ki so se dogajali na področju Knina, na 13 let zaporne kazni obsodilo Milana Babića (ICTY 2005a, Case: RSK, IT-03-72). Ante Gotovina, Ivan Čermak in Mladen Markač so bili oproščeni vseh točk obtožbe (ICTY 2012a, Case: Operation Storm, IT-06-90). Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Milan Martić je bil za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne na področju Knina, obsojen na 35 let zaporne kazni (ICTY 2008b, Case: RSK, IT-95-11).

7.14 Lovas

Lovas je občina v vzhodni Slavoniji, v bližini meje s Srbijo. Oktobra 1991 je ta prostor zavzela JLA pod vodstvom Srbov in paravojaških enot. Ob zavzetju so enote ropale in uničevale domove, ubijale civilno prebivalstvo, še posebej v vaseh Lovas in Opatovac. Dne 18. oktobra 1991 so srbske sile prisilile 50 hrvaških civilistov, da gredo na minsko polje v predmestju Lovasa, da bi ga s tem očistili min. Na poti do tam, je bil en civilist ubit. Ob eksploziji prve mine, so srbske sile pričele s streljanjem po preostalih civilistih. 21 jih je ob tem izgubilo življenje. Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je zaradi smrti obtoženega

predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Postopek proti Goranu Hadžiću, ki ga obtožnica bremeni hudodelstev proti človečnosti in kršitev pravil in običajev vojne, je še v fazi izreka sodbe MKSJ (ICTY 2007b, Case: IT-04-75).

7.15 Plitvička jezera

Občina Plitvička jezera se nahaja v vzhodnem delu Like. Na tem kraju se je marca 1991 zgodil pomemben incident v napetostih prihajajočega konflikta, saj so se hrvaške varnostne sile spopadle z nastajajočimi paravojaškimi srbskimi silami. To območje je kasneje prešlo pod srbski nadzor. Hrvaško prebivalstvo je bilo pregnano s svojih domov, hiše so bile uničene, mnogi civilisti so bili deportirani in ubiti. Med 7. oktobrom in 21. decembrom 1991 so srbske sile zajele več hrvaških civilistov, ki niso uspeli pobegniti. Ob tem je bilo v zaselku Vukovići ubitih deset ljudi. V kraju Korenica so Srbi vzpostavili taborišče, v katerem so bili ujetniki izpostavljeni mučenju, fizičnemu nasilju in spolnim zlorabam. Med operacijo Nevihta so Plitvička jezera prešla nazaj pod hrvaško jurisdikcijo. Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je v tej zadevi zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Milan Martić je bil za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne na območju Plitvičkih jezer obsojen na 35 let zaporne kazni (ICTY 2008b, Case: RSK, IT-95-11). Na 13 let zaporne kazni zaradi hudodelstev zoper človečnost je MKSJ obsodilo Milana Babića (ICTY 2005a, Case: RSK, IT-03-72).

7.16 Rakovica

Rakovica je občina v osrednjem delu Hrvaške, v bližini mesta Karlovac. Srbske sile so v želji ustvarjanja homogene srbske entitete, ki bi se odcepila od Hrvaške, napadle vasi, poseljene s Hrvati. Dne 28. oktobra 1991 so srbske sile zavzele vas Lipovača in pri tem ubile 7 civilistov. Ta občina je ostala pod srbskim nadzorom vse do leta 1995. Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je pred MKSJ zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Za hudodelstva zoper človečnost v zadevi Rakovica, je MKSJ, na 13 let zaporne kazni obsodilo Milana Babića (ICTY 2005a, Case: RSK, IT-03-72). Obtoženima Jovici Stanišiću in Franku Simatoviću za hudodelstva zoper človečnost, kršitev pravil in običajev vojne in kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949 se še vedno sodi pred MKSJ (ICTY 2013č, Case: The Prosecutor v. Stanišić in Simatović, IT-03-69).

7.17 Saborsko

Saborsko je občina, ki se nahaja v osrednjem delu Hrvaške, v bližini mesta Karlovac. V začetni fazi vojne, v letu 1991, so jo srbske sile napadle s ciljem, da se pripoji njihovi samooklicani entiteti. Srbske sile so dne 12. novembra 1991 po dolgotrajnih bojih Saborsko zavzele in ubile 29 v glavnem starejših in gibalno oviranih hrvaških civilistov, katerih trupla so bila kasneje najdena v množičnem grobišču. Napadalci so celotno vas zravnali z zemljo, vključno z vaško katoliško cerkvijo. Pred MKSJ so se v zvezi s Saborsko izvršili naslednji postopki: postopek proti Slobodanu Miloševiću se je zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Za hudodelstva zoper človečnost v zadevi Saborsko je bil na 13 let zaporne kazni obsojen Milan Babić (ICTY 2005a, Case: RSK, IT-03-72). Obtoženima Jovici Stanišiću in Franku Simatoviću za hudodelstva zoper človečnost, kršitev pravil in običajev vojne in kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949, se še vedno sodi (ICTY 2013č, Case: The Prosecutor v. Stanišić in Simatović, IT-03-69). Milan Martić za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne prestaja 35 letno zaporno kazen (ICTY 2008b, Case: RSK, IT-95-11).

7.18 Škabrnja

Občina Škabrnja se nahaja v Dalmaciji, v zadrskem zaledju. Dne 18. novembra 1991 je JLA pod nadzorom Srbov, okrepljena s paravojaškimi enotami, prebila hrvaške obrambne linije in zavzela vas Škabrnja. Pripadniki srbskih sil so gibajoč se od hiše do hiše mučili in ubili 38 hrvaških civilistov. Poboji tistih, ki niso uspeli pobegniti, so se nadaljevali do februarja 1992. Do takrat je bilo ubitih še vsaj 26 ljudi. V zadevi Škabrnja so bile pred MKSJ izrečene enake obtožnice in sodbe kot v zgoraj navedeni zadevi Saborsko (ICTY, Cases: IT-02-54, IT-03-72, IT-03-69, IT-95-11).

7.19 Tovarnik

Občina v vzhodnem delu Hrvaške se nahaja ob meji s Srbijo. V letu 1991 so srbske sile to območje okupirale – kot enega prvih okupiranih območij na Hrvaškem. Večina nesrbskega prebivalstva je območje v strahu za lastna življenja zapustila. Preostanek nesrbskega prebivalstva je bil podvržen maltretiranju, njihovo imetje je bilo poškodovano in oropano.

Nekaj ljudi je bilo pridržanih in prisiljenih v težka fizična dela, vključno s kopanjem rogov in izdelovanjem streliva. Območje je novembra 1995 na miren način prešlo pod nadzor mednarodnih sil. Hrvaška jurisdikcija je bila tu ponovno vzpostavljena leta 1998. Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Postopek proti Goranu Hadžiću, ki ga obtožnica bremeni hudodelstev proti človečnosti in kršitev pravil in običajev vojne, je še v fazi izreka sodbe MKSJ (ICTY 2007b, Case: IT-04-75).

7.20 Trpinja

Vas in občina Trpinja se nahajata v vzhodni Slavoniji, v bližini mesta Osijek. Jeseni 1991 so to območje zavzele srbske sile, med katerimi so bile tudi paravojaške enote Arkanovih Tigrov. Slednji so ustrahovali nesrbsko civilno prebivalstvo in izvršili več pobojev v sosednji občini Dalj. Trupla 12 oseb, ki so bile tam usmrčene, so bila prenesena in zakopana v vasi Jelije. Leta 1995 je oblast vzhodne Slavonije na miren način prešla od Srbov pod okrilje ZN, leta 1998 pa je območje prešlo nazaj pod hrvaško jurisdikcijo. MSKJ je v zadevi Trpinja sprožilo postopke proti istim obtoženim kot v zadevi Tovarnik (ICTY, Cases: IT-02-54, IT-04-75).

7.21 Voćin

Občina Voćin se nahaja v zahodni Slavoniji. Od leta 1991 je bilo to območje pod nadzorom srbskih sil, predvsem paravojaških enot 'Beli orli'⁹⁷, ki so novembra 1991 prispele na to območje. Pripadniki teh enot so, vzpodbujeni s sovražnim govorom, pričeli z uničevanjem Voćina, Huma, Bokana ter vasi Kraskovic v sosednji občini Čačinci in pri tem požigali hiše ter ubili 43 ljudi. Decembra 1991 so se pod pritiskom hrvaških sil srbske sile pričele umikati iz Voćina. Med umikanjem so za seboj pustile uničenje in smrt. Vsaj 32 pretežno starejših oseb je bilo ubitih. Na njihovih truplih, ki so bila odvržena sredi ulic, so bili vidni znaki mučenja. Nekateri so bili zažgani v lastnih domovih, drugi umorjeni s sekirami. Za zločine, ki so se dogajali v Voćinu, je obtožnica bremenila Slobodana Miloševića (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54).

⁹⁷ Beli orli – paravojaške enote bosanskih Srbov.

7.22 Vukovar

Vukovar je pomembno pristaniško mesto ob reki Donavi, v vzhodnem delu Hrvaške, ob meji s Srbijo. Avgusta 1991 je JLA pričela z obleganjem mesta in ga tri mesece kasneje tudi zavzela. Vukovar je bil v obstreljevanju JLA skoraj popolnoma uničen, ubitih je bilo preko 100 ljudi. Med obleganjem se je okoli 100 ljudi zateklo v vukovarsko bolnico, od koder so jih srbske vojaške sile odpeljale na kmetijsko zemljišče Ovčara. Tam je bilo več sto ljudi pobitih in zakopanih v množično grobišče. Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Postopek proti Goranu Hadžiću, ki ga obtožnica bremeni hudodelstev proti človečnosti in kršitev pravil in običajev vojne, je še v fazi izreka sodbe MKSJ (ICTY 2007b, Case: IT-04-75). Postopek proti Slavku Dokmanoviću⁹⁸, ki ga je obtožnica bremenila hudodelstev proti človečnosti, kršitev pravil in običajev vojne in hudih kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949, se je dne 15. julija 1998 končal, saj je obtoženi umrl še pred izrekom sodbe (ICTY 1998a, Case: Vukovar hospital, IT-95-13a). V združenih postopkih Mrkšić et al., je bil Mile Mrkšić⁹⁹ za hudodelstva proti človečnosti in kršitve pravil in običajev vojne, pred MKSJ obsojen na 20 let zaporne kazni. Miroslav Radić je bil oproščen vseh obtožb. Veselin Šljivančanin¹⁰⁰ pa je bil za kršitve pravil in običajev vojne obsojen na 10 let zaporne kazni (ICTY 2010c, Case: Vukovar hospital, IT-95-13/1). Vojislav Šešelj¹⁰¹ je bil za hudodelstva proti človečnosti in kršitev pravil in običajev vojne pred MKSJ dne 31. marca 2016 oproščen vseh obtožb (ICTY 2016c, Case: IT-03-67).

7.23 Zagreb

Glavno mesto Hrvaške so srbske sile obstreljevale v zadnji fazi vojne, ki je trajala od 1991 do 1995 leta. Med 2. in 3. majem 1995 so srbske sile izstrelile bojne konice s kasetnimi bombami na center mesta, narodno gledališče in otroško bolnišnico. Sedem ljudi je pri tem umrlo, preko 200 je bilo ranjenih. Za napad na Zagreb ni obstajal noben vojaški razlog. Predstavljal je le povračilni ukrep za vojaško operacijo Blisk, ki se je začela 1. maja 1995. Milan Martić je bil za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne pred MKSJ obsojen na 35

⁹⁸ Slavko Dokmanović je bil med leti 1990 in 1991 predsednik občine Vukovar (ICTY 2016).

⁹⁹ Mile Mrkšić je bil polkovnik v JLA in poveljnik 1. motorizirane brigade in operativne skupine jug (ICTY 2016).

¹⁰⁰ Veselin Šljivančanin je bil major v JLA (ICTY 2016).

¹⁰¹ Vojislav Šešelj – februarja 1991 je bil izvoljen za predsednika Srbske radikalne stranke (ICTY 2016).

let zaporne kazni (ICTY 2008b, Case: RSK, IT-95-11). Momčilo Perišić¹⁰² je bil obtožen kršitev pravil in običajev vojne, a je bil pred MKSJ dne 28. februarja 2013 oproščen vseh obtožb (ICTY 2013c, Case: IT-04-81).

7.24 Obravnavanje vojnih zločinov na Hrvaškem

Približevanje Republike Hrvaške vstopu v EU in s tem zaprtje poglavja 23 o pravosodju in temeljnih pravicah je vzpostavilo boljši pravni okvir za obravnavanje vojnih zločinov v tej državi. Svoj delež so prispevali tudi pritiski mednarodnih organizacij, organizacij za človekove pravice in Evropska komisija. S spremembami Zakona o uporabi statuta MKSJ je bila uveljavljena izključna pristojnost županijskih sodišč v Zagrebu, Reki, Splitu in Osijeku. Uvedena je bila tudi možnost, da se dokazi, zbrani s strani MKSJ, uporabljajo v kazenskih postopkih v Republiki Hrvaški (Mekina 2012, 6).

V letu 2011 je državno tožilstvo vložilo obtožnico proti Tomislavu Merčepu (vojnemu svetovalcu v MNZ Republike Hrvaške) in Vladimirju Milankoviću (poveljniku aktivnih in rezervnih enot policijske uprave Sisak med leti 1991 in 1992). Postopek zoper Vladimira Šeksa, ki naj bi bil vpleten v zločine v Osijeku leta 1991, še vedno ni sprožen. Sodišča zoper pripadnike Hrvaške vojske in policije izrekajo večinoma oprostilne sodbe. Obsodilne sobe spremljajo nizke zaporne kazni. Sodni postopki kažejo tudi na izrazito pristranskost sodnikov. Tako je sodnica Županijskega sodišča v Sisku v obrazložitvi oprostilne sodbe štirim pripadnikom Hrvaške vojske leta 2010 dejala: "Zelo mi je žal, da moram pripadnikom Hrvaške vojske soditi za kazniva dejanja, za katera smo navajeni, da jih je izvrševala nasprotna stran, še posebej sedaj, ko prižigamo sveče za Vukovar" (Mekina 2012, 6).

8 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike BiH

8.1 Banjaluka

Večje mesto in občina ob reki Vrbas se nahaja v severovzhodnem delu BiH. Spomladi 1992 so srbske sil zavzele občino in pri tem napadale domove bosanskih Hrvatov in Muslimanov. Uničeni so bili verski objekti izjemne vrednosti, vključno z džamijo Ferhadija in katoliško

¹⁰² Momčilo Perišić je bil med 26. avgustom 1993 in 24. novembrom 1998 vodja generalštaba Jugoslovanske vojske (ICTY 2016).

cerkvijo Bonaventura. Na tisoče prebivalcev nesrbske narodnosti je bilo odpeljanih v zloglasno taborišče Manjača, kjer so bili izpostavljeni nečloveškim razmeram, ponižanju, mučenju, fizičnemu nasilju in ubojem. Mnoge je pestila lakota. Večina ujetnikov je v času ujetništva izgubila 20 do 30 kilogramov teže. Ocenjuje se, da je bilo v Manjači med junijem in decembrom 1992 preko 3.000 ljudi. V obdobju med 26. majem in 19. junijem 1995 so sile bosanskih Srbov na različnih lokacijah, tudi v Banjaluki, zajele preko 200 pripadnikov mirovnih sil in vojaških opazovalcev OZN in jih na različnih strateških lokacijah v Republiki Srbski – da bi s tem odvrnile morebitne zračne napade zveze NATO, zadrževale kot talce oziroma živi ščit. MKSJ je Radoslava Brđanina¹⁰³ za genocid, hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne ter hudih kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju Banjaluke, obsodilo na 30-letno zaporno kazen (ICTY 2007č, Case: Krajina, IT-99-36). Za genocid, hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne je MKSJ Radovana Karadžića¹⁰⁴ obsodilo na 40-letno zaporno kazen (ICTY 2016b, Case: IT-95-5/18). Za genocid, hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne na območju Banjaluke je MKSJ Momčilu Krajišniku¹⁰⁵ izreklo 20 letno zaporno kazen (ICTY 2009b, Case: IT-00-39). Postopek proti Ratku Mladiću¹⁰⁶, ki ga obtožnica bremeni genocida, hudodelstev zoper človečnost in kršitev pravil in običajev vojne, še poteka pred MKSJ (ICTY 2014a, Case: IT-09-92). Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). MSKJ je za hudodelstva zoper človečnost Biljano Plavšić¹⁰⁷ obsodilo na 11-letno zaporno kazen (ICTY 2003e, Case: Bosnia and Herzegovina, IT-00-39 & 40/1). Za genocid, napeljevanje k storitvi genocida, hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne ter hudih kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju Banjaluke, je MKSJ obtožilo Momirja Talića¹⁰⁸. Postopek se je 12. junija 2003 končal, saj je obtoženi umrl (ICTY 2003g, Case: Krajina, IT-99-36/1). Za hudodelstvo zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne je MKSJ na prvi stopnji Mića Stanišića¹⁰⁹ in Stojana Župljanina¹¹⁰ obsodilo na 22 let zaporne kazni. Sodba pritožbenega senata se pričakuje v juniju 2016 (ICTY 2013b, Case: IT-08-91).

¹⁰³ Radoslav Brđanin – nosilec številnih pomembnih političnih funkcij mdr. podpredsednik skupščine v samooklicani regiji Krajina (ICTY 2016).

¹⁰⁴ Radovan Karadžić – ustanovni član in predsednik Srbske demokratske stranke. Do julija 1996 politični vodja RSK in hkrati vrhovni poveljnik njenih oboroženih sil (ICTY 2016).

¹⁰⁵ Momčilo Krajišnik – član političnega vodstva Republike Srbske, predsednik skupščine bosanskih Srbov (ICTY 2016).

¹⁰⁶ Ratko Mladić – generalpolkovnik, poveljnik vojske Republike Srbske v BiH (ICTY 2016).

¹⁰⁷ Biljana Plavšić – med leti 1990 in 1995 ena glavnih političark Republike Srbske (ICTY 2016).

¹⁰⁸ Momir Talić – poveljnik 5. korpusa JLA s sedežem v Banjaluki (ICTY 2016).

¹⁰⁹ Mićo Stanišić – minister Ministrstva za notranje zadeve Republike Srbske v BiH (ICTY 2016).

¹¹⁰ Stojan Župljanin – vodja regionalnega centra Službe državne varnosti v Banjaluki (ICTY 2016).

8.2 Bihać

Bihać je mesto in občina v dolini reke Une v severozahodnem delu BiH. V letu 1992 so bosanski Srbi pričeli s poskusom pripojitve te in drugih občin samooklicani državi pod okriljem Srbov. To je zahtevalo trajno odstranitev bosanskih Muslimanov in Hrvatov in uničenje njihove kulture na tem prostoru. Da bi uresničile ta načrt, so srbske sile uničevale džamije v mestih Ripač, zaselku Cukovi, Kulen Vakufu in zaselku Orašac. V vaseh Orašće in Duljci je bilo ubito večje število civilistov. V mestu Ripač je bilo vzpostavljeno večje število taborišč, kot npr. 'Traktorski servis'. Na območje Bihaća se navezujeta postopka proti Slobodanu Miloševiću in Momirju Taliću, ki sta se zaradi smrti obtoženih predčasno končala (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54) in (ICTY 2003g, Case: Krajina, IT-99-36/1).

8.3 Bijeljina

Bijeljina se nahaja na skrajnem severovzhodu BiH, v bližini meje s Srbijo. Zaradi svoje strateške lege je bila Bijeljina prva občina v državi, kjer so aprila 1992 Srbi prevzeli oblast. Sledili so številni uboji in teroriziranje tamkajšnjega prebivalstva. Srbske oblasti so nastavile oblast, ki je nato izgnala nesrbsko prebivalstvo. Dne 1. in 2. aprila 1992 je bilo 48 bosanskih Muslimanov in Hrvatov – moških, žensk in otrok, ubitih v Bijeljini. Poboji so se nadaljevali od aprila 1992 do septembra 1993. Na stotine prebivalcev, ki so bili nesrbskega rodu in so preživeli napade, je bilo odpeljanih v taborišča na področju občine, mdr. v taborišče Batković, kjer so mnogi od njih umrli zaradi zlorab in nečloveškega ravnanja z ujetniki. Z zločini v Bijeljini so bili pred MKSJ sproženi postopki zoper Radovana Karadžića, Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Ratka Mladića, Biljano Plavšić in Stanišića in Župljanina (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-00-39, IT-00-39 & 40/1, IT-08-91). Obtožnice so enake kot v primeru Banjaluka. Obtoženima Jovici Stanišić in Franku Simatoviću se za hudodelstva zoper človečnost, kršitev pravil in običajev vojne in kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949 še vedno sodi pred MKSJ (ICTY 2013č, Case: The Prosecutor v. Stanišić in Simatović, IT-03-69).

8.4 Bileća

Bileća je mesto in občina v jugovzhodnem delu BiH. Dne 10. junija 1992 so srbske paravojaške enote napadle Bilečo, da bi prevzele nadzor nad deli ozemlja, ki so bili razglašeni za del države bosanskih Srbov. Po osvojitvi občine so bili civilisti nesrbskega rodu, vključno z ženskami in otroci, pripeljeni v taborišča. Pripadniki policije in paravojaških enot so ujetnike, ki so bili izpostavljeni nečloveških razmeram, redno pretepali. V stavbi šolskega doma so bili moški civilisti izpostavljeni močnim električnim šokom, po njih so tudi spuščali solzivec. Na policijski postaji v Bileći je zaradi posledic pretepanja umrlo večje število moških muslimanske narodnosti. V decembru 1992 je bilo večje število teh ujetnikov osvobojenih in z avtobusi pripeljanih v Črno goro. Za genocid, hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne na območju Bileće je MKSJ Momčilu Krajišniku izreklo 20-letno zaporno kazen (ICTY 2009b, Case: IT-00-39). Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Za hudodelstva zoper človečnost je bila Biljana Plavšić obsojena na 11-letno zaporno kazen (ICTY 2003e, Case: Bosnia and Herzegovina, IT-00-39 & 40/1). Odločitev pritožbenega senata v primeru Mića Stanišića in Stojana Župljanina se pričakuje jeseni 2016 (ICTY 2013b, Case: IT-08-91).

8.5 Bosanska Dubica

Mesto in občina Bosanska Dubica se nahaja v severozahodnem delu BiH, na meji s Hrvaško. Spomladi leta 1992 so občino v vojaškem pohodu zavzele srbske sile, da bi si zagotovile nadzor nad oblastjo, ki so jo razglasile za del avtonomne regije Srbska Krajina pod srbsko nadvlado. Oblasti bosanskih Srbov so po zavzetju na več mestih v občini oblikovale civilna in vojaška taborišča. V njih so bili med 1. aprilom in 30. septembrom 1992 mnogi bosanski Muslimani in Hrvati, ki niso sodelovali v spopadih, redno podvrženi fizičnemu nasilju, nekateri izmed njih tudi ubiti. Pogoji v teh taboriščih so bili surovi in nečloveški. MKSJ je za zločine v Bosanski Dubici izdalo obtožnici proti Slobodanu Miloševiću in Momirju Taliću. Obravnavi sta se zaradi smrti obtoženih predčasno končali (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54) in (ICTY 2003g, Case: Krajina, IT-99-36/1).

8.6 Bosanska Gradiška

Mesto in občina se nahajata v severozahodnem delu BiH, ob reki Savi. Septembra 1991 je bila občina razglašena kot del samooklicane Srbske Krajine. Tamkajšnje oblasti so skozi uboje in teroriziranja pričele z izgonom nesrbskega prebivalstva, ki je predstavljalo okoli 40 % vsega prebivalstva. Dne 15. julija 1992 so srbski policisti civiliste muslimanske narodnosti zadrževali v šoli v vasi Bistrica in na policijski postaji v Bosanski Gradiški. Ujetniki so bili podvrženi zelo slabim razmeram. Pripadniki srbskih paravojaških enot so jih po zasliševanju pogosto pretepali. Avgusta 1992 je bilo večje število muslimanskih civilistov ubitih na trgu v samem centru mesta. Poleg ubojev in nezakonitih odvzemov prostosti so srbske oblasti nasilno pregnale večje število Nesrbov, s čimer so želele spremeniti etnično strukturo na tem prostoru. Na območje Bosanske Gradiške se navezujeta postopka proti Slobodanu Miloševiću in Momirju Taliću, ki sta se zaradi smrti obtoženih predčasno končala (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54) in (ICTY 2003g, Case: Krajina, IT-99-36/1). MKSJ je Radoslava Brđanina za genocid, hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne ter hudih kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju Bosanske Gradiške obsodilo na 30-letno zaporno kazen (ICTY 2007č, Case: Krajina, IT-99-36). Milan Martić je bil za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne obsojen na 35 let zaporne kazni (ICTY 2008b, Case: RSK, IT-95-11).

8.7 Bosanska Kostajnica

Bosanska Kostajnica je mesto in občina v severni BiH, locirana ob reki Uni, na meji s Hrvaško. Ta občina je bila ustanovljena od dela predvojne občine Bosanski Novi. Po popisu prebivalstva iz leta 1991 je bilo okoli 60 % prebivalstva srbske nacionalnosti. Maja 1992 so srbske sile napadle mesto in sosednje vasi. V tem času je bilo izvedenih niz sestankov med predstavniki bosanskih Muslimanov in občinskih oblasti bosanskih Srbov, na katerih so razpravljali o odhodu nesrbskega prebivalstva iz tega območja. Organiziran je bil konvoj moških, žensk in otrok bosanskih Muslimanov iz severne BiH, med drugim tudi iz Bosanske Kostajnice. Udeleženci konvoja so bili prisiljeni odditi v smeri Hrvaške. Dne 23. julija 1992 je bilo veliko število Muslimanov in Hrvatov iz tega območja preseljenih v mesto Karlovac. Med 17. majem in 23. junijem 1992 so pripadniki srbskih vojaških in policijskih sil uporabljali policijsko postajo v Bosanski Kostajnici kot zapor, v katerem so bili zaprti

meščani – bosanski Muslimani in Hrvati. Z zaporniki se je ravnalo nečloveško, bili so izpostavljeni mučenju, fizičnemu in psihičnemu nasilju, bivali so v nečloveških razmerah in bili siljeni v prisilno delo. Nudena jim ni bila niti primerna nastanitev, zdravstvena nega, dovolj hrane, vode, niti higienski in sanitarni minimumi. Za zločine na območju Bosanske Kostajnice je MKSJ Milana Martića je za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne obsodilo na 35 let zaporne kazni (ICTY 2008b, Case: RSK, IT-95-11). Za hudodelstva zoper človečnost je bila Biljana Plavšić obsojena na 11-letno zaporno kazen (ICTY 2003e, Case: Bosnia and Herzegovina, IT-00-39 & 40/1). Za genocid, hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne na območju Bosanske Kostajnice je MKSJ Momčilu Krajišniku izreklo 20-letno zaporno kazen (ICTY 2009b, Case: IT-00-39).

8.8 Bosanska Krupa

Bosanska Krupa je mesto in občina v severozahodnem delu BiH ob reki Uni. Dne 22. aprila 1992 so srbske sile pričele mesto obstreljevati. Domovi, v katerih so živeli pretežno bosanski Muslimani, so bili požgani in uničeni, večji del civilistov pa ubit. Okoli 60 civilistov, bosanskih Muslimanov in nekaj bosanskih Hrvatov, je bilo med napadom ujetih in zadržanih v osnovni šoli Jasenici in kasneje premeščenih v osnovno šolo Petar Kočić. Tu so bili ujetniki mučeni z električnimi šoki – s pomočjo žic, povezanih na avtomobilski akumulator. Pogosto so bili podvrženi fizičnemu nasilju. Nekateri izmed njih so bili med prisilnim delom v prvih bojnih linijah tudi ubiti. Septembra 1995 so bile srbske sile prisiljene k umiku iz tega prostora zaradi ofenzive Armade BiH. Z zločini na območju Bosanske Krupe so bili pred MKSJ sproženi postopki zoper Radoslava Brđanina, Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Biljano Plavšić in Momirja Talića (ICTY, Cases: Krajina, IT-99-36, IT-00-39, Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54, Bosnia and Herzegovina, IT-00-39 & 40/1, Krajina, IT-99-36/1). Obtožnice so enake kot v primeru Banjaluka.

8.9 Bosanski Novi

Bosanski Novi je mesto in občina v severozahodnem delu BiH, ki leži ob meji s Hrvaško, ob reki Uni in Sani. V letu 1991 so Srbi predstavljali 60 % celotnega prebivalstva občine. V maju 1992 so srbske sile napadle mesto in sosednje vasi. Namerno so uničevale hiše, džamije in ubile večje število prebivalstva. Dne 9. junija 1992 so srbske sile v vasi Blagaj ubile 12

muslimanskih civilistov. Med junijem in avgustom 1992 je bilo na nogometnem stadionu Mlavke pridržanih okoli 700 muslimanskih civilistov, kjer so bili v nečloveških pogojih izpostavljeni ponižujočim ravnanjem in fizičnemu nasilju. V enem primeru je ujetnik zaradi izvajanja fizičnega nasilja nad njim oslepel. Tudi lokalna gasilska postaja se je spremenila v taborišče, kjer je bilo zadrževanih najmanj 19 muslimanov. Tu so bili ujetniki pretepeni z najrazličnejšimi predmeti, vključno s palicami za bejzbol in gumijevkami. Srbi so nasilje pogosto izvajali pod vplivom alkohola. Več tisoč nesrbskih prebivalcev je bilo v kolonah izgnanih proti Hrvaški. Za zločine v Bosanskem Novem so bili pred MKSJ sproženi postopki zoper Radovana Karadžića, Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Biljano Plavšić, Milana Martića, Radoslava Brđanina in Momirja Talića (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-95-11, IT-99-36, IT-99-36/1).

8.10 Bosanski Petrovac

Mesto in občina v severozahodnem delu BiH se nahaja v bližini meje s Hrvaško. Srbi, ki so v tem času predstavljali večinsko prebivalstvo, so junija 1992 pričeli z obstreljevanjem in zavzemanjem mesta – kot del velikega načrta, da se ostale etnične skupine odstranijo iz tega prostora. Organizirane skupine srbskih vojakov in policistov so ropale premoženje bosanskih Muslimanov in poškodovale džamije v centru mesta. Taborišče Kozila, ki je bilo vzpostavljeno v vasi Drinići, je bilo znano po svojem okrutnem ravnanju z ujetniki. Več zapornikov je bilo hkrati pretepeno, nekateri so bili prisiljeni v izvajanje fizičnega nasilja nad sojetniki. Z zločini v Bosanskem Petrovcu so povezani postopki zoper Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Biljano Plavšić, Radoslava Brđanina in Momirja Talića (ICTY, Cases: IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-99-36, IT-99-36/1).

8.11 Bosanski Šamac

Mesto in občina v severnem delu BiH se nahaja na pomembnem strateškem mestu ob reki Savi. Aprila 1992 so Srbi mesto zavzeli. Sledila je akcija teroriziranja, usmerjena proti bosanskim Muslimanom in Hrvatom. Mnoge nesrbske civiliste so pripadniki srbskih paravojaških enot ujeli in jih premestili v taborišča, kjer so bili pobiti, mučeni, fizično ter spolno zlorabljeni in ponižani pred drugimi sojetniki. Dne 7. maja 1992 je bilo okoli 50 hrvaških in muslimanskih ujetnikov odpeljanih v skladišče Kmetijske zadruge v vasi Crkvine, kjer so jih večino pobili. Tisti, ki so preživeli, so bili prisiljeni v čiščenje krvi umorjenih,

pokopavanje trupel pobitih in petje srbskih nacionalističnih pesmi. Za zločine, ki so se zgodili na tem območju, je bil Vojislav Šešelj za hudodelstva proti človečnosti in kršitev pravil in običajev vojne pred MKSJ dne 31. marca 2016 oproščen vseh obtožb (ICTY 2016c, Case: IT-03-67). Za hudodelstva zoper človečnost je bil Blagoje Simić¹¹¹ obsojen na 15 let zaporne kazni. Miroslav Tadić¹¹² je bil za hudodelstva zoper človečnost obsojen na 8-letno zaporno kazen. Sima Zarić¹¹³ je MKSJ za hudodelstva zoper človečnost na območju Bosanskega Šamca obsodilo na 6-letno zaporno kazen (ICTY 2003f, Case: Bosanski Šamac, IT-95-9). Za hudodelstva zoper človečnost je bil pred MKSJ na 5-letno zaporno kazen obsojen tudi Milan Simić¹¹⁴ (ICTY 2002c, Case: IT-95-9/2). Za hudodelstva zoper človečnost na območju Bosanskega Šamca je bil na 10-letno zaporno kazen obsojen Stevan Todorović¹¹⁵ (ICTY 2001č, Case: Bosanski Šamac IT-95-9/1). Obtoženima Jovici Stanišiću in Franku Simatoviću se za hudodelstva zoper človečnost, kršitev pravil in običajev vojne in kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949 še vedno sodi pred MKSJ (ICTY 2013č, Case: The Prosecutor v. Stanišić in Simatović, IT-03-69). Sodba pritožbenega senata v zadevi Mića Stanišića in Stojana Župljanina, ki sta bila obsojena na 22-letno zaporno kazen, se pričakuje v juniju 2016 (ICTY 2013b, Case: IT-08-91). Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54).

8.12 Brčko

Brčko je pristaniško mesto ob reki Savi na severovzhodnem delu BiH. Aprila 1992 so srbske sile prevzele nadzor nad tem strateško pomembnim krajem, ki povezuje prostore pod srbskim nadzorom v zahodni BiH in Hrvaški z vzhodno BiH in Srbijo. V sistemsko organiziranih operacijah proti nesrbskemu prebivalstvu so srbske sile izgnale hrvaške in muslimanske prebivalce z njihovih domov in pripeljale na stotine civilistov iz različnih lokacij v mesto. V taboriščih, kot npr. Luka, so bili ujetniki sistematično mučeni, ubijani, izpostavljeni fizičnemu nasilju ali kako drugače zlorabljeni. Za zločine v Brčkem je MKSJ Ranka Češića¹¹⁶ za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne obsodilo na 18-letno zaporno

¹¹¹ Blagoje Simić – predsednik vojnega predsedstva Bosanskega Šamca (ICTY 2016).

¹¹² Miroslav Tadić – namestnik poveljnika 4. odreda za logistiko JLA (ICTY 2016).

¹¹³ Simo Zarić – namestnik poveljnika obveščevalne dejavnosti 4. odreda v JLA (ICTY 2016).

¹¹⁴ Milan Simić – med majem 1992 in junijem 1993 je bil član kriznega štaba bosanskih Srbov in predsednik skupščine Bosanski Šamac (ICTY 2016).

¹¹⁵ Stevan Todorović – med aprilom 1992 in decembrom 1993 je bil poveljnik policije in član kriznega štaba bosanskih Srbov v Bosanskem Šamcu (ICTY 2016).

¹¹⁶ Ranko Češić – član policijske intervencijske skupine bosanskih Srbov rezervnega korpusa Brčko (ICTY 2016).

kazen (ICTY 2004b, Case: Brčko, IT-95-10/1). Za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne na območju Brčka je bil Goran Jelisić¹¹⁷ obsojen na 40 let zapora (ICTY 2001a, Case: Brčko, IT-95-10). Obtožnice za zločine, storjene na območju Brčka, se nanašajo tudi na obtožnice zoper Radovana Karadžića, Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Biljano Plavšić ter zadevo Stanišić in Župljanin (IT-95-5/18, IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-08-91).

8.13 Bugojno

Občina Bugojno se nahaja v dolini reke Vrbas v osrednjem delu BiH. Julija 1993 so tu izbruhnili oboroženi spopadi med silami HVO in Armade BiH. Dne 24. julija 1993 so muslimanski vojaki ujeli preko 250 vojakov HVO in nemuslimanskih civilistov in jih zadrževali na različnih lokacijah, mdr. v Slavoniji, v gimnaziji in nogometnem stadionu Iskra. V ujetništvu v teh taboriščih so bili hrvaški in srbski ujetniki pretepeni s puškami, palicami za biljard in drugimi lesenimi predmeti. V nekaterih primerih je bilo ujetnikom ukazano, da morajo z glavo udarjati v kovinske predmete. Nekateri so bili primorani tudi v darovanje krvi za muslimanske vojake. Za kršitev pravil in običajev vojne na območju Bugojna je MKSJ Envera Hadžihasanovića¹¹⁸ in Amirja Kuboro¹¹⁹ obsodilo na 3 leta in pol ter 2-letno zaporno kazen. Postopek proti Mehmedu Alagiću¹²⁰ se je zaradi smrti obtoženega med pogojnim izpustom dne 7. marca 2003 končal (ICTY 2008a, Case: Hadžihasanović & Kubura, IT-01-47).

8.14 Busovača

Občina Busovača se nahaja v dolini reke Lašve v osrednjem delu BiH. Med aprilom in junijem 1993 so sile HVO pričele z vojaško ofenzivo širših razsežnosti na mesto Busovača in bližnje vasi Očehniće in Lončare. Med ofenzivo so bili številni civilisti, pretežno bosanski Muslimani, ubiti ali ranjeni. Enote HVO so ropale in požigale hiše, pobijale živali in poškodovale mnogo džamij. V tej ofenzivi so hrvaške sile zajele okoli 500 Muslimanov in jih deportirale v taborišče v bližnjem Kaoniku. Nekateri ujetniki so bili v ujetništvu prisiljeni v

¹¹⁷ Goran Jelisić – med majem in junijem 1992 vodja policije in taborišča Luka v Brčkem (ICTY 2016).

¹¹⁸ Enver Hadžihasanović – brigadni general, poveljnik 3. korpusa Armade BiH (ICTY 2016).

¹¹⁹ Amir Kubura – častnik Armade BiH, poveljnik 7. muslimanske gorske brigade (ICTY 2016).

¹²⁰ Mehmed Alagić – poveljnik 3. in 7. korpusa Armade BiH (ICTY 2016).

kopanje rovov, drugi pa kot živi ščit uporabljeni za zaščito hrvaških vojakov pred ostrostrelci. Za zločine na območju Busovače je MKSJ obsodilo: za kršitev pravil in običajev vojne, Zlatka Aleksovskega¹²¹ na 7 let zavora (ICTY 2000a, Case: Lašva Valley, IT-95-14/1), za kršitev pravil in običajev vojne in hudih kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949 je bil Tihomir Blaškić¹²² obsojen na 9 let zavora (ICTY 2004a, Case: Lašva Valley, IT-95-14), za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949, je bil Dario Kordić¹²³ obsojen na 25-letno zaporno kazen, Mario Čerkez¹²⁴ za hudodelstva zoper človečnost na 6-letno zaporno kazen (ICTY 2004c, Case: Lašva Valley, IT-95-14/2). Paška Ljubičića¹²⁵ je sodišče v BiH za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne obsodilo na 10-letno zaporno kazen. (ICTY 2006f, Case: Lašva Valley, IT-00-41). Obtožnica proti Zoranu Mariniću¹²⁶, ki ga je bremenila kršitev pravil in običajev vojne in hudih kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949, je bila dne 2. oktobra 2002 umaknjena.

8.15 Čajniče

Mesto in občina Čajniče se nahaja na vzhodnem delu BiH, v bližini meje s Srbijo. Marca 1992 so srbske sile prevzele nad Čajničami nadzor. Postavile so barikade, s pomočjo katerih so nadzorovale gibanje bosanskih Muslimanov in vzpostavile režim, ki je preganjal tamkajšnje nesrbsko prebivalstvo. Zaradi teh dogodkov so mnogi Muslimani zapustili Čajniče. Srbske sile so nato številne civiliste zajele in jih zadrževale v taboriščih, mdr. v Lovskem domu Mostina, kjer je bilo 19. maja 1992 s strani paravojaških enot na desetine nesrbskih civilistov pobitih iz maščevanja za smrt enega srbskega vojaka. Za zločine, storjene na območju Čajnič, je MKSJ izdalo obtožnice zoper Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića in Biljano Plavšić (ICTY, Cases: IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1).

¹²¹ Zlatko Aleksovski – od januarja 1993 poveljnik taborišča v Kaoniku (ICTY 2016).

¹²² Tihomir Blaškić – polkovnik v HVO, poveljnik HVO v osrednji operativni coni BiH (ICTY 2016).

¹²³ Dario Kordić – med leti 1991 in 1995 predsednik Hrvaške demokratske unije BiH (ICTY 2016).

¹²⁴ Mario Čerkez – med leti 1992 in 1993 poveljnik Viteške brigade HVO (ICTY 2016).

¹²⁵ Paško Ljubičić – od januarja 1993 najvišje rangiran član vojaške policije HVO v osrednji BiH (ICTY 2016).

¹²⁶ Zoran Marinić – pripadnik vojaške policije HVO v BiH (ICTY 2016).

8.16 Čapljina

Občina Čapljina se nahaja na jugozahodnem delu BiH, ob meji s Hrvaško. Med julijem in septembrom 1993 so sile HVO pregnale na tisoče civilistov, bosanskih Muslimanov, iz te občine v muslimanske enklave ali na teritorij, ki je bil pod nadzorom Armade BiH. Med temi pregoni so oblasti HVO zajele večje število muslimanskih moških in fantov, med katerimi so bili nekateri mlajši kot 16 let, in jih zadrževale v različnih objektih za pridržanje, kot sta vojaška zapor Dretelj in Gabeli. Ujetniki so bili pogosto izpostavljeni nečloveškim razmeram, nekateri izmed njih so bili kasneje ubiti v ujetništvu HVO. V letih 1992 in 1993 so bili v zaporu Dretelj pridržani tudi srbski ujetniki. Za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju Čapljine je MKSJ Jadranka Prlića¹²⁷ obsodilo na 25-letno zaporno kazen, Bruna Stojića¹²⁸ na 20 let zapor, Slobodana Praljaka¹²⁹ na 20 let zapor, Milivoja Petkovića¹³⁰ na 20 let zapor, Valentina Ćorića¹³¹ na 16 let zapor, Berislava Pušića¹³² pa na 10 let zapor (ICTY 2013a, Case: Prlić et al., IT-04-74).

8.17 Čelinac

Mesto in občina Čelinac se nahajata v severnem delu BiH. V letu 1991 je tu prevladovalo srbsko prebivalstvo. Februarja 1992 so vanj prispele srbske paravojaške enote in pričele z uničevanjem muslimanskega premoženja ter s postavljanjem barikad, katerih namen je bil omejevanje in nadziranje gibanja nesrbskega prebivalstva. Dne 23. julija 1993 so srbske oblasti nesrbskemu delu prebivalstva podelile poseben status, s katerim so uvedle restriktivne in diskriminatorne ukrepe proti Muslimanom. Med avgustom in septembrom 1992 so Srbi zapirali civiliste in jih zadrževali v nečloveških razmerah v različnih objektih v občini. Dne 16. avgusta 1992 je bilo v vasi Bastaši med vojaškimi akcijami ubitih pet muslimanskih civilistov. Za zločine, storjene na območju Čelince, je MKSJ izdalo obtožnice zoper Radoslava Brđanina, Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Biljano Plavšić in Momirja Talića (ICTY, Cases: IT-99-36, IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-99-36/1).

¹²⁷ Jadranko Prlić – predsednik HVO in predsednik Vlade hrvaške republike Herceg Bosne (ICTY 2016).

¹²⁸ Bruno Stojić – vodja obrambnega ministrstva, pristojen za vse aktivnosti HVO v Herceg Bosni (ICTY 2016).

¹²⁹ Slobodan Prljak – vodja pisarne obrambnega ministrstva in poveljnik osebja HVO (ICTY 2016).

¹³⁰ Milivoj Petković – namestnik poveljstva sil HVO (ICTY 2016).

¹³¹ Valentin Ćorić – vodja administracije vojaške policije HVO (ICTY 2016).

¹³² Berislav Pušić – višji uradnik Službe za kazenske preiskave vojaške policije HVO (ICTY 2016).

8.18 Doboj

Doboj je mesto in občina ob reki Bosni v severnem delu BiH. Ko so 3. maja 1992 srbske sile zavzele občino, je na tisoče Hrvatov in Muslimanov pobegnilo v Tešanj, mesto s pretežno muslimanskim prebivalstvom, ki se nahaja južno od Doboja. Do 20. maja 1992 so srbske sile zajele večje število civilistov, pretežno Muslimanov in Hrvatov, ter jih zadrževale v 30 objektih po občini. Eden izmed njih je bil zapor Spreča, kjer so Muslimane pretepali in zlorabljali. Dne 12. julija 1992 je bilo večje število nesrbskih ujetnikov premeščeno v diskoteko Kasima Perča, kjer so bili podvrženi fizičnemu nasilju. Večje število ujetnikov iz tega taborišča je bilo kasneje uporabljenih kot živi ščit v bojnih operacijah, kjer so bili številni tudi ubiti. Za zločine, storjene na območju Doboja, se obtožnice nanašajo na primere zoper Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Biljano Plavšič, Stanišić in Župljanin ter Stanišić in Simatović, ki so predstavljeni v predhodnih primerih (IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-08-91, IT-03-69).

8.19 Foča

Foča je mesto in občina ob reki Drini, v bližini meje s Srbijo in Črno goro. Aprila 1992 so srbske sile zavzele mesto in okoliška območja, ki so bila poseljena z bosanskimi Muslimani. Po vzpostavitvi nadzora so sledili uboji, uničevanje in teroriziranje nesrbskega prebivalstva širših razsežnosti. Na desetine muslimanskih žensk in deklic so ločili od moških, jih zaprli na različnih mestih in posilili. Nekatere izmed njih, stare 12 in 13 let, so bile več mesecev kot sužnje zadrževane v privatnih hišah, kjer so bile pogosto posiljene, pretepeane in zlorabljene. Mnoge so srbski vojaki kupili in prodali, druge so ubili. Bosanski Muslimani in Hrvati so bili nezakonito zadrževani v Popravnem domu, kjer so bili mučeni, pretepeni in na druge načine zlorabljani. Številni iz območja občine so bili ubiti, več kot 200 ljudi je še vedno pogrešanih. Za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne v Foči je sodišče v BiH Gojka Jankovića¹³³ obsodilo na 34-letno zaporno kazen, Radovana Stankovića¹³⁴ pa na 20 let zavora (ICTY 2007f, Case: Foča, IT-96-23/2). Za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne je MKSJ Milorada Krnojelaca¹³⁵ obsodilo na 15-letno zaporno kazen

¹³³ Gojko Janković – namestnik poveljnika vojaške policije VRS in eden izmed glavnih vodij paravojaških enot v Foči (ICTY 2016).

¹³⁴ Radovan Stanković – pripadnik srbskih paravojaških enot v Foči (ICTY 2016).

¹³⁵ Milorad Krnojelac – med aprilom 1992 in avgustom 1993 poveljnik srbskega taborišča 'Kazensko popravni dom' v Foči (ICTY 2016).

(ICTY 2003c, Case: Foča, IT-97-25), Dragoljuba Kunaraca¹³⁶ na 28 let zavora, Radomira Kovača¹³⁷ na 20 let zavora, Zorana Vukovića¹³⁸ pa na 12-letno zavorno kazn (ICTY 2002a, Cases: Foča, IT-96-23 in 23/1). Za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne v Foči je sodišče v BiH Mitarja Raševića¹³⁹ obsodilo na 8 in pol let zavorne kazni, Savo Todovića¹⁴⁰ pa na 12 in pol let zavorne kazni (ICTY 2008d, Case: Foča, IT-97-25/1). MKSJ je Dragana Zelenovića¹⁴¹ za zločine, storjene na območju Foče, obsodilo na 15-letno zavorno kazn (ICTY 2007h, Case: Foča, IT-96-23/2). Za zločine, storjene na območju Foče, so bili pred MKSJ sproženi postopki v primerih zoper Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Biljano Plavšić, Radka Mladića in Radovana Karadžića (IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-09-92, IT-95-5/18).

8.20 Gacko

Mesto in občina Gacko se nahajata v jugovzhodnem delu BiH, v bližini Foče. V začetku aprila 1992 so srbske oblasti v mestu postavile barikade in prevzele popoln nadzor, kar je pomenilo začetek nasilja proti nesrbskemu prebivalstvu. Med majem in julijem 1992 so bili civilisti muslimanske in hrvaške narodnosti zajeti in zadržani na šestih lokacijah. Večje število moških je bilo tu ubitih, mnogi so bili pogosto pretepeni, zlorabljeni in na različne druge načine ponižani. Večjemu številu Muslimanov iz Gacka je uspelo pobegniti v bližnji vasi Fazlagića Kula in Borać. Dne 17. junija 1992 so srbske sile napadle ti dve vasi in pri tem ubile okoli 130 civilistov, med katerimi je bilo mnogo žensk, otrok in starejših oseb. Za zločine, storjene na območju Gacka, se obtožnice nanašajo na že predstavljene primere zoper Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Biljano Plavšić ter Stanišića in Župljanina (IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-08-91).

8.21 Goražde

Goražde je mesto in občina ob reki Drini v vzhodnem delu BiH, v bližini meje s Črno Goro. Od marca 1992 so srbske sile preganjale nesrbsko prebivalstvo s ciljem oblikovanja etnično

¹³⁶ Dragoljub Kunarac – vodja obveščevalne enote VRS v Foči (ICTY 2016).

¹³⁷ Radomir Kovač – eden izmed namestnikov poveljnika vojaške policije VRS in vodja paravojaških enot v Foči (ICTY 2016).

¹³⁸ Zoran Vuković – eden izmed namestnikov poveljnika vojaške policije VRS in član paravojaških enot v Foči (ICTY 2016).

¹³⁹ Mitar Rašević – poveljnik stražarjev taborišča 'Kazensko popravni dom' v Foči (ICTY 2016).

¹⁴⁰ Savo Todović V namestnik poveljnika taborišča 'Kazensko popravni dom' v Foči (ICTY 2016).

¹⁴¹ Dragan Zelenović – nekdanji pripadnik VRS in vojaški policist v Foči (ICTY 2016).

homogenega prostora. V letu 1993 je bilo Goražde ena od treh enklav pod muslimanskim nadzorom v vzhodni BiH. Po izbruhu spopadov med bosanskimi Srbi in Muslimani je bilo to področje razglašeno za varovano območje¹⁴² pod nadzorom OZN. V teku vojne so enklavo zasedle srbske sile in civilnemu prebivalstvu uvedle neznosne življenjske razmere, ki so onemogočale dostavo humanitarne pomoči, posebno hrane in zdravil, ter prekinile oskrbo s pitno vodo. Med 26. majem in 19. junijem 1995 so sile bosanskih Srbov zajele za talce preko 200 pripadnikov mirovnih sil in vojaških opazovalcev OZN ter jih zadrževale na različnih strateških lokacijah, s čimer so preprečile zračne napade sil zveze NATO. Za zločine v enklavi Goražde je MKSJ izdalo obtožnice proti Radovanu Karadžiću, Slobodanu Miloševiću in Ratku Mladiću (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-02-54, IT-09-92).

8.22 Gornji Vakuf

Občina Gornji Vakuf se nahaja v osrednjem delu BiH. Dne 6. januarja 1993 so sile HVO z dvigom hrvaške zastave na policijski postaji provocirale večinsko muslimansko prebivalstvo. Pri tem je policist HVO s strelnim orožjem ubil vojaka bosanskih Muslimanov, ki je poskušal odstraniti zastavo. Zaradi tega incidenta je izbruhnil odprt spopad med enotami HVO in Armado BiH. Dne 18. januarja 1993 se je situacija stopnjevala do te mere, da so hrvaške sile s težko artilerijo napadle mesto in okoliške vasi. Večje število civilistov bosanskih Muslimanov je bilo ubitih, mnogi domovi so bili oropani in požgani. Po napadu je bilo na stotine muslimanskih moških ujetih in odpeljanih v taborišča HVO-ja. Za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju Gornjega Vakufa je MKSJ Jadranka Prlića obsodilo na 25-letno zaporno kazen, Bruna Stojića na 20 let zavora, Slobodana Praljaka na 20 let zavora, Milivoja Petkovića na 20 let zavora, Valentina Ćorića na 16 let zavora in Berislava Pušića na 10 let zavora (ICTY 2013a, Case: Prlić et al., IT-04-74).

8.23 Jablanica

Občina Jablanica se nahaja ob obali Neretve v osrednjem delu BiH. Dne 17. aprila 1993 so pripadniki HVO napadli vasi Soviće in Doljane, kar je bilo del širšega cilja, da se osvoji

¹⁴² Z Resolucijo VS ZN 824 z dne 6. maja 1993 so bila za varna območja razglašena: širše območje Sarajeva, Tuzle, Žepe, Goražda in Bihaća.

celotno ozemlje občine. Sile HVO so nekaj sto bosanskih Muslimanov, med katerimi so bili tudi otroci in ženske, odpeljale v ujetništvo. Življenjske razmere v taboriščih so bile težke in nečloveške, z zelo malo hrane, vode in neprimernimi sanitarnimi pogoji. Pripadniki HVO-ja so mnoge ujetnike zlorabljali in trpinčili, nekatere izmed njih tudi ubili. V začetku septembra 1993 je bataljon Armade BiH v protinapadu pobil 29 civilistov bosanskih Hrvatov v vasi Uzdol. Za zločine v Jablanici je bil Sefer Halilović¹⁴³ pred MKSJ spoznan za nedolžnega (ICTY 2007d, Case: IT-01-48). Za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju Jablanice sta bila pred MKSJ Mladen Naletilić¹⁴⁴ in Vinko Martinović¹⁴⁵ obsojena na 20- in 18-letno zaporno kazen (ICTY 2006c, Case Tuta & Štela, IT-98-34). Na območje Jablanice se navezuje tudi primer MKSJ Prlić et al. (ICTY 2013a, Case: IT-04-74).

8.24 Kakanj

Občina Kakanj se nahaja v osrednjem delu BiH, v bližini Sarajeva. Dne 18. maja 1993 so izbruhnili oboroženi spopadi med HVO in bataljonom Armade BiH, ki je bil nameščen v samem mestu Kakanj. Zasedi HVO, v kateri je bila ujeta skupina muslimanskih vojakov, je sledilo zajetje 16 civilistov, bosanskih Hrvatov in Srbov – s strani Armade BiH, z namenom, da se jih zamenja za ujete mudžahedine¹⁴⁶. V času ujetništva v motelu Sretno so bili ujetniki pretepeni z lesenimi palicami in kopiti strelnega orožja. V nekaj primerih so bili ujetniki prisiljeni v medsebojne pretepe, pri čemer so morali vzklikati 'Alahu Akbar'¹⁴⁷. Za kršitve mednarodnega humanitarnega prava na območju Kakanja je MKSJ Envera Hadžihasanovića in Amirja Kuboro obsodilo na 3 leta in pol ter 2 leti zaporne kazni (ICTY 2008a, Case: Hadžihasanović & Kubura, IT-01-47).

8.25 Kalinovik

Kalinovik je mesto in občina v jugovzhodnem delu BiH. Od leta 1991 so bili bosanski Muslimani v tej občini nenehno podvrženi napadom in fizičnemu ustrahovanju s strani Srbov.

¹⁴³ Sefer Halilović – namestnik poveljnika vrhovnega štaba Armade BiH (ICTY 2016).

¹⁴⁴ Mladen Naletilić – ustanovitelj in poveljnik Kaznovalnega bataljona bosanskih Hrvatov (ICTY 2016).

¹⁴⁵ Vinko Martinović – eden izmed vojaških poveljnikov podrejenih Mladenu Naletiliću (ICTY 2016).

¹⁴⁶ Mudžahedin ali mudžahid – kdor se z orožjem bori za uveljavitev svojih političnih idej (Slovar slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju SSKJ)). Pripadnik tujih muslimanskih borcev.

¹⁴⁷ Muslimanska fraza, ki pomeni 'Bog je velik' ali 'Bog je največji'.

Dne 11. junija 1992 so srbske sile to občino razglasile za vojaško območje. Dne 25. junija 1992 so bili mnogi muslimanski moški ujeti in prepeljani v osnovno šolo v Kalinoviku in druga taborišča, kjer so jih pretepali in ubili. Mnoge ženske so bile spolno zlorabljene. Ujetniki so bili nato preseljeni v tovarno smodnika v Jelašačkem Polju, od koder je 5. avgusta 1992 sledila premestitev več kot 20 moških in fantov Muslimanov v občino Foča, kjer so bili ubiti. Od avgusta 1992 so srbske sile obstreljevale in požigale vasi po celotnem teritoriju občine, pri čemer so ubili številne tamkajšnje prebivalce, vključno z ženskami in starejšimi prebivalci. Z zločini v Kalinoviku so pred MKSJ povezani predmeti zoper Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Ratka Mladića ter Biljano Plavšić (ICTY, Cases: IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-09-92).

8.26 Kiseljak

Občina Kiseljak se nahaja v osrednjem delu BiH, v bližini Sarajeva, južno od doline reke Lašve. Vojaški pomen temu področju daje njegov položaj v centru BiH in dejstvo, da je tu delovalo veliko industrijskih tovarn. Med aprilom in junijem 1993 so sile HVO s silo zavzele več muslimanskih vasi na tem območju. Ob tem so ropale in požigale muslimanske domove, izgnale muslimane, mnoge izmed njih pa zadržale v taboriščih. Pripadniki hrvaških sil so nekaj ljudi ubili na posebej krut način. Eno žensko so najprej posilili, nato pa ubili s strelnim orožjem. Dve osebi sta bili živi zažgani v svojem domu. V enem primeru so očetu in sinu odsekali glavi. Za kršitev pravil in običajev vojne in hudih kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju Kiseljaka je bil Tihomir Blaškić obsojen na 9 let zapor (ICTY 2004a, Case: Lašva Valley, IT-95-14). Za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949, je bil Dario Kordić obsojen na 25-letno zaporno kazen, Maria Čerkeza pa je MKSJ za hudodelstva zoper človečnost obsodilo na 6-letno zaporno kazen (ICTY 2004c, Case: Lašva Valley, IT-95-14/2).

8.27 Ključ

Mesto in občina se nahajata v severozahodnem delu BiH, ob reki Sani. Maja 1992 so srbske oblasti prevzele nadzor nad občino. Med junijem in septembrom 1992 je bilo večje število civilistov, bosanskih Muslimanov iz mesta Ključ in okoliških vasi zajetih s strani pripadnikov srbskih policijskih in vojaških sil ter odpeljanih v zgradbi policijske postaje in lokalne šole.

Srbski policisti so ob podpori lokalnih prebivalcev v obeh taboriščih ujetnike redno pretepali z gumijevkami, lesenimi palicami in električnimi kablji. Med žrtvami je bil tudi šestnajstletni deček. Poboji muslimanskega prebivalstva so se nadaljevali v mnogih vaseh, vključno z vasmi Pudin Han, Prhovo in Velagiće. Dne 10. julija 1993 je bilo v osnovni šoli v vasi Biljana ubitih najmanj 30 civilistov. Z zločini v Ključu so pred MKSJ povezani predmeti zoper Radoslava Brđanina, Radovana Karadžića, Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Ratka Mladića, Biljano Plavšić, Momirja Talića ter Mića Stanišića in Stojana Župljanina (ICTY, Cases: IT-99-36, IT-95-5/18, IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-09-92, IT-99-36/1, IT-08-91).

8.28 Konjic

Hribovita in zelo gozdnata občina Konjic se nahaja v osrednjem delu BiH, jugozahodno od Sarajeva. Aprila 1992 so sile bosanskih Srbov kraj obkolile in ga odrezale od Sarajeva na severovzhodu in Mostarja na jugu. Po uspešnih vojaških operacijah sil bosanskih Hrvatov in Muslimanov je bila blokada Konjica prebita, pri čemer se je na stotine bosanskih Srbov, vključno z ženskami in ostarelimi ljudmi zateklo v nekdanji objekt JLA v vasi Čelebići. Med aprilom in decembrom 1992 so bili mnogi tamkajšnji ujetniki ubiti, mučeni, spolno zlorabljeni, pretepeni, z njimi se je ravnavalo okrutno in nečloveško. Večje število žensk, ki so bile zaprte v taborišču Čelebići, je bilo pogosto spolno zlorabljenih. Za hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju Konjica je MKSJ Zdravka Mucića¹⁴⁸ obsodilo na 9-letno zaporno kazen, Hazima Delića¹⁴⁹ na 18 let zavora in Esada Landžo¹⁵⁰ na 15-letno zaporno kazen. Zejnil Delalić¹⁵¹ je bil spoznan za nedolžnega, ker ni imel dejanske moči poveljevanja v taborišču (ICTY 2003č, Case Čelebići Camp, IT-96-21).

8.29 Kotor Varoš

Mesto in občina se nahajata v osrednjem delu BiH. Dne 10. junija 1992 so srbske sile prevzele oblast v občini in pričele z izgonom nesrbskega dela prebivalstva. Med junijem in

¹⁴⁸ Zdravko Mucić je bil kot poveljnik taborišča Čelebići obsojen na podlagi dejanskega opravljanja te funkcije, saj mu formalno ni bila nikoli dodeljena (Ambrož in drugi 2012, 124).

¹⁴⁹ Hazim Delić – med majem in novembrom 1992 namestnik poveljnika taborišča Čelebići (ICTY 2016).

¹⁵⁰ Esad Landža – med majem in novembrom 1992 stražar v taborišču Čelebići (ICTY 2016).

¹⁵¹ Zejnil Delalić – med majem in julijem 1992 koordinator sil bosanskih Hrvatov in bosanskih Muslimanov na območju Konjica (ICTY 2016).

novembrom 1992 so srbske sile obstreljevale naselja in vasi v občini in zajele na stotine civilistov, pretežno bosanskih Hrvatov in Muslimanov, med katerimi so bili tudi civilisti s posebnimi potrebami. Odpeljani so bili v različna taborišča, kjer so bili moški pretepeni, mnogi tudi ubiti. Ženske so postale žrtve spolnih zlorab. Nasilni dogodki so se dogajali tudi izven taborišč. Junija 1992 je bilo v okolici zdravstvenega doma v Kotor Varošu ubitih 13 civilistov nesrbskega rodu. Novembra 1992 je bila skupina okoli 200 bosanskih Muslimanov – moških, žensk in otrok, v šoli v Grabovici izpostavljena fizičnemu in verbalnemu nasilju, pri čemer je bilo ubitih večje število moških. Nekateri drugi poboji so se dogajali tudi v vaseh Kukavice, Dabovići in v džamiji Hanifići. Z zločini, ki so se dogajali na območju Kotor Varoša, so pred MKSJ povezani naslednji primeri: Radoslav Brđanin, Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik, Slobodan Milošević, Ratko Mladić, Biljana Plavšić, Momir Talić ter Mićo Stanišić in Stojan Župljanin (ICTY, Cases: IT-99-36, IT-95-5/18, IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-09-92, IT-99-36/1, IT-08-91).

8.30 Ljubuški

Občina Ljubuški se nahaja na jugozahodnem delu BiH, v bližini meje s Hrvaško. Med aprilom 1993 in marcem 1994 so v Ljubuškem in zaselkih Vitina ter Otok enote HVO vzpostavile vojaško-preiskovalni zapor. Razmere v tem objektu so bile zaradi prezasedenosti, slabega prezračevanja, pomanjkanja postelj, vode in hrane zelo težke. Pripadniki HVO so zajete bosanske Muslimane pogosto izkoriščali za prisilno delo – gradnjo bunkerjev in kopanje rovov. Avgusta 1993 so vodje HVO dovolili premestitev nekaj ujetnikov iz taborišča samo zato, da so jim lahko dostavili potrdila tretjih držav, kjer bi jih bili pripravljeni sprejeti. V povezavi z zločini v Ljubuškem so pred MKSJ povezani predmeti Mladen Naletilić in Vinko Martinović (ICTY 2006c, Case Tuta & Štela, IT-98-34) ter Prlić et al. (ICTY 2013a, Case: IT-04-74).

8.31 Mostar

Mostar je strateško pomembno mesto in občina v jugozahodnem delu BiH, ob reki Neretvi. Med aprilom in junijem 1992 je JLA s podporo srbskih paravojaških enot prevzela nadzor nad večjim delom mesta in bližnjimi vasi ter pri tem zapirala, zlorabljalala in ubijala mnoge nesrbske civiliste. Leta 1992 so sile HVO združile moči z Armado BiH in prisilile srbske sile

k umiku ter ob tem pregnale srbsko prebivalstvo iz tega področja. V napadu so mdr. zažgale srbsko pravoslavno cerkev. Kasneje je prišlo do spopada med hrvaškimi in muslimanskimi silami. Dne 9. maja 1993 so sile HVO pregnale na tisoče muslimanskih moških, žensk in otrok v vzhodni del mesta, več sto drugih civilistov pa je bilo zadržanih v taborišču Heliodrom. Junija 1993 so hrvaške sile pričele z obleganjem vzhodnega dela mesta, vključno z obstreljevanjem, ostrostrelskim ognjem in onemogočanjem dostave humanitarne pomoči. Dne 9. novembra 1993 so hrvaške sile porušile znani Stari most na reki Neretvi, ki je bil zgrajen v času otomanskega imperija. Obleganje Mostarja je trajalo do 12. aprila 1994. Z zločini v Mostarju so pred MKSJ sproženi postopki v zadevah Prlić et al. (ICTY 2013a, Case: IT-04-74), Mladen Naletilić in Vinko Martinović (ICTY 2006c, Case Tuta & Štela, IT-98-34) ter Vojislav Šešelj (ICTY 2016c, Case: IT-03-67).

8.32 Nevesinje

Nevesinje je mesto in občina v jugovzhodnem delu BiH, med Mostarjem in Gačkom. Junija 1992 so srbske sile prevzele nadzor nad mestom in napadle muslimanske vasi v občini. Dne 22. junija 1992 so srbske sile ujele 76 muslimanskih civilistov in jih zadrževale v osnovni šoli v vasi Drnopolje. Moške so ločili od žensk in otrok in jih kasneje pobili v Dubrovacih. Srbski vojaki so 49 žensk in otrok, vključno z dojenčki, prepeljali in zadržali v kleti toplarne v Kilavcih, kjer so jih kasneje 44 ubili. Preostalih 5 žensk je bilo prepeljanih na počivališče ob Boračkem jezeru, kjer so bile brutalno posiljene. Nekateri izmed njih so še več let za tem živele v ujetništvu. Za zločine na območju Nevesinja so na MKSJ potekali postopki proti: Momčilu Krajišniku, Slobodanu Miloševiću, Biljani Plavšić in Vojislavu Šešlju (ICTY, Cases: IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-03-67).

8.33 Pale

Pale so manjše mesto in občina v BiH, obkrožena s hribi, vzhodno od Sarajeva. Od marca 1992 so srbske oblasti pričele s strategijo prepričevanja Muslimanov, da zapustijo občino. Do 22. maja 1992 so srbske sile napadale in obstreljevale pretežno muslimansko vas Donja Vinča in s tem prisilile tamkajšnje prebivalce, da so vas zapustili, s čimer so prevzele popoln nadzor nad občino. Med majem in avgustom 1992 so bili številni Muslimani prepeljani in zadržani v športnem centru na Palah. Mnogi ujetniki so bili podvrženi ponižanju in fizičnemu nasilju.

Troje oseb je zaradi poškodb umrlo. Julija 1992 so srbske oblasti iz občine Pale organizirale prevoz Muslimanov v muslimanske dele Sarajeva. Med 26. majem 1995 in 19. junijem 1995 so sile bosanskih Srbov zajele preko 200 pripadnikov mirovnih sil OZN in jih na različnih lokacijah – vključno s Palami, zadrževale. S tem so preprečile zračne napade zveze NATO na lokacije, ki so bile strateškega in vojaškega značaja. V zvezi z dogodki na Palah, so bili pred MKSJ obravnavani Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik, Ratko Mladić, Biljana Plavšić ter Mićo Stanišić in Stojan Župljanin (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-00-39, IT-00-39 & 40/1, IT-09-92, IT-08-91).

8.34 Prijedor

Prijedor je mesto v severozahodnem delu BiH. Dne 30. aprila 1992 so srbske sile prevzele oblast v mestu in odstavile Nesrbe – bosanske Hrvate in Muslimane z mestnih funkcij, ki so jih do tedaj zasedali. Po prevzemu oblasti je bilo na tisoče nesrbski civilistov deportiranih v taborišča Omarska, Keraterm in Trnopolje. Z ujetniki, tako moškimi kot ženskami, se je ravnalo brutalno. Bili so podvrženi trpinčenju, posilstvom, spolnim zlorabam, mučenju, žaljenju, ponižanju in psihološkim zlorabam. Vzpostavitev teh taborišč je bila posledica namerne diskriminacije nesrbskega prebivalstva in del načrta, da se Nesrbe odstrani z območja Prijedora. Poleg zločinov, ki so se dogajali v taboriščih, so se poboji Muslimanov v večjem obsegu izvajali v okoliških vaseh: Hambarinah, Biščanih, Ljubiji in Kozarcu. V širši okolici Prijedora je bilo ubitih več kot 1.500 ljudi. Za hudodelstva zoper človečnost na območju Prijedora je bil Predrag Banović¹⁵² pred MKSJ obsojen na 8-letno zaporno kazen (ICTY 2003a, Case: Omarska & Keraterm, IT-02-65/1). Za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne je MKSJ obsodilo Miroslava Kvočko¹⁵³ na 7-letno zaporno kazen, Dragoljuba Prcaća¹⁵⁴ na 5-letno zaporno kazen, Milojico Kosa¹⁵⁵ na 6-letno zaporno kazen, Mlađa Radića¹⁵⁶ na 20 letno zaporno kazen in Zorana Žigića¹⁵⁷ na 25-letno zaporno

¹⁵² Predrag Banović – stražar VRS v taborišču 'Keraterm' (ICTY 2016).

¹⁵³ Miroslav Kvočka – policist policijske postaje Omarska, sodeloval v operacijah v taborišču Omarska (ICTY 2016).

¹⁵⁴ Dragoljub Prcać – upokojeni policist in kriminalistični tehnik, ki se deloval na policijski postaji v Omarski (ICTY 2016).

¹⁵⁵ Milojica Kos – med 31. majem in 6. avgustom 1992 vodja izmene stražarjev v taborišču Omarska (ICTY 2016).

¹⁵⁶ Mlađo Radić – policist policijske postaje Omarska, med 28. majem in koncem avgusta 1992 vodja izmene stražarjev v taborišču Omarska (ICTY 2016).

¹⁵⁷ Zoran Žigić – voznik taksija, ki je deloval kot pomožni policist in stražar v taboriščih Keraterm, Omarska in Trnopolje (ICTY 2016).

kazen (ICTY 2005č, Case: Omarska, Keraterm & Trnopolje camps, IT-98-30/1). Za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne je sodišče BiH Željka Mejkica¹⁵⁸ obsodilo na 21-letno zaporno kazen, Momčila Grubana¹⁵⁹ na 7-letno zaporno kazen, Dušana Fuštarja¹⁶⁰ na 9-letno zaporno kazen in Dušana Kneževića¹⁶¹ na 31 let zavora (ICTY 2002č, Case: Omarska camp & Keraterm camp, IT-02-65). Za hudodelstva zoper človečnost je MKSJ Duška Sikirica¹⁶² obsodilo na 15-letno zaporno kazen, Damirja Došana¹⁶³ na 5-letno zaporno kazen in Dragana Kolundžija¹⁶⁴ na 3 leta zavora (ICTY 2001c, Case: Keraterm camp IT-95-8). Za kršitve pravil in običajev vojne in hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju Prijedora je MKSJ Duška Tadića¹⁶⁵ obsodilo na 20-letno zaporno kazen. Obtoženi je umrl, še preden je bil pripeljan na prestajanje zavorne kazni (ICTY 2000č, Case: Prijedor IT-94-1). Dan za tem, ko ga je nemška policija aretirala v Münchnu, so se Srbi maščevali tako, da so v Prijedoru pobili enajst Muslimanov (Pirjevec 2003, 293).

V zvezi z dogodki na območju Prijedora so bili pred MKSJ obravnavani primeri: Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik, Ratko Mladić, Biljana Plavšić, Mićo Stanišić in Stojan Župljanin, Radoslav Brđanin, Slobodan Milošević, Darko Mrđa, Milomir Stakić in Momir Talić (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-00-39, IT-00-39 & 40/1, IT-09-92, IT-08-91, IT-99-36, IT-02-54, IT-02-59, IT-97-24, IT-99-36/1).

8.35 Prnjavor

Mesto in istoimenska občina se nahajata v severozahodnem delu BiH. V prvi polovici leta 1992 so srbske oblasti sprejele vrsto diskriminatornih ukrepov proti nesrbskemu prebivalstvu. V napadu, ki se je zgodil junija 1992, je bilo v vasi Puraći uničenih 54 domov in ena džamija. Cilj napada je bil nasilen izgon nesrbskega prebivalstva iz občine. Marca 1992 so srbski vojaki prebivalcem vasi Lišnja, ki so bili bosanski Muslimani, ukazali, naj zapustijo svoje

¹⁵⁸ Željko Mejkic – poveljnik taborišča v Omarski (ICTY 2016).

¹⁵⁹ Momčilo Gruban – vodja izmene stražarjev v taborišču Omarska (ICTY 2016).

¹⁶⁰ Dušan Fuštar – vodja izmene stražarjev v taborišču Keraterm (ICTY 2016).

¹⁶¹ Dušan Knežević – deloval v taboriščih Keraterm in Omarska (ICTY 2016).

¹⁶² Duško Sikirica – med 14. junijem in 27. julijem 1992 je bil poveljnik varnosti v taborišču Keraterm (ICTY 2016).

¹⁶³ Damir Došen – med 3. junijem in zgodnjim avgustom 1992 je bil vodja izmene v taborišču Keraterm (ICTY 2016).

¹⁶⁴ Dragan Kolundžija – med junijem in 25. julijem 1992 je bil vodja izmene v taborišču Keraterm (ICTY 2016).

¹⁶⁵ Duško Tadić – predsednik lokalnega odbora Srbske demokratske stranke v Kozarcu (ICTY 2016).

domove. Večina prebivalcev je bila zajeta in odpeljana v žago v vasi Vijaka. Nekateri ujetniki so bili naslednjega dne osvobojeni, med 250 in 300 muslimanskih moških pa je bilo vkrcanih na avtobuse in odpeljanih v tovarno obutve Sloga, v samem centru Prnjavorja, kjer so bili zaslišani in pretepeni. Z zločini na območju Prnjavorja so pred MKSJ povezani naslednji primeri: Radoslav Brđanin, Momčilo Krajišnik, Slobodan Milošević, Biljana Plavšić in Momir Talić (ICTY, Cases: IT-99-36, IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-99-36/1).

8.36 Prozor

Prozor je občina v osrednjem delu BiH. Med oktobrom 1992 in avgustom 1993 so sile HVO prevzele nadzor nad mestom in okoliškimi vasi in pri tem povzročile žrtve med Muslimani, katerih domovi so bili požgali, prehrabene rezerve pa uničene. Pripadniki HVO so kasneje ujeli večje število pripadnikov bosanskih Muslimanov in jih odpeljali v več taborišč, kjer so bili primorani v prisilno delo. Septembra 1993 je bataljon Armade BiH izvedel napad na vas Grabovica, v katerem je bilo ubito preko 30 civilistov bosanskih Hrvatov. Za zločine v Prozoru je bil Sefer Halilović pred MKSJ spoznan za nedolžnega (ICTY 2007d, Case: IT-01-48). Za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju Prozorja je MKSJ Jadranka Prlića obsodilo na 25-letno zaporno kazen, Bruna Stojića na 20 let zapor, Slobodana Praljaka na 20 let zapor, Milivoja Petkovića na 20 let zapor, Valentina Ćorića na 16 let zapor in Berislava Pušića na 10 let zapor (ICTY 2013a, Case: Prlić et al., IT-04-74).

8.37 Rogatica

Rogatica je mesto in občina v bližini Sarajeva na vzhodnem delu BiH. V noči na 12. maj 1992 so srbske sile pričele z napadom na to občino in pri tem zlorabljale in trpinčile muslimansko prebivalstvo. Dne 22. maja 1992 so srbske sile vzpostavile nadzor nad mestom in okoliškimi vasi. Edini odpor je nudila skupina okoli 50 bosanskih Muslimanov, ki so bili oboroženi le z osebnim orožjem. Muslimanski civilisti so bili pripeljani v bližnjo šolo, kjer so jih več kot tri mesece zadrževali v ujetništvu. Med junijem in septembrom 1992 so stražarji muslimanske ujetnike pretepali, posiljevali, mučili in ubijali. Srbske sile so skupino 27 moških Muslimanov iz taborišča Rasadnik odpeljale in nedaleč stran ubile. V vasi Duljevac je bilo ubitih 24 muslimanskih civilistov. Njihova trupla so bila zakopana v bližnji masovni grobnici. Z Rogatico so pred MKSJ povezani predmeti: Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik, Slobodan

Milošević, Ratko Mladić, Biljana Plavšić (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-09-92).

8.38 Rudo

Rudo je mesto in občina v vzhodnem delu BiH na meji s Srbijo. Med leti 1992 in 1995 so srbske oblasti na teritoriju občine izvajale vojne zločine, da bi si zagotovile nadzor nad deli BiH, ki so bili razglašeni za Republiko Srbsko. Cilj te strategije je bil nasilen pregon nesrbskega prebivalstva. Ko so srbske sile občino napadle, so pri tem uničevale zasebno lastnino in javno infrastrukturo ter prisilile mnoge Muslimane v beg. Tisti, ki so ostali, so bili ujeti in zadržani v taboriščih, mdr. v vojašnici JLA. Razmere v teh taboriščih so bile težke, ujetniki so bili pogosto izpostavljeni fizičnemu nasilju. Do konca avgusta 1992 so bili mnogi ujetniki iz taborišča v Foči preseljeni v taborišča v Rudem. V zvezi z dogodki v Rudem je bila pred MKSJ Biljana Plavšić obsojena na 11-letno zaporno kazen (ICTY 2003e, Case: Bosnia and Herzegovina, IT-00-39 & 40/1). Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je zaradi smrti obdolženca končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54).

8.39 Sanski Most

Mesto in občina Sanski most se nahajata v severozahodnem delu BiH, v dolini reke Sane. Med leti 1992 in 1995 so srbske sile napadale občino, da bi si zagotovile nadzor nad teritorijem, na katerem je bila razglašena srbska država, in da bi iz tega prostora trajno pregnale druge etnične skupine. Dne 25. maja 1992 so srbske sile obstreljevale Sanski Most in ga nato tudi zavzele. Do konca junija istega leta so se na širšem teritoriju občine izvajali poboji širših razsežnosti. Ocenjuje se, da je bilo v letu 1992 tu ubitih okoli 1.500 Nesrbov, vključno s 30 ženskami in otroki iz vasi Hrustovo. 28 oseb je bilo ubitih na bližnjem mostu v Vrhpolju. Na stotine civilistov bosanskih Hrvatov in Muslimanov je bilo zajetih in odpeljanih v taborišča po občini, mdr. v taborišče Betonirka, kjer so bili ujetniki nastanjeni v celicah velikosti 3-krat 5 metrov, brez zračenja, postelje ali sanitarij, dobivali so kontaminirano hrano. Izpostavljeni so bili fizičnemu nasilju (s stoli, gumijevkami, cevmi strelnega orožja in drugimi predmeti), prisiljeni so bili tudi v medsebojne pretepe. Posledično so bili mnogi ujetniki težko ranjeni, trajno iznakaženi in ubiti. MKSJ je za zločine na območju Sanskega Mosta izdalo obtožnico za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in

hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 za Željka Ražnatovića¹⁶⁶. Postopek se je predčasno končal, saj je obdolženi pred izročitvijo MKSJ umrl (ICTY 2000c, Case: IT-97-27).

8.40 Sarajevo¹⁶⁷

Glavno mesto BiH se nahaja ob reki Miljacki, obkroženo z številnimi hribi. Dne 6. aprila 1992, ko je mednarodna skupnost priznala BiH kot neodvisno državo, se je pričel spopad med JLA in Muslimani iz Sarajeva ter okoliških vasi. Od maja 1992 do decembra 1995 je bilo mesto pod stalno blokado, podvrženo vsakodnevnu obstreljevanju in izpostavljeno ostrostrelcem bosanskih Srbov. V več kot treh letih in pol¹⁶⁸ so sile bosanskih Srbov z obstreljevanjem brez izbire ciljev ubile in ranile na tisoče civilistov, s čimer so želele permanentno ustrahovati civilno prebivalstvo. Življenje Sarajevčanov je tako postalo vsakodnevna borba za preživetje. Po besedah direktorja psihiatrične klinike je manična depresija prizadela kar 90 odstotkov prebivalstva Sarajeva. Brez elektrike in vode so bili Sarajevčani prisiljeni zapustiti svoje domove, da bi si poiskali osnovne življenjske dobrine, s čimer so svoje življenje postavili na kocko. Oblasti so bile prisiljene prepovedati objavo osmrtnic v časopisih, ker niso želele dodatno spodkopati morale prebivalcev. Obleganje se je končalo decembra 1995. Za hudodelstva zoper človečnost na območju Sarajeva je tožilstvo izdalo obtožnico proti Đorđu Đukiću¹⁶⁹. Postopek se je 18. maja 1996 končal zaradi smrti obtoženega (ICTY 1996, Case: IT-96-20). Za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne v Sarajevu je MKSJ Stanislava Galića¹⁷⁰ obsodilo na dosmrtno zaporno kazen (ICTY 2006a, Case: IT-98-29). Za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne je MKSJ Dragomirja Miloševića¹⁷¹ obsodilo na 29-letno zaporno kazen (ICTY 2009c, Case: Sarajevo, IT-98-29/1). Z obtožnicami za Sarajevo so pred MKSJ povezani tudi naslednji predmeti: Radovan Karadžić, Slobodan Milošević, Ratko Mladić, Biljana Plavšić, Vojislav Šešelj, Momčilo Perišić ter Mićo Stanišić in Stojan Župljanin (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-09-92, IT-03-67, IT-04-81, IT-08-91).

¹⁶⁶ Željko Ražnatović Arkan – vodja srbskih paravojaških enot 'Arkanovi tigri' (ICTY 2016).

¹⁶⁷ V mirnih dneh je na mestno središče padlo med 200 in 300 granat, v burnejših dneh pa med 800 in 1000 (Pirjevec 2003, 140).

¹⁶⁸ Obleganje je trajalo preko tisoč dni (daljše celo od leningrajskega).

¹⁶⁹ Đorđe Đukić – namestnik poveljnika za logistiko VRS (ICTY 2016).

¹⁷⁰ Stanislav Galić – generalmajor, poveljnik Sarajevskega korpusa VRS (ICTY 2016).

¹⁷¹ Dragomir Milošević – vodja vojaškega štaba VRS Stanislava Galića (ICTY 2016).

8.41 Skender Vakuf/Kneževo

Mesto in istoimenska občina se nahajata v osrednjem delu BiH, na obrobju planine Vlašić. Dne 21. avgusta 1992 je bila skupina okoli 200 moških Muslimanov ubita na lokaciji Korićanske Stijene na planini Vlašić. Istega dne je interventni vod srbske policije iz Prijedora zasledoval konvoj, ki je bil na poti proti mestu Travnik. V konvoju so bili pretežno muslimanski civilisti iz vasi Tukovi in taborišča Trnopolje. Konvoj so tik pred planino Vlašić zaustavili pripadniki interventnega voda in iz konvoja ločili okoli 200 vojaško sposobnih moških. Slednjim je bilo rečeno, da bodo zamenjani s srbskimi ujetniki. Vkrncani so bili v dva avtobusa in odpeljani do Korićanskih sten na planini Vlašić. Moškim iz enega avtobusa je bilo ukazano, da avtobus zapustijo, se postrojijo ob robu prepada, pokleknejo, nakar so bili ubiti s strelnim orožjem. Moškim iz drugega avtobusa je bilo ukazano, da se razvrstijo v pare ali v trojke, nato so bili ob bližnjem potoku postreljeni. Pokol je preživel le 12 moških. Za hudodelstva zoper človečnost ter kršitve pravil in običajev vojne je MKSJ Darka Mrdo¹⁷² obsodilo na 17-letno zaporno kazen (ICTY 2004d, Case: Vlašić Mountain, IT-02-59), Milomirja Stakića¹⁷³ pa na 40-letno zaporno kazen (ICTY 1998c, Case: Prijedor, IT-97-24). Z zločini v Skender Vakufu so povezani tudi predmeti Radoslav Brđanin, Radovan Karadžić ter Stanišić & Župljanin (ICTY, Cases: IT-99-36, IT-95-5/18, IT-08-91).

8.42 Sokolac

Sokolac je mesto in center občine v vzhodnem delu BiH v bližini Sarajeva. Med julijem in septembrom 1992 je bilo s strani srbskih sil ubitih mnogo civilistov bosanskih Muslimanov. Dne 31. julija 1992 je bilo v vasi Meljine ubitih troje nesrbskih civilistov. Dne 22. septembra 1992 je bilo v vasi Novoseoci preko 40 moških Muslimanom odvzeto življenje. Srbske sile so zastraševale, aretirale in zapirale nesrbsko prebivalstvo v taborišča po celotni občini, mdr. v Knežini, osnovni šoli v Sokocu in osnovni šoli v Čavarinah. Razmere v taboriščih so bile težke. Ujetniki so bili pogosto pretepeni. Mnogo žensk in otrok je bilo z avtobusi prepeljano v Sarajevo, da bi se ustvarilo etnično homogeno območje. Z zločini v Sokolcu so pred MKSJ povezani naslednji primeri: Radovan Karadžić, Slobodan Milošević, Ratko Mladić, Biljana

¹⁷² Darko Mrda – leta 1992 pripadnik intervencijskega voda posebnih policijskih enot bosanskih Srbov v Prijedoru (ICTY 2016).

¹⁷³ Milomir Stakić – med 30. aprilom in 30. septembrom 1992 predsednik kriznega štaba Prijedor in vodja Sveta za nacionalno obrambo Prijedor v BiH (ICTY 2016).

Plavšič in Momčilo Krajišnik (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-09-92, IT-00-39).

8.43 Srebrenica¹⁷⁴

Srebrenica je mesto v vzhodni BiH, ki je bilo med leti 1992 in 1995 enklava pod nadzorom bosanskih Muslimanov. V njej je zatočišče našlo na tisoče bosanskih Muslimanov iz sosednjih občin. Med vojno so sile bosanskih Srbov enklavo obkolile in jo večkrat obstreljevale. Bosanske sile so iz enklave večkrat napadle sosednje srbske vasi. Srebrenica je bila leta 1993 razglašena za varovano območje, demilitarizirano in pod zaščito UNPROFOR-ja¹⁷⁵. Julija 1995 so sile bosanskih Srbov Srebrenico zavzele. V dneh po zavzetju so vojaške in policijske enote bosanskih Srbov izvedle načrt genocida, v katerem je bilo ubitih preko 8.000 moških in fantov, bosanskih Muslimanov. Za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne na območju Srebrenice je MKSJ Vidojeta Blagojevića¹⁷⁶ obsodilo na 15-letno zaporno kazen, Dragana Jokića¹⁷⁷ pa na 9 let zavora (ICTY 2007a, Case: IT-02-60). Za kršitve pravil in običajev vojne je bil Dražen Erdemović¹⁷⁸ pred MKSJ obsojen na 5-letno zaporno kazen (ICTY 1998b, Case: Pilica Farm, IT-96-22). Obdolženec je priznal krivdo za poboj nedolžnih civilistov. Vendar mu je sodišče zaradi grožnje s smrtjo njegovih nadrejenih omililo zaporno kazen (Ambrož in drugi 2012, 136 in Frulli 2001, 330). Za genocid, naklepanje za storitev genocida, hudodelstev zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne je bil pred MKSJ Radislav Krstić¹⁷⁹ obsojen na 35-letno zaporno kazen (ICTY 2004č, Case: IT-98-33). Za hudodelstva zoper človečnost je bil Momir Nikolić¹⁸⁰ obsojen na 20-letno zaporno kazen (ICTY 2006č, Case: Srebrenica, IT-02-60/1), Dragan Obrenović¹⁸¹ pa na 17 let zavora (ICTY 2003d, Case: Srebrenica, IT-02-60/2). Naser Orić¹⁸², ki ga je obtožnica bremenila kršitve pravil in običajev vojne, je bil 3. julija 2008 pred MKSJ oproščen vseh obtožb (ICTY 2008c, Case: IT-03-68). Za genocid, naklepanje za storitev genocida,

¹⁷⁴ Več o zločinih v Srebrenici v: Vojni zločini v Srebrenici (Semolič 2002).

¹⁷⁵ UNPROFOR – United Nations Protection Force (Evroterm 2016). UNPROFOR je postal najdražja operacija v zgodovini OZN. Število modrih čelad se je leta 1995 povzpelo na preko 45.000 (Pirjevec 2003, 120).

¹⁷⁶ Vidoje Blagojević – poveljnik Bratunske brigade VRS (ICTY 2016).

¹⁷⁷ Dragan Jokić – poveljnik logistike Zvorniške brigade VRS (ICTY 2016).

¹⁷⁸ Dražen Erdemović – vojak 10. sabotažnega oddelka VRS, osebno odgovoren za smrt 70 ljudi (ICTY 2016).

¹⁷⁹ Radislav Krstić – poveljnik Drinskega korpusa VRS (ICTY 2016).

¹⁸⁰ Momir Nikolić – namestnik poveljnika za varnost in obveščevalno dejavnost Bratunske brigade VRS (ICTY 2016).

¹⁸¹ Dragan Obrenović – med decembrom 1992 in novembrom 1996 namestnik poveljnika 1. zborniške pehotne brigade Drinskega korpusa VRS (ICTY 2016).

¹⁸² Naser Orić – poveljnik sil bosanskih Muslimanov v vzhodni BiH, vključno s Srebrenico (ICTY 2016).

hudodelstev zoper človečnost in kršitev pravil in običajev vojne je bil Vujadin Popović¹⁸³ obsojen na dosmrtno zaporno kazen. Za genocid, hudodelstev zoper človečnost in kršitev pravil in običajev vojne je MKSJ Ljubiša Beara¹⁸⁴ obsodilo na dosmrtno zaporno kazen. Za genocid, neposredno in javno ščuvanje h genocidu, hudodelstev zoper človečnost in kršitev pravil in običajev vojne je bil Drago Nikolić¹⁸⁵ obsojen na 35-letno zaporno kazen. Radivoje Miletić¹⁸⁶ je bil za hudodelstva zoper človečnost obsojen na 18-letno zaporno kazen. Vinka Pandurevića¹⁸⁷ je MKSJ za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne obsodilo na 13-letno zaporno kazen, Ljubomirja Borovčanina¹⁸⁸ pa na 17-letno zaporno kazen. Za hudodelstva zoper človečnost je bil Milan Gvero¹⁸⁹ obsojen na 5-letno zaporno kazen (ICTY 2015a, Case: Srebrenica, IT-05-88). Z zločini v Srebrenici so pred MKSJ povezani naslednji primeri: Radovan Karadžić, Slobodan Milošević, Ratko Mladić, Momčilo Perišić, Stanišić & Simatović in Zdravko Tolimir (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-02-54, IT-09-92, IT-04-81, IT-03-69, IT-05-88/2).

8.44 Stolac

Občina Stolac se nahaja na jugozahodnem delu BiH, v bližini meje s Hrvaško. Med julijem in avgustom 1993 so sile HVO izvršile veliko organizirano akcijo pregona bosanskih Muslimanov iz tega področja. V tem obdobju je bilo preko 3.000 ljudi preseljenih na teritorij pod nadzorom BiH. Med pregonom so bili mnogi domovi, džamije in objekti zgodovinskega pomena hudo poškodovani. Center starega mesta, ki je del svetovne kulturne dediščine pod UNESCO-vo zaščito, je bil, skupaj s slavno Carsko džamijo, popolnoma uničen. Enote HVO so številne moške bosanske Muslimane zaprle v različne objekte, kjer so živeli v nečloveških razmerah. V bolnici Koštanj so pripadniki HVO težko zlorabljali muslimanske ujetnike – jih pretepali z gumijevkami, palicami in puškami. Z dogodki v Stolcu je pred MKSJ povezan primer Prlić et al. (ICTY 2013a, Case: Prlić et al., IT-04-74).

¹⁸³ Vujadin Popović – polkovnik, vodja varnosti Drinskega korpusa VRS (ICTY 2016).

¹⁸⁴ Ljubiša Beara – polkovnik, vodja glavnega štaba varnosti VRS (ICTY 2016).

¹⁸⁵ Drago Nikolić – vodja varnosti Zvorniške brigade VRS (ICTY 2016).

¹⁸⁶ Radivoje Miletić – vodja operativnega usposabljanja glavnega štaba VRS (ICTY 2016).

¹⁸⁷ Vinko Pandurević – polkovnik, poveljnik Zborniške brigade Drinskega korpusa VRS (ICTY 2016).

¹⁸⁸ Ljubomir Borovčanin – namestnik poveljnika Posebne policijske brigade MNZ VRS (ICTY 2016).

¹⁸⁹ Milan Gvero – namestnik poveljnika za moralo, pravna in verska vprašanja glavnega štaba VRS (ICTY 2016).

8.45 Šipovo

Šipovo je mesto in občina v osrednjem delu BiH. Septembra 1991 je vodstvo bosanskih Srbov poskušalo to območje priključiti k delu samooklicane avtonomne regije Krajina, ki je bil pod srbsko oblastjo. Od avgusta 1992 so se na mesto in okoliške kraje pričeli oboroženi napadi srbskih sil. V kraju Bešnjevo so bili mnogi domovi in džamije požgani, številni civilisti zajeti, zlorabljeni in ubiti. Novembra 1992 je bil večji del bosanskih Muslimanov, ki niso sodelovali v spopadih, odpeljan na policijsko postajo v Šipovem, kjer so bili večkrat brutalno pretepeni in prisiljeni v pretepanje drugih sojetnikov. Z zločini v Šipovem so pred MKSJ potekali postopki v primerih Radoslav Brđanin, Slobodan Milošević, Biljana Plavšić in Momir Talić (ICTY, Cases: IT-99-36, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-99-36/1).

8.46 Široki Brijeg

Široki Brijeg je občina, ki se nahaja v bližini Mostarja, na jugozahodu države. Poleti in jeseni 1993, po napadu sil HVO na Mostar in bližnje vasi, je bilo večje število ujetih vojakov – bosanskih Muslimanov, prepeljanih v različne objekte, mdr. tudi na policijsko postajo in Duhanski inštitut v Širokem Brijegu. Slednji objekt je služil tudi kot sedež HVO. Zajeti vojaki so bili izpostavljeni brutalnemu nasilju in mučenju. V letu 1993 so bili tudi prisiljeni v prisilno delo v nečloveških razmerah. MKSJ je za zločine na območju Širokega Brijega sprejelo sodbo, po kateri sta bila za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 Mladen Naletilić in Vinko Martinović obsojena na 20- in 18-letno zaporno kazen (ICTY 2006c, Case Tuta & Štela, IT-98-34).

8.47 Teslić

Teslić je mesto in občina v severozahodnem delu BiH, ob reki Usori. V začetku junija 1992 so srbske sile občino vojaško pokorile in vzpostavile svojo civilno oblast. Premoženje bosanskih Hrvatov in Muslimanov je bilo popolnoma uničeno. Mnogi civilisti so bili aretirani, pretepeni, zaprti in ubiti. Mnoge ženske so bile posiljene s strani srbskih vojakov. Od 3. junija 1992 dalje so pripadniki srbske vojske in policije civiliste iz mesta in okoliških krajev odpeljali v različna taborišča, ki so se mdr. nahajala v skladišču teritorialne obrambe. Tam je bilo dne 1. junija 1992 ubitih 5 ljudi. V zaporu v Pribiniću je bilo med junijem in oktobrom

1992 ubitih najmanj 8 ljudi. Ujetniki so bili pogosto pretepeni z gumijevkami, verigami, električnimi kabli in puškami. Za zločine na območju Trslića so bili pred MKSJ sproženi postopki zoper Radoslava Brđanina, Momčila Krajišnika, Slobodana Miloševića, Biljano Plavšić, Momirja Talića in ter Stanišića & Župljanina (ICTY, Cases: IT-99-36, IT-00-39, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-99-36/1, IT-08-91).

8.48 Travnik

Občina Travnik se nahaja ob reki Lašvi, v osrednjem delu BiH. Med 7. in 13. junijem 1993 so enote Armade BiH izvedle vrsto napadov velikih razsežnosti na sile HVO po vsej regiji in pri tem ubile in ranile številne civiliste – bosanske Hrvate in Srbe. Podoben napad se je zgodil tudi v vasi Miletići. Dne 8. junija 1993 je skupina muslimanskih borcev iz specialnega odreda 'El Mudžahid' napadla vas Maline in zajela preko 200 vojakov HVO in nemuslimanskih civilistov. Tuji borci odreda El Mudžahid¹⁹⁰ so pobili 24 ujetnikov, nekatere izmed njih s streli v glavo. Po zasedi HVO, v kateri je bilo ubitih več muslimanskih vojakov, so pripadniki omenjenega odreda dne 19. oktobra 1993 odpeljali v svojo bazo v Orašću pet hrvaških in srbskih civilistov, kjer so enemu izmed njih v ritualnem obredu odsekali glavo. Vojska Armade BiH je od maja do oktobra 1993 uporabljala kletne prostore nekdanje vojašnice JLA v Travniku, kjer so bili zadržani civilisti – bosanski Hrvati in bosanski Srbi. V več primerih so stražarji vojašnice po več ur pretepali in izvajali fizično nasilje nad ujetniki. Za kršitve pravil in običajev vojne na območju Travnika je bil Rasim Delić¹⁹¹ dne 15. septembra 2008 obsojen na triletno zaporno kazen. Obsojenec je dne 16. aprila 2010 med pogojnim izpustom umrl (ICTY 2010b, Case: IT-04-83). Za kršitev pravil in običajev vojne na območju Travnika je MKSJ Envera Hadžihasanovića in Amirja Kuboro obsodilo na 3 leta in pol ter 2 leti zaporne kazni. (ICTY 2008a, Case: Hadžihasanović & Kubura, IT-01-47). Za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 je bil Dario Kordić obsojen na 25-letno zaporno kazen, Mario Čerkez pa za hudodelstva zoper človečnost na 6-letno zaporno kazen (ICTY 2004c, Case: Lašva Valley, IT-95-14/2).

¹⁹⁰ Travnik je postal oporišče mudžahidov iz Alžirije, Egipta, Turčije, Kuvajta, Irana, Sirije, Pakistana in Sudana. Njihovo število je nihalo, a verjetno ni preseglo 5.000 borcev (Pirjevec 2003, 192).

¹⁹¹ Rasim Delić – od 8. junija 1993 poveljnik glavnega štaba Armade BiH (ICTY 2016).

8.49 Trnovo

Mesto in center istoimenske občine (ena se nahaja v Republiki Srbski, druga v Federaciji BiH) se nahaja južno od Sarajeva. Med marcem in aprilom 1992 so Srbi in Muslimani postavili barikade. Dne 30. maja 1992 so srbski prebivalci v pričakovanju napada zapustili Trnovo. Naslednjega dne so srbske sile nekaj ur obstreljevale Trnovo, pri čemer so ciljale predvsem domove Muslimanov. Napad je bil del širše strategije, da se prevzame nadzor nad področji, ki so bila razglašena za Republiko Srbsko in da se z uboji in teroriziranjem trajno izseli večina nesrbskega prebivalstva. Posledično je večina civilnega prebivalstva občino zapustila. Ostali so v glavnem ženske, otroci in starejši, ki so jih bodisi zaprli bodisi jim omejili gibanje. V začetku avgusta 1995, po dogodkih v Srebrenici, so pripadniki posebnih enot, ki so se imenovali 'Škorpijoni', v sodelovanju s pripadniki VRS, v bližini Trnova ubili šest moških in fantov – bosanskih Muslimanov iz Srebrenice. Za genocid, napeljevanje k storitvi genocida, hudodelstva zoper človečnost in kršitev pravil in običajev vojne na širšem območju Trnovega, je bil Zdravko Tolimir¹⁹² pred MKSJ obsojen na dosmrtno zaporno kazen (ICTY 2015b, Case: IT-05-88/2). Z zločini v Trnovem so pred MKSJ povezani naslednji primeri: Radovan Karadžić, Slobodan Milošević, Ratko Mladić, Biljana Plavšić, Momčilo Krajišnik ter Stanišić in Simatović (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-09-92, IT-00-39, IT-03-69).

8.50 Vareš

Vareš je mesto in občina v osrednjem delu BiH, severno od Sarajeva. Dne 23. oktobra 1993 so sile HVO zavzele mesto Vareš. Pri tem so zajele preko 250 vojaško sposobnih bosanskih Muslimanov in jih v dveh šolskih zgradbah zadrževale v nečloveških razmerah. Več lokalnih funkcionarjev – bosanskih Hrvatov, ki so nasprotovali takšnemu početju, je bilo aretiranih. Vojaki HVO so istega dne napadli bližnjo vas Stupni Do in pri tem pregnali civiliste – bosanske Muslimane z njihovih domov, spolno zlorabili nekaj žensk in ubili 31 Muslimanov, vključno z ženskami in otroci. Tri muslimanske deklice, ki so se skrivale v neki kleti, so bile ubite. Po napadu je na tisoče Hrvatov v strahu pred povračilnim ukrepi Armade BiH zapustilo Vareš. Enote Armade BiH, ki so kasneje zavzele mesto, so ob tem ropale in požigale hrvaške in srbske domove. Za hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju

¹⁹² Zdravko Tolimir – namestnik poveljnika glavnega štaba za obveščevalne in obrambne zadeve VRS (ICTY 2016).

Vareša je MKSJ Ivica Rajića¹⁹³ obsodilo na 12-letno zaporno kazen (ICTY 2006d, Case: Stupni Do, IT-95-12). S kršitvami mednarodnega humanitarnega prava na območju Vareša so povezani tudi naslednji primeri pred MKSJ: Hadžihasanović & Kubura, Kordić & Čerkez in Prlić et al. (ICTY, Cases: IT-01-47, IT-95-14/2, IT-04-74).

8.51 Višegrad

Višegrad je mesto in občina v vzhodnem delu BiH. Nahaja se ob reki Drini, v bližini meje s Srbijo, na strateško pomembni poti med Beogradom in Sarajevom. Dne 19. maja 1992 je srbsko vodstvo razglasilo občino Višegrad za srbsko in pričelo eno od najhujših akcij pregona muslimanskega prebivalstva v celotnem obdobju vojne. Med majem in junijem 1992 je bilo na stotine moških, žensk in otrok pobitih. Dne 7. junija 1992 je bilo na bližnjem mostu ubitih pet bosanskih Muslimanov. Dva moška sta pokol preživela tako, da sta se pretvarjala, da sta mrtva. Dne 14. junija 1992 je bilo preko 60 nesrbskih civilistov zažganih v hiši v Pionirski ulici. Dne 27. junija 1992 je bilo preko 60 žensk, otrok in starejših oseb ubitih v neki hiši na Bikavcu, ki so jo kasneje tudi požgali. Za hudodelstva zoper človečnost ter kršitve pravil in običajev vojne na območju Višegrada je MKSJ Mitarja Vasiljevića¹⁹⁴ obsodilo na 15 let zaporne kazni (ICTY 2004e, Case: Višegrad, IT-98-32). Za hudodelstva zoper človečnost ter kršitve pravil in običajev vojne je MKSJ v zadevi 'Višegrad' Milana Lukića¹⁹⁵ in Sredoja Lukića¹⁹⁶ obsodilo na kazen dosmrtnega zaporu oziroma 27-letno zaporno kazen. (ICTY 2012c, Case: Višegrad, IT-98-32/1). Z zločini v Višegradu so pred MKSJ povezani tudi primeri: Radovan Karadžić, Slobodan Milošević, Biljana Plavšić, Momčilo Krajišnik ter Stanišić in Simatović (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-00-39, IT-03-69).

8.52 Vitez

Občina Vitez se nahaja v dolini reke Lašve v osrednjem delu BiH. Dne 16. aprila 1993 so sile HVO vključno z enoto za posebne namene t. i. 'Džokeri' izvedle napad na mesto Vitez in sosednje vasi: Ahmići, Šantića in Donje Večeriske. Ti sočasni napadi so bili del širše vojaške strategije, po kateri naj bi se iz teh prostorov pregnalo bosanske Muslimane. Med napadom so

¹⁹³ Ivica Rajić – poveljnik HVO v Kiseljaku (ICTY 2016).

¹⁹⁴ Mitar Vasiljević – od aprila 1992 član srbskih paravojaških enot 'Beli orli' (ICTY 2016).

¹⁹⁵ Milan Lukić – poveljnik srbskih paravojaških enot 'Beli orli' (ICTY 2016).

¹⁹⁶ Sredoje Lukić – policist in član srbskih paravojaških enot 'Beli orli' (ICTY 2016).

hrvaške sile pobile preko 100 prebivalcev teh naselji, vključno z ženskami in otroci, zažgale njihove domove in uničile zaloge hrane, zaradi česar so prisilile preostalo prebivalstvo, da je zapustilo to občino. Na stotine muslimanskih civilistov je bilo odpeljano v številna taborišča, mdr. v taborišče v kinodvorani v Vitezu in osnovni šoli v Dubravici, kjer so jih stražarji pogosto zlorabljali in jih na fronti uporabljali kot živi ščit. Za kršitev pravil in običajev vojne in hudih kršitev Ženevskih konvencij iz leta 1949 na območju Viteza je bil pred MKSJ Tihomir Blaškić obsojen na 9 let zapor (ICTY 2004a, Case: Lašva Valley, IT-95-14). Za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 je bil pred MKSJ Miroslav Bralo¹⁹⁷ obsojen na 20-letno zaporno kazen (ICTY 2007c, Case: Lašva Valley, IT-95-17). Za kršitve pravil in običajev vojne je bil pred MKSJ Ante Furundžija¹⁹⁸ obsojen na 10-letno zaporno kazen (ICTY 2000b, Case: Lašva Valley, IT-95-17/1). Paška Ljubičića je sodišče v BiH za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne obsodilo na 10-letno zaporno kazen. (ICTY 2006f, Case: Lašva Valley, IT-00-41). Za hudodelstva zoper človečnost, kršitve pravil in običajev vojne in hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949 je bil Dario Kordić obsojen na 25-letno zaporno kazen, Mario Čerkez pa za hudodelstva zoper človečnost na 6-letno zaporno kazen (ICTY 2004c, Case: Lašva Valley, IT-95-14/2). Za hudodelstva zoper človečnost je MKSJ Draga Josipovića¹⁹⁹ obsodilo na 12-letno zaporno kazen, Vladimirja Šantića²⁰⁰ pa za hudodelstva zoper človečnost na 18-letno zaporno kazen. Zoran Kupreškić²⁰¹, Mirjan Kupreškić²⁰², Vladko Kupreškić²⁰³ in Dragan Papić²⁰⁴ so bili spoznani za nedolžne (ICTY 2001b, Case: Lašva Valley, IT-95-16).

8.53 Vlasenica

Vlasenica je občina in mesto v severovzhodnem delu BiH. Dne 21. aprila 1992 so srbske sile po obstreljevanju bližnjih vasi in sejanju smrti med civilisti v vaseh Drum in Zaklopača zavzele mesto Vlasenica. Zaradi teh napadov so številni Muslimani in drugi prebivalci nesrbskega rodu to območje zapustili. Tisti, ki so ostali, so bili bodisi preseljeni bodisi

¹⁹⁷ Miroslav Bralo – pripadnik protiterorističnega voda 4. bataljona vojaške policije HVO (ICTY 2016).

¹⁹⁸ Anto Furundžija – lokalni poveljnik 'Đžokerjev', enote HVO (ICTY 2016).

¹⁹⁹ Drago Josipović – od aprila 1993 pripadnik oboroženih sil HVO v Šantićih (ICTY 2016).

²⁰⁰ Vladimir Šantić – lokalni poveljnik vojaške policije 'Đžokerjev' HVO (ICTY 2016).

²⁰¹ Zoran Kupreškić – pripadnik HVO v BiH (ICTY 2016).

²⁰² Mirjan Kupreškić – pripadnik HVO v BiH (ICTY 2016).

²⁰³ Vladko Kupreškić – pripadnik HVO v BiH (ICTY 2016).

²⁰⁴ Dragan Papić – pripadnik HVO v BiH (ICTY 2016).

odpeljani v ujetništvo. Junija 1992 so srbske sile vzpostavile taborišče v mestu Sušica. V njem so bili v glavnem zadržani ženske in otroci. Slednje so nato pregnali na sosednja območja pod muslimanskim nadzorom. V času njihovega ujetništva so bile mnoge ženske posiljene, v najmanj enem primeru tudi vpričo ostalih ujetnic. Med majem in oktobrom 1992 je bilo vsaj 8.000 nesrbskih civilistov zadržanih v hangarju Sušica. Mnogi moški so bili ubiti. Septembra 1992 je bilo tu ubitih 140 ujetnikov. Z zločini v Vlasenici so pred MKSJ potekali postopki v predmetih: Radovan Karadžić, Slobodan Milošević, Biljana Plavšić, Momčilo Krajišnik, Ratko Mladić, Dragan Nikolić in Stanišić & Župljanin (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-02-54, IT-00-39 & 40/1, IT-00-39, IT-09-92, IT-94-2, IT-08-91).

8.54 Zavidovići

Občina Zavidovići se nahaja v osrednjem delu BiH. Julija 1995 so pripadniki tujih muslimanski borcev, t. i. 'mudžahedinov', skupaj s pripadniki Armade BiH izvedli napad na vas Krčevine in pri tem zajeli preko 60 vojakov bosanskih Srbov ter jih odpeljali v vas Livade. Ujetniki so bili kasneje odpeljani v bazo v Kamenici, deset kilometrov južno od Zavidovićeve, kjer so bili vsakodnevno pretepeni, mučeni in ubiti. V enem primeru je bila srbskemu ujetniku odsekana glava, ki so jo vsi ostali ujetniki bili primorani poljubiti. Septembra 1995 so v vasi Kesten in bazi v Kamenici pripadniki mudžahedinov ubili starejšega Srba in 52 vojakov vojske bosanskih Srbov, na desetine pa so jih zlorabili. Za kršitve pravil in običajev vojne na območju Zavidovićeve je bil pred MKSJ Rasim Delić obsojen na triletno zaporno kazen (ICTY 2010b, Case: IT-04-83).

8.55 Zenica

Občina Zenica se nahaja ob reki Bosni v osrednjem delu BiH, obdana z gozdnatimi hribi. Med januarjem in junijem 1993 so enote Armade BiH na tem območju izvedle vrsto napadov širših razsežnosti proti pripadnikom HVO. Dne 26. januarja 1993 so muslimanski vojaki v napadu osvojili vas Dusino in pri tem ubili enega srbskega civilista in šest vojakov HVO, ki so se pred tem predali. Po številnih vojaških incidentih je bilo večje število bosanskih Hrvatov in Srbov odpeljanih v Glasbeno šolo v Zenici, kjer so bivali v prenatrpanih in higiensko neustreznih razmerah. V nekaterih primerih so morali ujetniki skopati jame za svoje lastne grobove. Muslimanski vojaki so mnoge s kopiti orožji, železnimi palicami in boksarji pretepli

do smrti. Za kršitve mednarodnega humanitarnega prava na območju Zenice so pred MKSJ potekali postopki v primerih Tihomir Blaškić, Hadžihasanović & Kubura in Kordić & Čerkez (ICTY, Cases: IT-95-14, IT-01-47, IT-95-14/2).

8.56 Zvornik

Občina in mesto leži ob reki Drini, ob meji s Srbijo, na severovzhodnem delu BiH. Dne 8. aprila 1992 so srbska policija in paravojaške enote napadle in zavzele mesto ter okoliške vasi. Zaradi napada je na stotine civilistov – bosanskih Muslimanov zapustilo to območje. Tisti, ki so jih ujeli, so bili pretepeni, mučeni in ubiti. Junija 1992 je bilo preko 700 moških bosanskih Muslimanov ubitih v Tehnički šoli v Karakaju. Drugi masovni pobji se je zgodil v začetku junija 1992, ko je bilo 190 ujetnikov prepeljanih v klavnico Gerina v Karakaju, kjer so jih srbske enote pobile. Med 9. in 27. junijem 1992 je bilo v Domu kulture v Čelopeku ubitih najmanj 30 ujetnikov. Drugi ujetniki so bili podvrženi fizičnemu nasilju, v enem primeru so bili očetje in sinovi prisiljeni v medsebojne pretepe ob prisotnosti drugih ujetnikov. Dne 16. julija 1995 je bilo več tisoč moških bosanskih Muslimanov iz Srebrenice in Potočarjev pripeljanih v kmetijsko zadrugo Pilica in druga taborišča v občini Zvornik, kjer so bili zlorabljeni, ponižani, pretepeni in ubiti s strani Srbov. Z zločini v Zvorniku so pred MKSJ povezani naslednji primeri: Radovan Karadžić, Slobodan Milošević, Ratko Mladić, Stanišić & Simatović, Zdravko Tolimir, Dražen Erdemović, Momčilo Krajišnik, Radislav Krstić, Momir Nikolić, Dragan Obrenović, Biljana Plavšić, Popović et al., Stanišić in Župljanin in Vojislav Šešelj (ICTY, Cases: IT-95-5/18, IT-02-54, IT-09-92, IT-03-69, IT-05-88/2, IT-96-22, IT-00-39, IT-98-33, IT-02-60/1, IT-02-60/2, IT-00-39 & 40/1, IT-05-88, IT-08-91, IT-03-67).

8.57 Obravnavanje vojnih zločinov v BiH

Neenaka sodna praksa za sojenje za vojne zločine v BiH podaja resen dvom o enakosti pred zakonom za obdolžene. Tako se v postopkih za vojne zločine na ravni entitet uporablja KZ SFRJ, na Sodišču BiH pa KZ BiH. Vrhovno sodišče BiH zaradi nasprotovanja Republike Srbske nima pristojnosti, tako da je pritožbeni postopek v pristojnosti Sodišča BiH, ki že sodi v postopkih na prvi stopnji. Prenos pristojnosti za sojenja za vojne zločine na nižja sodišča poteka danes počasi. Med leti 2006 in 2011 je bilo na krajevno pristojna sodišča prenesenih 83 primerov. Od tega jih je bilo 52 odstopljenih sodiščem v Federaciji BiH, 27 sodiščem v

Republiki Srbski, eden pa sodišču v Brčkem. Sojenja v glavnem potekajo pred Sodiščem BiH, kjer je bilo do leta 2012 za genocid, zločine proti človečnosti, vojne zločine in druge kršitve mednarodnega humanitarnega prava pravnomočno obsojenih 88 oseb (Mekina 2012, 5).

Primer hibridnega sodišča je senat za vojne zločine Sodišča BiH.²⁰⁵ Vsak izmed petih prvostopenjskih senatov je sestavljen iz dveh mednarodnih in enega nacionalnega sodnika, ki je predsednik senata. Glavni namen ustanovitve senata je bil, da se nacionalnemu sodnemu sistemu omogoči izvedba postopkov v skladu z mednarodnimi standardi. Na območju BiH je problem nekaznovanosti storilcev na nižji ravni še vedno zelo pereč problem (Ambrož in drugi 2012, 387–388).

9 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Srbije

9.1 Hrtkovci

Hrtkovci je vas v občini Ruma v Vojvodini, severni pokrajini Srbije, v bližini meje s Hrvaško. Vojislav Šešelj, ki je bil takrat predsednik Srbske radikalne stranke, je v Hertkovcih izvajal sovražni govor, v katerem je domnevno pozival k pregonu Hrvatov iz krajevnih oblasti in javno prebiral spisek hrvaških prebivalcev, ki bi morali odditi na Hrvaško. Zaradi teh dogodkov so bili mnogi prebivalci nesrbskega rodu ustraševani in trpinčeni. Neredke so bile tudi grožnje s smrtjo. Domovi Hrvatov so bili oropani, vanje so se vselile srbske družine, ki so bile pregnane iz drugih delov nekdanje SRFJ. Vojislav Šešelj je bil za hudodelstva proti človečnosti in kršitev pravil in običajev vojne pred MKSJ dne 31. marca 2016 oproščen vseh obtožb (ICTY 2016c, Case: IT-03-67).

9.2 Obravnavanje vojnih zločinov v Srbiji

V Republiki Srbiji zakonodaja v delu, ki se nanaša na poveljniško odgovornost, ni v skladu s standardi, ki jih je postavilo MKSJ. Institut poveljniške odgovornosti v KZ Republike Srbije ne obstaja. Ne glede na to, da je MKSJ s prvostopenjsko sodbo obsodilo praktično ves državni vrh nekdanje Republike Srbije, do danes ni bil sprožen noben sodni postopek proti visokim častnikom vojske in policije, v področjih odgovornosti katerih je bilo največ množičnih

²⁰⁵ Podobni senati so bili ustanovljeni tudi na Hrvaškem in v Srbiji (Ambrož in drugi 2012, 387).

zločinov. V primerih vojnih zločinov, storjenih na Kosovu, sproža Tožilstvo za vojne zločine Republike Srbije obtožnice na podlagi le delno izvedenih preiskav, npr v primeru Suha reka in Čuška (Mekina 2012, 5–6).

Tudi sodna praksa izreka kazni za tovrstna dejanja je zaskrbljujoča. V letu 2011 je Apelacijsko sodišče v Beogradu potrdilo nizko zaporno kazen prvostopenjskega sodišča v primeru Zvornik II. Obtožena Branko Popović in Branko Grujić sta bila obsojena na 15 in 6 let zapor. Če upoštevamo dejstvo, da sta bila oba v času zločina nosilca civilne in vojaške oblasti v občini Zvornik ter da sta bila aktivna udeleženca in organizatorja načrta o pregonu Muslimanov iz Zvornika, je višina izrečene kazni neprimerna (Mekina 2012, 7).

10 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Črne gore

V Republiki Črni gori je bilo do konca leta 2011 za kaznivo dejanje za vojne zločine na sodiščih vloženih pet obtožnic. Dne 29. marca 2011 je Višje sodišče v Podgorici sprejelo oprostilno sodbo za vseh pet obtoženih z obrazložitvijo, da *"obtoženi s svojim nezakonitim postopanjem, za katero je bilo ugotovljeno, da so ga izvršili, niso storili vojnega zločina, ker niso pripadali oboroženim formacijam, niti niso bili v službi neke od strani v spopadu"* (Mekina 2012, 8–9). Sodba je po pričakovanju izzvala hude kritike številnih nevladnih organizacij.

11 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Kosovo

11.1 Dečani

Dečani so občina na zahodu Kosova, kjer se nahaja srednjeveški samostan, ki velja za duhovni center Srbske pravoslavne cerkve. Spomladi 1999 so sile OVK pričele z vojaško operacijo, s katero so želele prevzeti nadzor na tem območju. Med akcijo je bilo ubitih večje število civilistov. Dne 29. marca 1999 so srbske sile občino obkolile in prisilile njene prebivalce, da so zapustili svoje domove. Te enote so nato ropale in požigale domove ter

spolno zlorabile večje število žensk. Pred MKSJ je bil Vlastimir Đorđević²⁰⁶ za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne na območju Dečanov obsojen na 18 let zaporne kazni (ICTY 2014b, Case: IT-05-87/1). Ramush Haradinaj²⁰⁷ in Idriz Balaj²⁰⁸ sta bila s strani MKSJ spoznana za nedolžna. Lahi Brahimaj²⁰⁹ pa je bil za hudodelstva zoper človečnost obsojen na 6 let zaporne kazni (ICTY 2012b, Case: IT-04-84). Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). Za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne je bil pred MKSJ Nikola Šainović²¹⁰ obsojen na 18 let zaporne kazni. Dragoljub Ojdanić²¹¹ je bil za hudodelstva zoper človečnost obsojen na 15 let zavora. Nebojša Pavković²¹² je bil za hudodelstva zoper človečnost in kršitev pravil in običajev vojne obsojen na 22-letno zaporno kazen. Vladimir Lazarević²¹³ je bil za hudodelstva zoper človečnost in kršitev pravil in običajev vojne obsojen na 14-letno zaporno kazen. Sreten Lukić²¹⁴ je od MKSJ za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne prejel 20-letno zaporno kazen. Milan Milutinović²¹⁵ je bil pred MKSJ oproščen vseh obtožb (ICTY 2014c, Case: Šainović et al. IT-05-87).

11.2 Đakovica

Đakovica se nahaja na strateškem mestu v zahodnem delu Kosova, v bližini meje z Albanijo. Med marcem in septembrom 1998 so sile OVK napadale srbsko policijo in del prebivalstva, za katerega se je sklepalo, da sodeluje s Srbi. V štabu OVK v vasi Jablanica je bilo vzpostavljeno taborišče, v katerem je bilo večje število ljudi podvrženih fizičnemu nasilju. Mnogi so zaradi poškodb, ki so jim bile tu prizadejane, kasneje umrli. Med marcem in aprilom 1999 so srbske vojaške sile proti albanskemu prebivalstvu izvedle napad širših razsežnosti. Namen napada je bil pregnati Albance iz teh krajev. V nekaterih primerih so bili ljudje ubiti, njihovi domovi pa požgani. Mnogi prebivalci okoliških vasi so zapustili svoje

²⁰⁶ Vlastimir Đorđević – pomočnik notranjega ministra Republike Srbije, odgovoren za vse enote na Kosovu med 1. januarjem in 20. junijem 1999 (ICTY 2016).

²⁰⁷ Rumush Haradinaj – poveljnik OVK (ICTY 2016).

²⁰⁸ Idriz Balaj – poveljnik posebnih enot OVK imenovanih 'Črni orli' (ICTY 2016).

²⁰⁹ Lahi Brahimaj – član generalštaba OVK s sedežem v Jablanici in Đakovici (ICTY 2016).

²¹⁰ Nikola Šainović – namestnik predsednika vlade ZRJ (ICTY 2016).

²¹¹ Dragoljub Ojdanić – načelnik generalštaba Jugoslovanske vojske (ICTY 2016).

²¹² Nebojša Pavković – poveljnik 3. armade Jugoslovanske vojske (ICTY 2016).

²¹³ Vladimir Lazarević – poveljnik Prištinskega korpusa Jugoslovanske vojske (ICTY 2016).

²¹⁴ Sreten Lukić – vodja MNZ Srbije za Kosovo in Metohijo (ICTY 2016).

²¹⁵ Milan Milutinović – predsednik Republike Srbije (ICTY 2016).

domove in se priključili kolonam beguncev, ki so krenile proti Albaniji. Za območje Đakovice je MKSJ sprožilo identične postopke kot v primeru Dečani (ICTY, Cases: IT-05-87, IT-04-84, IT-02-54).

11.3 Gnjilane

Občina se nahaja na vzhodnem delu Kosova, v bližini meje z Makedonijo. Aprila 1999 so srbske sile na celotnem teritoriju občine požigale in uničevale hiše, spomenike in verske objekte kosovskih Albancev. Na tisoče prebivalcev je bilo primoranih zapustiti svoje domove. Posledično se je veliko število razseljenih oseb nastanilo v Makedoniji. Ko so kosovski Albanci prispeli do meje, so jim srbske oblasti nezakonito odvzele osebne dokumente. Vlastimir Đorđević za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne na območju Gnjilan obsojen na 18 let zaporne kazni (ICTY 2014b, Case: IT-05-87/1). Postopek proti Slobodanu Miloševiću se je zaradi smrti obtoženega predčasno končal (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). V primeru ICTY 2014c, Case: Šainović et al. IT-05-87 je bila sodba MKSJ za Gnjilane identična sodbi, ki je bila predstavljena v poglavju Dečani.

11.4 Glogovac

Dne 9. maja 1998 so srbske sile napadle vas Lapušnik v občini Glogovac v osrednjem delu Kosova. OVK se je uspešno zoperstavila napadu in prisilila srbske sile v umik. Ko je OVK prevzela popoln nadzor nad vasjo, je v njej vzpostavila taborišče, v katerem je bilo 35 civilistov (Srbov in kosovskih Albancev) nezakonito zaprtih. OVK je ostala v Lapušniku do 26. julija 1998, ko so jih srbske sile pregnale. Med umikom je bilo deset kosovskih Albancev, za katere se je sumilo, da sodelujejo s Srbi, zajetih in kasneje ubitih na bližnji planini Beriša. MKSJ je za kršitve mednarodnega prava na območju Glogovaca izreklo naslednje sodbe: Fatmir Limaj²¹⁶ in Isak Musliu²¹⁷ sta bila za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne spoznana za nedolžna. Haradin Bala²¹⁸ je bil za kršitve pravil in običajev vojne obsojen na 13 let zaporu (ICTY 2007e, Cases: Limaj et al. IT-03-66). S krajem je povezan tudi postopek proti Slobodanu Miloševiću (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54).

²¹⁶ Fatmir Limaj – eden od poveljnikov OVK, odgovoren tudi za območje Lapušnika (ICTY 2016).

²¹⁷ Isak Musliu – eden izmed poveljujočih OVK območja Lapušnik (ICTY 2016).

²¹⁸ Haradin Bala – stražar v zaporu OVK Lapušnik (ICTY 2016).

11.5 Istok

Občina se nahaja na zahodnem delu Kosova ob meji s Črno goro. Dne 26. marca 1999 so srske vojaške sile napadle vas Padalište in streljale na prebivalce, ki so poskušali pobegniti. Pri tem je bilo na svojih domovih in ob bližnjem potoku ubitih okoli 20 kosovskih Albancev. V Istoku se je nahajal zapor Dubrava. Dne 22. maja 1999 so tu ujetnike pod pretvezo selitve v drug zapor zbrali ob zidu in jih nato z mitraljezi postrelili. Ramush Haradinaj in Idriz Balaj sta bila za območje Istoka s strani MKSJ spoznana za nedolžna. Lahi Brahimaj pa je bil za hudodelstva zoper človečnost obsojen na 6 let zaporne kazni (ICTY 2012b, Case: IT-04-84). Na Istok se nanaša tudi postopek proti Slobodanu Miloševiću (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54). V primeru ICTY 2014c, Case: Šainović et al. IT-05-87 je bila sodba MKSJ za Istok identična sodbi, ki je bila predstavljena v poglavju Dečani.

11.6 Kačanik

Občina Kačanik se nahaja na jugovzhodu Kosova in se razprostira ob meji z Makedonijo. Med marcem in majem 1999 so srske vojaške sile napadle nekaj vasi v občini, kar je povzročilo več kot 100 smrtnih civilnih žrtev. Na tisoče ljudi je pobegnilo v bližnje gozdove in na koncu peš prešlo mejo z Makedonijo. Nekaj moških je bilo ujetih in ubitih, njihova trupla pa odvržena v vodnjake. MKSJ je Vlastimirja Đorđevića za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne na območju Kačanika obsodilo na 18 let zaporne kazni (ICTY 2014b, Case: IT-05-87/1). V primeru ICTY 2014c, Case: Šainović et al. IT-05-87 je bila sodba MKSJ za Kačanik identična sodbi, ki je bila predstavljena v poglavju Dečani. S krajem Kačanik je povezan tudi postopek proti Slobodanu Miloševiću (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54).

11.7 Klina

Občina se nahaja na zahodnem delu Kosova. V maju in juniju 1999 so vojaki OVK v določenih akcijah ugrabili in zajeli nekaj civilistov, predvsem Srbov, kosovskih Albancev in Romov, za katere se je sklepalo, da sodelujejo s Srbi oziroma ne podpirajo delovanja OVK. Ugrabljeni so bili odpeljani v štab OVK v vas Jablanica v sosednji občini Đakovica, kjer se je nahajalo taborišče. Tu je bila večina ujetnikov kasneje hudo pretepena, mučena in celo ubita.

Ramush Haradinaj in Idriz Balaj sta bila za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne za območje Kline s strani MKSJ spoznana za nedolžna. Lahi Brahimaj pa je bil za hudodelstva zoper človečnost obsojen na 6 let zaporne kazni (ICTY 2012b, Case: IT-04-84).

11.8 Kosovska Mitrovica

Istoimenska občina se nahaja na severnem delu Kosova. Od leta 1999 je mesto vzdolž reke Ibar po etničnem principu razdeljeno na srbski in albanski del. Marca in aprila 1999 so srbske vojaške sile izgnale albansko prebivalstvo iz teritorija občine. Ob tem so požigale albanske domove, ropale dragocenosti in prisilile Albance, da so se pridružili koloni, ki je krenila proti Albaniji. Za čas teh napadov in tudi kasneje so srbske sile sistematično uničevale in povzročale škodo na verskih muslimanskih objektih in kulturnih spomenikih. Na širšem področju so bile obstreljevane, požgane ali z dinamitom uničene številne džamije. MKSJ je Vlastimirja Đorđevića za hudodelstva zoper človečnost in kršitve pravil in običajev vojne na območju Kosovske Mitrovice obsodilo na 18 let zaporne kazni (ICTY 2014b, Case: IT-05-87/1). V primeru ICTY 2014c, Case: Šainović et al. IT-05-87 je sodba MKSJ za Kosovsko Mitrovico identična sodbi, ki je bila predstavljena v poglavju Dečani. V zvezi s Kosovsko Mitrovico je povezan tudi postopek proti Slobodanu Miloševiću (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54).

11.9 Orahovac

Občina Orahovac se nahaja v jugozahodnem delu Kosova. Dne 25. marca 1999 so srbske sile tu pričele z veliko ofenzivo, s katero so želele pregnati kosovske Albance. Sledilo je obstreljevanje, ropanje in požiganje albanskih domov. Mnogi prebivalci vasi Bela Crkva so pobegnili in si poiskali zatočišče pod železniškim mostom. Ko so do mosta prispele srbske sile, so zaukazale ločitev moških in starejših dečkov od žensk in otrok. Moške in dečke so nato ob potoku pobili. V vasi Mala Kruša je bilo okoli 105 moških albanske nacionalnosti prisiljeno, da gredo v zapuščeno hišo, nad katero so srbske sile odprle ogenj iz strelnega orožja in jo požigale. V primeru Orahovca je MKSJ izpeljalo enake postopke kot v primeru Kosovske Mitrovice (ICTY, Cases: IT-05-87/1, IT-05-87, IT-02-54).

11.10 Peć

Občina Peć se nahaja na skrajnem zahodu Kosova, ob meji s Črno goro. OVK je med marcem in septembrom 1998 ugrabljala in ubila nekaj civilistov (Srbov, kosovskih Albancev, Romov in Egipčanov), ki so živeli v občini, za katere se je domnevalo, da sodelujejo s Srbi. Dne 27. in 28. marca 1999 so srbske vojaške sile pregnale albansko prebivalstvo iz okoliških vasi. Pri tem je bilo ubitih večje število ljudi, mnogi domovi so bili požgani. Na tisoče prebivalcev je bilo prisiljenih odditi v avtobuse in kamione, od koder so bili pripeljani do meje z Albanijo. Pred prečkanjem meje so bili primorani svoje osebne dokumente predati srbskim oblastem. V primeru občine Peć je MKSJ izpeljalo enake postopke kot v primeru Kosovske Mitrovice (ICTY, Cases: IT-05-87/1, IT-05-87, IT-02-54) in Dećanov (ICTY 2014c, Case: Šainović et al. IT-05-87).

11.11 Priština

Priština je glavno mesto Kosova in center občine na severovzhodu Kosova. Med marcem in majem 1999 so se srbske vojaške sile gibale od hiše do hiše in pozivale kosovske Albance, da jih zapustijo. Srbska policija je na glavni železniški postaji zbrala na stotine ljudi in jih prisilila, da so se vkrcali v številna prenatrpana vozila in avtobuse, s katerimi so bili transportirani do meje z Makedonijo. Mnogim izmed njih je na poti do meje srbska policija odvzela osebne dokumente. V toku tega prisilnega pregona je bilo večje število Albancev ubitih, nekaj žensk pa spolno zlorabljenih. V primeru Prištine je MKSJ izpeljalo enake postopke kot v primeru Kosovske Mitrovice (ICTY, Cases: IT-05-87/1, IT-05-87, IT-02-54).

11.12 Prizren

Občina Prizren se nahaja na jugu Kosova, ob meji z Albanijo in Makedonijo. Dne 25. marca 1999 so srbske vojaške sile v razširjeni ofenzivi obstreljevale in požgale večje število vasi v občini. Mnogo kosovskih Albancev, ki so bežali proti sosednjim vasem, so ubili srbski ostrostrelci. Dne 28. marca 1999 so bili v samem mestu Prizren kosovski Albanci izgnani iz svojih domov in usmerjeni proti meji z Albanijo. Na poti do meje so jih pripadniki srbskih sil pretepali, posamezne moške albanske nacionalnosti ubili, ženske pa spolno zlorabljali. V

primeru Prizrena je MKSJ izpeljalo enake postopke kot v primeru Kosovske Mitrovice (ICTY, Cases: IT-05-87/1, IT-05-87, IT-02-54).

11.13 Srbica

Občina Srbica se nahaja v severnem delu Kosova. Od 25. marca 1999 dalje so srbske vojaške sile pričele z obstreljevanjem in požiganjem vasi v občini in jih pri tem popolnoma uničile. Pripadniki srbskih sil so ob tem odpeljali večje število žensk in otrok in jih zadrževali v nekem hlevu v vasi Jirez. Večina žensk, ki so jih predhodno spolno zlorabili, je bila ubitih, njihova trupla pa odvržena v vodnjake. Okoli 4.500 kosovskih Albancev se je zbralo v vasi Izbica, kjer so srbske sile najprej od njih zahtevale denar, nato pa ločile moške od žensk in otrok. Velik del moških albanske narodnosti je bilo kasneje ubitih. Tudi v primeru Srbije je MKSJ izpeljalo enake postopke kot so predstavljeni v poglavju Kosovske Mitrovice (ICTY, Cases: IT-05-87/1, IT-05-87, IT-02-54).

11.14 Suva Reka

Občina Suva Reka se nahaja na jugu Kosova, v bližini meje z Albanijo in Makedonijo. Marca 1999 so pripadniki srbskih sil obkolili mesto in iz njega na silo pregnali kosovske Albance. Pripadniki srbskih policijskih enot so prečesavali hiše in pri tem grozili, napadali, ubijali, požigali albanske domove in prodajalne. Preko 80.000 ljudi je bilo primorano na kamionih in traktorjih pobegniti do meje z Albanijo. Pred prehodom meje, so jim srbske sile odvzele dokumente in denar. V primeru Suve Reke so bili postopki MKSJ zoper obdolžene enaki postopkom, ki so predstavljeni v poglavju Kosovske Mitrovice (ICTY, Cases: IT-05-87/1, IT-05-87, IT-02-54).

11.15 Štimlje

Občina Štimlje se nahaja v osrednjem delu Kosova, jugozahodno od glavnega mesta Prištine. Dne 15. januarja 1999 so srbske vojaške enote napadle vas Račak. Po obstreljevanju so pripadniki srbskih vojaških sil vstopili v vas Račak in preiskali hiše, eno za drugo. Ljudje, ki so poskušali pobegniti, so bili na licu mesta ubiti. Skupina 25 oseb se je poskušala skriti v

nekem objektu, a so jih pripadniki srbskih sil odkrili. Hudo pretepeni so bili odpeljani do bližnjega hriba, kjer so jih usmrtili. V Račku je bilo skupaj ubitih 45 kosovskih Albancev. S krajem Štimlje je povezan postopek, ki je bil sprožen proti Slobodanu Miloševiću (ICTY 2006b, Case: Kosovo, Croatia & Bosnia, IT-02-54).

11.16 Uroševac

Občina Uroševac se nahaja na južnem delu Kosova, v bližini meje z Makedonijo. V obdobju med 24. marcem in 14. aprilom 1999 so pripadniki srbskih vojaških sil obstreljevali in napadali nekaj vasi v občini, pri čemer je bil večji del prebivalstva ubit. Pripadniki srbske vojske so nasilno vstopili v vasi, ukazali prebivalstvu, da zapusti svoje domove, katere so kasneje požgali. Ranjenci so se napotili proti Uroševcu, kjer so morali vstopiti na vozila, s katerimi so bili pripeljani do makedonske meje. Srbske oblasti so jim predhodno odvzele osebne dokumente. V primeru Uroševac je MKSJ izpeljalo enake postopke, kot so predstavljeni v poglavju Kosovske Mitrovice (ICTY, Cases: IT-05-87/1, IT-05-87, IT-02-54).

11.17 Vučitrn

Občina se nahaja na severnem delu Kosova, v bližini glavnega mesta Prištine. Maja 1999 so pripadniki srbskih vojaških enot napadli večje število vasi v občini in nasilno izgnali albansko prebivalstvo. Mnogi domovi, trgovine in verski objekti so bili ob tem požgani. Prebivalci so bili prisiljeni oblikovati kolono, ki je štelala okoli 20.000 ljudi in se je usmerila proti mestu Vučitrn. Pripadniki srbske vojske so ob tem trpinčili, pretepali in ubili na stotine civilistov, mnoge med njimi so oropali. Na stotine vojaško sposobnih albanskih moških je bilo odpeljanih v zapor v vas Smrekovnica, kjer so ujetnike več tednov pretepali, mučili in ubili. MKSJ je v primeru Vučitrn izvedlo enake postopke, kot so predstavljeni v poglavju Kosovske Mitrovice (ICTY, Cases: IT-05-87/1, IT-05-87, IT-02-54).

11.18 Obravnavanje vojnih zločinov na Kosovu

Primer hibridnih oziroma mešanih kazenskih sodišč, ki vključujejo nacionalne in mednarodne elemente predstavljajo tudi mešana sodišča na Kosovu. Mednarodni sodniki so povsem

vključeni v kosovsko sodstvo, kjer sodelujejo v sodnih senatih na celotnem Kosovu, še posebej v zadevah v zvezi z etnično motiviranimi zločini in vojnimi hudodelstvi.

"UNMIK²¹⁹ je kot začasna upravna oblast na Kosovu z uredbo št. 2000/6²²⁰ razglasil posebni predstavnik generalnega sekretarja OZN z namenom odprave etnične pristranskosti v obstoječem sodnem sistemu in pritiskom na sodnike in tožilce, omogočil imenovanje mednarodnih sodnikov in tožilcev pri Okrajnem sodišču v Mitrovici. Pozneje je bila možnost delovanja mednarodnih sodnikov in tožilcev razširjena na vsa preostala regionalna sodišča na Kosovu" (Ambrož in drugi 2012, 386).

Na Kosovu se sodišča soočajo z izjemnimi sodnimi zaostanki, kar je posledica političnih pritiskov in pomanjkanja domačih tožilcev in sodnikov. Leta 2010 je na sodiščih čakalo okoli 200.000 primerov. Enega največjih problemov v obravnavanju vojnih zločinov na Kosovu predstavlja problem zaščite prič. Ko se je vpliv misije OZN zmanjšal, je vse pomembnejšo vlogo dobila misija EU. Za sojenje za vojne zločine je na Kosovu pristojen EULEX²²¹, ki pa se bolj ukvarja s primeri organiziranega kriminala in korupcije, kot pa s sojenji za vojne zločine. Obravnava predvsem ugrabitve kosovskih Albancev s strani OVK zaradi sumov, da so sodelovali s srbsko oblastjo, ne ukvarja pa se z domnevnimi ugrabitvami Srbov, Romov in drugih Nealbancev (Mekina 2012, 8).

12 Kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Makedonije

12.1 Ljuboten

Naselje v občini Čair se nahaja okoli 10 kilometrov severno od Skopja, glavnega mesta Makedonije. Ljuboten je naselje z večinskim albanskim prebivalstvom, obkroženo z naselji, kjer so večinsko prebivalstvo predstavljali Makedonci. Ko je 8 makedonskih vojakov umrlo za posledicami eksplozije pehotne mine, je makedonska policija izvedla nezakonit napad na civilno prebivalstvo Ljubotena. V tridnevni operaciji, ki je trajala od 10. do 12. avgusta 2001, je bilo ubitih sedem prebivalcev albanske narodnosti, 14 hiš je bilo namerno požganih, preko

²¹⁹ UNMIK – United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (Evroterm 2016).

²²⁰ Uredba UNMIK št. 2000/6 (UNMIK Regulation on the Appointment and Removal from Office of International Judges and International Prosecutors) z dne 15. februar 2000.

²²¹ EULEX – misija EU za krepitev pravne države na Kosovu (Evroterm 2016).

100 moških Albancev je bilo zajetih in podvrženih trpinčenju, fizičnemu nasilju in psihološkim zlorabam. Za kršitve pravil in običajev vojne je bil pred MKSJ Johan Tarčulovski²²² obsojen na 12 let zapora. Ljube Boškoski²²³ je bil oproščen vseh obtožb (ICTY 2010a, Case: Boškoski & Tarčulovski, IT-04-82).

12.2 Obravnavanje vojnih zločinov v Makedoniji

V Republiki Makedoniji trenutno ne potekajo sojenja za vojne zločine, ki so se domnevno zgodili na njenem ozemlju. Tako zločini proti Albancem še vedno niso obravnavani.²²⁴ Leta 2002 je bil sprejet Zakon o amnestiji,²²⁵ s katerim je bila omogočena amnestija vsem pripadnikom albanskih oboroženih formacij, za katere se je sumilo, da so storili vojne zločine do 26. septembra 2001. Zanimivo je, da niti eden od učbenikov, ki jih v Makedoniji uporabljajo v osnovnih in srednjih šolah, ne vsebuje vsebin, ki bi govorile o spopadih iz leta 2001 (Mekina 2012, 9–14).

13 Odziv in odgovornost mednarodne skupnosti²²⁶

13.1 OZN

Mednarodna skupnost (OZN in EGS) se je sprva zelo mlačno odzivala na spopade na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Obravnavala jih je kot notranje oborožene spopade. Tudi mednarodnopravno priznanje novonastalih držav, ki so razglasile samostojnost in neodvisnost, ni bilo samoumevno. Šele ko so mediji objavili grozljive posnetke eksplozije granate na tržnici Markale²²⁷ v Sarajevu in v javnost posredovali dokaze o etničnem čiščenju v BiH, se je mednarodna skupnost začela odločneje odzivati.

²²² Johan Tarčulovski – policijski inšpektor MNZ Republike Makedonije (ICTY 2016).

²²³ Ljube Boškoski – Minister za notranje zadeve Republike Makedonije (ICTY 2016).

²²⁴ Tožilstvo še vedno ni vložilo obtožnice proti neznanim uradnim varnostnim organom, ki so osumljeni uboja štirih oseb v primeru Jama, kjer je bila leta 2001 najdena grobnica s posmrtnimi ostanki teh oseb (Mekina 2001, 9).

²²⁵ Po tem zakonu se amnestija ne nanaša na obtožene, proti katerim je bil uveden postopek pred MKSJ (Mekina 2012, 9).

²²⁶ Pod pojmom mednarodna skupnost se razume skupnost vseh subjektov mednarodnega prava, ki vstopajo v določene medsebojne odnose, stike in promet. Z vidika mednarodnih odnosov pa se mednarodna skupnost pojmuje širše: poleg držav in medvladnih organizacij se upoštevajo tudi nevladne organizacije (npr. Amnesty International, Greenpeace).

²²⁷ Srbi so dne 5. februarja 1994 sprožili možnarsko granato na tržnico Markale in pri tem ubili 68 ljudi, 197 pa ranili (Pirjevec 2003, 304).

VS OZN je kmalu po izbruhu balkanske krize z resolucijo 743²²⁸ odobril namestitev lahko oboroženih mirovnih sil na ozemlju nekdanje Jugoslavije²²⁹ kot tradicionalno mirovno operacijo UNPROFOR.²³⁰ Prvotni namen je bil zagotovitev miru in varnosti na ozemlju Republike Hrvaške, z zaostrovanjem situacije v BiH pa je VS OZN razširil njegov mandat tudi na območje BiH.

OZN so se sprva vse preveč osredotočali na razdeljevanje človekoljubne pomoči in vojno v BiH definirali kot humanitarno katastrofo, ne pa kot spopad, ki se mu je treba vojaško zoperstaviti. Za vojaško intervencijo ni bilo dovolj politične volje. Konflikte na ozemlju nekdanje Jugoslavije so obravnavali kot humanitarno in ne kot varnostno krizo (Cohen in Stankoski 1995, 52).

Z resolucijo 771, ki je bila sprejeta 13. avgusta 1992, je VS OZN zahteval od vseh sprtih strani, da takoj prenehajo s kršenjem mednarodnega humanitarnega prava, vključno z etničnim čiščenjem, ter zagrozil z individualno kazensko odgovornostjo zoper kršitelje. Z resolucijo 780 je VS OZN odredil raziskavo o vojnih zločinih v BiH. 16. novembra 1992 je VS OZN tudi zaradi pritiska arabskih držav sprejel resolucijo 787, s katero je okrepil sile UNPROFOR-ja in še dodatno zaostрил gospodarske sankcije proti Jugoslaviji. Na pobudo makedonskega predsednika Kira Gligorova je VS OZN 25. novembra 1992 sprejel resolucijo 795, s katero je preventivno odločil o napotitvi opazovalcev na mejo s Srbijo in Albanijo.²³¹ 31. marca 1993 je VS OZN (ob vzdržanju Kitajske) sprejel resolucijo 816, ki je dovoljevala vsa potrebna sredstva za učinkovito prepoved vojaških poletov v zračnem prostoru BiH, ki so jo v zadnjih šestih mesecih kršili preko šeststokrat²³² (Pirjevec 2003, 179–233).

Največjo odgovornost nosi OZN pri vzpostavitvi t. i. varovanih območji,²³³ ki jih niso znali ustrezno varovati. Sprva je bil prisoten celo strah, da bi z ustanovitvijo varovanih območij bosanskim Srbom ponudili mesto, kamor bi lahko izgnali Muslimane. S tem bi po mnenju

²²⁸ UN SC Resolution 743 (1992) – S/RES/743.

²²⁹ Leta 1995 sta bili 2/3 vseh mirovnih sil, ki jih je OZN angažirala v mirovnih operacijah po svetu, nameščeni na ozemlju nekdanje Jugoslavije (Durch in Schear 1996, 193).

²³⁰ V okviru svojega mandata je deloval po strogih pravilih nevtralnosti in nepristranskosti do vseh sprtih strani (Woodward v Lowe in drugi 2008, 429).

²³¹ Albansko nacionalno vprašanje ni bilo v SFRJ nikoli razrešeno.

²³² Okoli 80 odstotkov vseh kršitev so zagrešila jugoslovanska letala. Piloti so bili po večini ruski plačanci, saj je jugoslovanskemu letalstvu zaradi upokojitve okoli 200 'nezanesljivih' Slovencev in Hrvatov primanjkovalo osebja (Pirjevec 2003, 233).

²³³ 'Safe Area' – varovano območje; 'Safe Haven' – varno zatočišče, ki je bilo mdr. ustanovljeno za zaščito Kurdov v Iraku (Honig in Both 1996, 104).

LeBorja bosanskim Srbom tudi omogočili, da etnično čiščenje nadaljujejo na preostalih območjih. Ena izmed največjih pomanjkljivosti varovanih območij je bila tudi ta, da VS OZN med naglim sestavljanjem resolucije 819 ni natančno opredelil pomena besede 'Safe Area' in se skrbno izogibal izrazu 'Safe Haven', ki je v mednarodnem pravu jasno definiran in pomeni, da so vsi, ki so se tja zatekli, varni pred napadi (Silber in Little 1995, 299).

Resolucija VS OZN 819 je zahtevala, da vse strani v spopadu spoštujejo varovano območje Srebrenice in petdeset kvadratnih kilometrov v njeni okolici, ki ne sme biti predmet oboroženega napada ali kakršnih koli sovražnih dejanj. Resolucija je zahtevala tudi takojšnjo ustavitev napadov paravojaških enot bosanskih Srbov na Srebrenico in njihov takojšen umik iz okolice Srebrenice. Ob sprejetju resolucije 819 so nekateri problemi postali očitni:

- če bi želeli, da bi varovana območja resnično učinkovala, bi morala biti ustanovljena s soglasjem vseh sprtih strani,
- varovana območja morajo biti glede na njihovo humanitarno dejavnost dostopna vsem etničnim skupinam in namenjena izključno civilistom, zato bi morala biti demilitarizirana,
- UNPROFOR bi za njihovo zaščito potreboval številčnejše osebje,
- ustanovitev varovanih območij bi pomenila, da ostala območja niso varna in bi s tem tamkajšnje prebivalstvo prepustili na milost in nemilost enotam bosanskih Srbov (UN Report SG A/54/549 1999, 18–22).

Po razglasitvi varnih območij je VS OZN z resolucijo 836²³⁴, UNPROFOR pooblastil za zaščito le-teh, vključno s preprečevanjem napadov nanje. V ta namen je imel UNPROFOR poleg zračne podpore sil zveze NATO tudi lastna pooblastila za uporabo sile na podlagi VII. poglavja UL OZN:

- za zaščito izvajanja humanitarne pomoči,
- za zagotavljanje lastne varnosti in
- za zaščito varnih območij in civilnega prebivalstva znotraj njih (Sancin in drugi 2009, 299–302).

²³⁴ UN SC Resolution 836 (1993) – S/RES/836.

Grizold navaja dva pozitivna dosežka UNPROFOR-ja, in sicer: "ustanovitev preventivne operacije OZN v Makedoniji leta 1992 s katero so sile UNPROFOR-ja preprečile razširitev spopadov v Makedoniji in humanitarne operacije v BiH, s katerimi je bila omogočena dostava humanitarne pomoči prebivalcem BiH" (Grizold 1999, 54).

Dejansko pa se je zaščita enklav po navodilih generalnega sekretarja OZN UNPROFOR-ju izvajala bolj kot 'odvračanje s samo prisotnostjo' kot pa 'odvračanje s silo'. Leta 1995, ob padcu Srebrenice, nizozemski bataljon mirovnih sil²³⁵ ni bil sposoben zaustaviti sil bosanskih Srbov, niti zaščititi civilistov, ki so se zatekli v enklavo. Ne samo, da pripadniki nizozemskih mirovnih sil niso bili pripravljeni žrtvovati lastnih življenj, ampak so posredno celo pomagali pri transportu na tisoče moških iz Srebrenice do krajev, kjer so bili usmrčeni.²³⁶ Pirjevec (2003, 405) pojasnjuje, da se je po padcu Srebrenice v javnosti kmalu pojavil sum, da sta mednarodna skupnost in vlada v Sarajevu žrtvovali enklavo v zameno za sarajevska predmestja, s čimer bi poenostavili neizbežno delitve BiH.²³⁷ Še večji sum je padel na vladi v Parizu in Londonu, ki sta pritiskali na generale mirovnih sil OZN, naj ne ovirajo srbske agresije. Po mnenju Nahanovića (2007, 40) so mirovne sile UNPROFOR-ja pripomogle k genocidu proti enemu spolu s tem, ko so se osredotočale le na reševanje žensk in otrok (deklic), moške, fante in dečke pa so prepustile silam bosanskih Srbov.

V poročilu o padcu Srebrenice²³⁸ je takratni generalni sekretar OZN zaključil, da veliko napak izvira iz dobronamernih prizadevanj OZN, ki je skušala ohranjati mir in ravnati v skladu s pravili mirovnih misij, a miru tam že dolgo ni bilo več. OZN ni izpolnila svojega mandata²³⁹, zlasti glede zaščite t. i. varovanih območij, in je zato soodgovorna. Med obiskom na sedežu zveze NATO v Bruslju leta 1999, je Kofi Annan izjavil, da: "je treba včasih za premostitev notranjih spopadov v neki državi poseči po sili ne glede na mnenje njene suverene vlade", s čimer je nakazal svojo podporo akciji zveze NATO proti ZRJ (Pirjevec 2003, 494).

²³⁵ Pripadnikom nizozemskega bataljona mirovnih sil, ki je štel 150 lahko oboroženih moških, razporejenih na slabo ubranljivih položajih na obrobju Srebrenice, je nasproti prihajalo okoli 2.000 moških pripadnikov VRS, oboroženih s težkim orožjem (UN Report SG A/54/549 1999, 102).

²³⁶ Več o dogodkih v Srebrenici v: Vojni zločini v Srebrenici (Semolič 2002).

²³⁷ To teorijo potrjuje: zahteva Radovana Karadžića po menjavi enklav z območji okoli Sarajeva, umik Naserja Orića in še 15 častnikov iz Srebrenice nekaj dni pred njenim zavzetjem in pasivnost Armade BiH pri dostavi vojaške pomoči Srebrenici (Pirjevec 2003, 405).

²³⁸ Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35. The fall of Srebrenica – A/54/549.

²³⁹ Še hujši je bil (ne)odziv OZN na genocid nad Tutsiji v Ruandi leta 1994.

Posebnost resolucije VS OZN 958 z 19. novembra 1994, s katero je NATO dobil pooblastilo za poseg proti letališču v Udbini, je v tem, da je zanjo glasovala tudi Rusija. Toda v zameno je dosegla dodatno resolucijo, ki je NATO pooblastila, da udari tudi po silah bosanskih Muslimanov, če bi ti izvajali vojaške operacije iz varovanih območij (Pirjevec 2003, 361).

Dan po podpisu Sporazuma iz Kumanova med zvezo NATO in ZRJ (9. junija 1999) je VS OZN sprejel resolucijo 1244, ki je podprla ozemeljsko celovitost in suverenost ZRJ in drugih držav na ozemlju nekdanje Jugoslavije, hkrati pa tudi avtonomijo in samoupravljanje Kosova (Zupančič 2015, 67).²⁴⁰

Leta 2000 je generalni sekretar OZN oblikoval skupino strokovnjakov, ki naj bi preučila različne vidike delovanja mirovnih operacij OZN in priporočila izboljšave v njihovem delovanju. Skupina strokovnjakov pod vodstvom Lakhdarja Brahimija²⁴¹ je pripravila spisek 57 priporočil, v katerem je močno zamajala nekatera tradicionalna stališča OZN glede mirovnih operacij. Brahimijevo poročilo²⁴² je nakazalo novo smer mirovnim operacijam OZN.²⁴³ Med najpomembnejšimi ugotovitvami poročila so:

- pogoj za operacije ohranjanja miru je obstoj miru,
- mednarodna skupnost se mora prepričati, da je operacija ohranjanja miru primeren način delovanja glede na naravo spora,
- ohranjanje miru s strani OZN je lahko uspešno le kot del širše politične strategije (politične, ekonomske, humanitarne itn.) in s privolitvijo ter angažiranjem vseh vpletenih strani v sporu, da se ta strategija lahko tudi uspešno implementira,
- v ospredje vse bolj prihaja vloga stalnih članic VS OZN, ki bodo imele v prihodnosti glavno vlogo pri reševanju konfliktov po svetu,
- VS OZN mora oblikovati jasen mandat, za uresničitev katerega mora VS OZN pooblastiti in razmestiti zadostno število mirovnih sil in se prepričati, da so te primerno usposobljene in opremljene,
- nujnost hitre razmestitve sil in opreme je bistvenega pomena za uspeh operacije,

²⁴⁰ Predstavniki Rusije so ob tem izjavili, da se je s tem »nevarnim precedensom« v Evropi pričela nova realnost (Zupančič 2015, 67).

²⁴¹ Lakhdar Brahimi – nekdanji alžirski zunanji minister.

²⁴² Report A/55/305 – 5/2000/809.

²⁴³ Iz različnih tipologij mirovnih operacij je razvidno prilagajanje slednjih novim kriznim potrebam. "Njihova praksa je mnogokrat silila OZN v institucionalne spremembe, doktrinarne prilagoditve in povečevanje učinkovitosti v pripravi na naslednje mirovne operacije" (Jelušič 2003, 645).

- v državi, ki okreva od spopadov, morajo države medsebojno sodelovati in prispevati k ohranjanju in izgradnji miru (Sancin in drugi 2009, 226).

V prihodnje bo na kriznih žariščih vse pomembnejša vloga ekonomsko močnih držav, ki bodo sposobne financirati operacije v podporo miru po svetu in vloga močnih regionalnih organizacij, ki bodo z vojaško silo sposobne udeležiti sklepe resolucij VS OZN. Tudi mediji bodo na prihodnjih kriznih žariščih odigrali ključno vlogo, saj bo od podpore javnosti odvisno, ali se bodo politike držav odločile za morebitno intervencijo na nekem kriznem žarišču ali ne.

ZDA kot ena redkih velesil, ki bi lahko s svojimi vojaškimi, gospodarskimi in političnimi kapacitetami edinstveno vplivale na dogodke na ozemlju nekdanje SFRJ, tu niso imele svojih strateških interesov (za razliko od npr. Iraka ali Kuvajta). Vzroke o tem, da se ZDA niso aktivneje vključile v reševanje krize, je po mnenju Pirjevca (2003, 53) mogoče iskati tudi v njihovem tedanjem posredovanju v Kuvajtu, zgodovinskih razlogih in političnih razmerah doma. Želele so ovreči svoj status svetovnega policista, še posebej na področjih, kjer ameriški interesi niso bili neposredno ogroženi. Prevladovalo je prepričanje, da naj se v balkansko dogajanje vključi Evropa.²⁴⁴

Ob tem so se ZDA obsedeno držale pravila 'nič mrtvih' med svojimi vrstami. Lahko bi dejali, da je njihova vojaška doktrina na Balkanu temeljila na sloganu: 'pripravljeni ubijati, ne pa umreti'.²⁴⁵

Čeprav je Osrednja obveščevalna služba ZDA (v nadaljevanju CIA) že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja napovedovala, da bo na Balkanu prišlo do ozemeljskih sprememb, iz katerih bodo zrastle Velika Srbija²⁴⁶, Velika Hrvaška in Velika Albanija, je ameriška administracija te napovedi prezrla in vztrajala na načelu nedotakljivosti meja v Evropi (Pirjevec 2003, 295). V letu 1995 je CIA na otoku Braču namestila postojanko, s pomočjo katere je z brezpilotnimi letali nadzorovala dogajanje na bojišču. Na Kosovu je s svojimi

²⁴⁴ V Washingtonu, kjer secesionizem ni bil priljubljen, je bila še vedno živa tradicija Woodrowa Wilsona, da je balkansko agresivnost in dvoličnost modro opazovati čim bolj od daleč (Pirjevec 2003, 53).

²⁴⁵ Kot je slikovito dejal predsednik Clinton: "Nobenega namena nimam pošiljati svojih fantov v *shooting gallery*" (Pirjevec 2003, 255).

²⁴⁶ Leta 1844 je srbski politik Ilija Garašanin objavil politični manifest Načertanije, v katerem so bile prvič jasno zapisane ozemeljske zahteve Srbije na balkanskem polotoku. Mnogi danes v tem manifestu vidijo zametek ideje o združitvi vseh Srbov v okviru Velike Srbije (Zupančič 2015, 52).

agenti tajno podpirala OVK in ji v ameriškem sektorju nudila celo vadbišča za urjenje, ker je računala, da jo bo morda še uporabila proti Miloševiću (Pirjevec 2003, 581).

Za 30-odstotno provizijo je preko Hrvaške in Albanije začelo pritekati v BiH iransko in arabsko orožje, kar je kasneje odločilno vplivalo na razmerje sil na območju. Vse se je odvijalo pod budnim očesom ameriških diplomatov (Pirjevec 2003, 332).

Kot očiten spodrsrljaj ameriške zunanje politike predstavlja po mnenju Pirjevca tudi njihova domnevna zaveza med takratnim ameriškim odposlancem za Balkan Richardom Holbrookom ter administracijo ZDA in Radovanom Karadžićem, enim glavnih krivcev za vojno, genocid in etnično čiščenje. Slednji bi v primeru, da se umakne iz javnega življenja, dobil neke vrste imuniteto pred MKSJ.²⁴⁷

Predlog o posegu mirovnih sil OZN v Jugoslaviji, ki je bil sprejet julija 1991 na vrhu sedmih najbolj razvitih držav, je **Rusija** zavrnila in zagrozila, da bo uporabila pravico veta, če bi VS OZN želel ta predlog upoštevati. Podobno je Rusija (skupaj s Kitajsko) preprečila sprejetje resolucije v VS OZN, ki bi avtorizirala vojaško operacijo proti ZRJ.

Predlogu ukinitve embarga na prodajo orožja na ozemlju nekdanje Jugoslavije je Rusija vseskozi nasprotovala. V primeru njegove ukinitve je ruska Duma od predsednika Jelcina zahtevala, naj enostransko ukine gospodarske sankcije proti Srbiji.

Kljub obilnim zalogam orožja JLA je Srbija 'ilegalno' prejela zajetne pošiljke orožja tudi iz Rusije, kjer so nekateri pripadniki ruskih oboroženih sil in obveščevalnih služb za ta namen ustanovili številne zasebne družbe. V poslu, vrednem na stotine milijonov ameriških dolarjev,²⁴⁸ je sodelovala tudi ruska mafija (Pirjevec 2003, 191).

Pri vprašanju Kosova Srbija ob podpori Rusije ni privolila v nič, kar bi lahko s čimer koli namigovalo na to, da bi Kosovo v prihodnosti lahko dobilo elemente državnosti. Po nekaterih

²⁴⁷ V Daytonu naj bi pripravili tajno pogodbo med Karadžićem in Holbrookom, ki naj bi Karadžiću v zameno za popoln umik iz politike in javnega življenja zagotavljala imuniteto pred MKSJ (Hartmann 2008, 147).

²⁴⁸ Po ocenah Jane's Defence Weekly je Srbija med letoma 1992 in 1994 dobila orožje in strelivo v vrednosti 476 milijonov ameriških dolarjev (Pirjevec 2003, 285).

ocenah naj bi bila Srbija za Rusijo pomembna tudi zato, ker naj bi prek teh območij Rusija dostopala do Sredozemskega morja (Zupančič 2015, 70).²⁴⁹

Rusija je sistematično nasprotovala tudi vsem poskusom, da bi MKSJ ohranili pri življenju, dokler ne bi sodili tudi Radovanu Karadžiću²⁵⁰ in Ratku Mladiću. Pri tem pa je ZDA, Velika Britanija in Francija²⁵¹ niso nikoli zares poskušale odvrniti od njene odločitve (Hartmann 2008, 201).

Kitajska je kot neomajen zagovornik suverenosti države dvomila v legitimnost mirovnih operacij OZN. Na večino teh je gledala kot vmešavanje v notranje zadeve držav in tekmo med ZDA in Rusijo. V primeru BiH je glasovala za napotitev sil UNPROFOR-ja, a je aktivno nasprotovala vsem modifikacijam mandata, ki so se sklicevale na VII. poglajje UL OZN. Intervencijo zveze NATO na ZRJ je močno kritizirala. Ob izbruhu krize na Kosovu se je vzdržala glasovanja pri večini resolucij, ki zadevajo Kosovo, vendar pa ni nikoli vložila veta. Po njenem prepričanju bi vprašanje Kosova moralo reševati jugoslovansko ljudstvo samo, brez vpletanja mednarodne skupnosti. Napad zveze NATO na Beograd, v katerem je bilo raketirano kitajsko veleposlaništvo, je uradni Peking označil za vojno dejanje.

Velika Britanija je sprva odločno nasprotovala vsakršnemu posegu sil OZN na Balkanu. Zaradi izkušenj v Severni Irski so bili prepričani, da bi tak poseg zahteval ogromno vojakov, terjal številna življenja in bil zelo dolgotrajen. Naklonjena je bila tezi, da je narode nekdanje Jugoslavije bolje pustiti, da se sami 'zmenijo med seboj'. Nato bo mogoče na Balkanu uveljaviti pokopališki mir (Pirjevec 2003, 82–83). Glede Kosova je Velika Britanija zagovarjala stališče, da že sama humanitarna katastrofa na Kosovu predstavlja zadosten pravni razlog za poseg zveze NATO tudi brez odobritve VS OZN.

²⁴⁹ Z osamosvojitvijo Črne gore je ta domneva postala vprašljiva.

²⁵⁰ Leta 1997 je Rusija Karadžića pretihotapila iz BiH in ga nameravala zaščititi pred MKSJ. Karadžić je prek Srbije v vojaškem letalu, ki ga je najel Boris Jelcin, odletel proti Belorusiji. A do izgnanstva je gojil odpor, zato se je v začetku leta 1998 vrnil v BiH (Hartmann 2008, 163).

²⁵¹ 12. decembra 1995 je Ratko Mladić dva zajeta francoska pilota osebno izročil načelniku francoskega generalštaba. Številni prestreženi telefonski pogovori, ki so bili predloženi na Miloševićem sojenju, dokazujejo, da si je Mladić v zameno za osvoboditev pilotov poskušal izboriti svojo nekaznovanost.

13.2 KVSE/OVSE

Leta 1972 je bila temeljna funkcija Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi (v nadaljevanju KVSE) predvsem preprečevanje blokovske delitve med Vzhodom in Zahodom. Do leta 1989 je KVSE bolj ali manj uspešno izpolnila ta cilj. Helsinška sklepna listina (leta 1975) in kasneje Pariška listina za novo Evropo (leta 1990) nista predvideli situacij, ki so se zgodile na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Razpad države na več novih subjektov mednarodnega prava, izbruh notranjih oboroženih spopadov, pojav nacionalnih, etničnih in verskih trenj znotraj ene države ter pojav kriz brez udeležbe velesil. Po prepričanju Grizolda "mehanizem KVSE v tem primeru ni propadel pač pa se je v Evropi pojavila takšna situacija, na katero KVSE ni bila pripravljena, zato se je morala ustrezno preoblikovati" (Grizold 1999, 106).

Takoj po izbruhu oboroženih spopadov v Sloveniji je takratni zunanji minister dr. Dimitrij Rupel poslal pismo vsem članicam KVSE²⁵² in mednarodno skupnost seznanil z oboroženim posredovanjem v Sloveniji. Menil je, da gre za dejanja, ki nasprotujejo vsem normam in vrednotam procesa KVSE. KVSE in EGS sta upoštevala določila Helsinške sklepne listine ter Pariške listine aktivirala nekaj tednov pred tem sprejet mehanizem za reševanje konfliktov v Evropi. Aktivnosti nemške in avstrijske diplomacije so omogočile sprožitev obeh mehanizmov KVSE za preprečevanje oboroženih konfliktov. Avstrija in Italija sta najprej posegli po mehanizmu za posvetovanje in sodelovanje glede nenavadnih vojaških aktivnostih, ki so ga države članice KVSE sprejele novembra 1990 v okviru Dunajskega dokumenta o ukrepih in izgradnji zaupanja in varnosti.²⁵³ Avstrija in Italija sta v skladu s 17. točko II. poglavja Dunajskega dokumenta od SFRJ zahtevali pojasnilo o nenavadnih vojaških aktivnostih JLA na ozemlju Slovenije²⁵⁴ (Cerar 2011, 9–15).

S sprejetjem Brionske deklaracije²⁵⁵ je bilo dogovorjeno, da bo za nadziranje razmer v Sloveniji in po možnosti tudi na Hrvaškem v okviru KVSE čim prej pričela z delovanjem Opazovalna misija, ki bi pomagala pri "ustalitvi prekinitve ognja in pri nadzoru uresničevanja

²⁵² Poziv, naj v BiH sodeluje pri postopnem zmanjšanju vojaške industrije, je septembra 1991 na KVSE poslal Alija Izetbegović, a je ostal brez odziva (Pirjevec 2003, 89).

²⁵³ Z Dunajskim dokumentom so se države udeleženke dogovorile za vrsto ukrepov, s katerimi bodo izboljšale medsebojno zaupanje in s tem prispevale k evropski varnosti.

²⁵⁴ Drugi avstrijski predlog, da bi vojaški opazovalci KVSE nadzirali premirje, ni dobil zadostne podpore.

²⁵⁵ S pogajanjem na Brionih se je kriza internacionalizirala. Slovenija je tu prvič nastopila kot enakopraven partner proti drugim mednarodno priznanim subjektom. Z Brionsko deklaracijo se je dejansko končala vojna v Sloveniji. Začel se je trimesečni moratorij glede osamosvojitvenih aktivnosti (Cerar 2011, 19–21).

preostalih elementov sporazuma, ki so ga ob pomoči EGS med seboj spejele jugoslovanske strani" (Cerar 2011, 18–19). Mandat večnacionalne Opazovalne misije je bil določen v členu I Memoranduma o opazovalni misiji v Jugoslaviji in je zajemal:

- pomoč pri stabilizaciji prekinitve ognja,
- ukinitve blokade enot JLA in objektov,
- brezpogojno vrnitev enot JLA v njihove vojašnice,
- očiščenje vseh cest,
- vrnitev vseh objektov in opreme JLA,
- deaktiviranje enot TO,
- spremljanje odlaganja izvajanja deklaracij o neodvisnosti za obdobje treh mesecev in
- v sodelovanju z MORK, nudenje pomoči pri izpustitvi in vrnitvi ujetnikov (Cerar 2011, 30).

Misija je bila za Slovenijo zelo pomembna, saj je predstavljala neke vrste garancijo pred nadaljnimi ekscesi JLA, ki je bila tako na očeh mednarodne javnosti. 17. julija 1991 je Opazovalna misija pričela z delom na terenu.²⁵⁶ Aktivnosti opazovalcev so na območju Slovenije pripomogle k stabilizaciji premirja in h kasnejšemu nadzorovanemu in pospešenemu umiku JLA iz Slovenije.

KVSE je imela v letu 1990 na razpolago vrsto splošnih mehanizmov za vzpostavitev in ohranjanje miru, ki se ukvarjajo s širšimi vidiki mednarodnih konfliktov, in posebnih mehanizmov, ki zadevajo reševanje kriz na posebnih področjih.²⁵⁷ Navedeni mehanizmi so se izkazali za neučinkovite, saj je bila njihova uporaba pri zagotavljanju varnosti na ozemlju nekdanje Jugoslavije zaznamovana s pomanjkanjem politične volje držav članic. Med drugimi pomanjkljivostmi lahko izpostavimo: preširoko opredeljene naloge in neustrezna infrastruktura za njihovo izvajanje, kompleksni postopki delovanja varnostnih mehanizmov, pomanjkanje kadrovskih in finančnih virov ter nedorečena usklajenost KVSE/OVSE z drugimi mednarodnimi organizacijami (npr. OZN, NATO). V nujnih kriznih situacijah ti

²⁵⁶ Z iztekom veljavnosti Memoranduma je Misija formalno prenehala s svojimi dejavnostmi na ozemlju Republike Slovenije. Zadnji pripadniki Misije so Slovenijo zapustili 13. oktobra 1991 (Cerar 2011, 137).

²⁵⁷ Berlinski krizni mehanizem (sprejet na sestanku Sveta ministrov KVSE 19. in 20. junija 1991 v Berlinu) je predvideval posvetovanje vseh članic KVSE glede situacij, ki bi lahko nastale kot posledica kršenja kakšnega načela sklepnih dokumentov, ali incidentov, ki bi ogrožali mednarodni mir, varnost in stabilnost (Grizold 1999, 116–117).

mehanizmi niso učinkoviti, zato bi bilo potrebno razmisliti o vlogi KVSE v operacijah za ohranjanje miru (Grizold 1999, 108–125).

Po zasedanju v Helsinkih leta 1992 je imela KVSE na voljo tudi operacije ohranjanja miru. Na podlagi dokumenta 'Izzivi sprememb'²⁵⁸ je lahko KVSE samostojno ukrepala in kot regionalna organizacija pričela z operacijami ohranjanja miru (Grizold 1999, 122).

Zaradi spopadov na ozemlju nekdanje Jugoslavije so bila na vrhu v Budimpešti decembra 1994 v ospredju vprašanja o krepitvi OVSE za preprečevanje konfliktov in reševanje kriz. Na vrhu je bilo izpostavljeno, da so zahteve od OVSE za zgodnje opozarjanje, preprečevanje konfliktov in reševanje kriz uresničljive samo, če ima OVSE potrebna pooblastila za odločanje, primerno organizacijsko strukturo in denarna sredstva (Panian 1996, 64–65). Na konferenci v Budimpešti se KVSE preimenuje v Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) (OSCE 2016).

Grizold med mehanizme za vzpostavitev in ohranjanje miru v okviru KVSE/OVSE uvršča:

1. *"Postopke OVSE za mirno reševanje sporov.*
2. *Mehanizem za posvetovanje in sodelovanje glede nenavadnih vojaških dejavnosti.*
3. *Mehanizem za izmenjavo mnenj in sodelovanje v nujnih razmerah.*
4. *Humanitarni mehanizem – temelji na pošiljanju opazovalnih misij v države članice Konference, da bi proučile morebitne kršitve človekovih pravic, tudi če se prizadeta država s tem ne strinja.*
5. *V primeru večjih in jasnih kršitev določil KVSE, lahko Svet ali Komite visokih funkcionarjev brez privolitve zainteresirane države sprejme ukrepe za določeno akcijo"* (Grizold 1999, 110).

Misija OVSE na Kosovu²⁵⁹ poteka kot sestavni del mirovne operacije UNMIK. Pravna podlaga za delovanje misije je resolucija VS OZN 1244. Misija se osredotoča predvsem na

²⁵⁸ Dokument izključuje dejavnosti po VII. poglavju UL OZN.

²⁵⁹ To je že tretja misija OVSE na ozemlju Srbije in Črne gore. Leta 1992 je misijo na Kosovu, v Sandžaku in Vojvodini vodila KVSE. Med oktobrom 1998 in marcem 1999 je na Kosovu potekala tudi verifikacijska misija (Juvan 2005, 117).

usposabljanje policistov in izgradnjo kosovske policije, razvoj civilne družbe, medijev²⁶⁰, organizacijo in nadzor volitev ter krepitev spoštovanja človekovih pravic.²⁶¹

Temeljne naloge so bile misiji OVSE v BiH dodeljene z Daytonskim mirovnim sporazumom. Gre predvsem za spodbujanje miru, demokracije in stabilnosti v BiH. Misija je začela z delom 29. decembra 1995 in šteje nekaj čez 200 pripadnikov. Na Hrvaškem je bila OVSE prisotna med letoma 1996 in 2012, ko je mdr. nudila pomoč pri uresničevanju sporazumov o medsebojnem vračanju beguncev in razseljenih oseb na svoje domove, zaščiti njihovih pravic in pravic manjšin. Misija je svetovala hrvaški vladi pri razvoju demokracije, človekovih pravic in vladavini prava. Misiji OVSE v Skopju²⁶² je bila dodeljena naloga nadziranja meje med Srbijo in Makedonijo in preprečevanja razširitve oboroženih spopadov na makedonsko ozemlje. Od januarja 2001 deluje tudi misija OVSE v Srbiji in Črni gori, kjer OVSE tesno sodeluje z oblastmi Srbije in Črne gore na področju demokratizacije, zaščite človekovih pravic in varstva manjšin (Juvan 2005, 117–119).

13.3 EGS/EU

EGS razpad SFRJ ni bil pogodu. Zdelo se je, da jo poskuša obdržati skupaj za vsako ceno. Ko sta Slovenija in Hrvaška pričeli z aktivnostmi uveljavljanja pravic malih narodov do samoodločbe, ju je EGS skušala odvrniti od te poti. Nasprotovanje članic EGS je šlo tako daleč, da so v skupni izjavi celo zapisale, da ne bodo priznale enostransko razglašene osamosvojitve in da bodo odklonile vsak kontakt na visoki ravni s Slovenijo in Hrvaško, če bosta zapustili SFRJ. Podobno kot EGS je tudi prvi človek State Departmenta²⁶³ James Baker izjavil, da ZDA ne bodo priznale enostranskih odločitev Slovenije. 28. junija 1991 je v Beograd prispela ministrska trojka²⁶⁴ EGS, ki je skušala doseči prekinitev ognja in zamrznitev osamosvojitvenih odločitev za tri mesece (Cerar 2011, 11–13).

²⁶⁰ 27. aprila 2000 je prištinski časopis Dita objavil članek o uslužbencu UNMIK srbske narodnosti, ki naj bi sodeloval v vojnih zločinih. Objavili so tudi njegovo sliko in naslov prebivališča. Dva tedna kasneje so uslužbenca našli brutalno umorjenega (Zupančič 2015, 115).

²⁶¹ Ko je Kosovo razglasilo neodvisnost, se je OVSE znašla v precepu, saj so številne države v OVSE priznale neodvisnost Kosova, nekatere pa ne. OVSE kot organizacija je ohranila svoj nevtralen položaj glede opredelitve do kosovske neodvisnosti (Zupančič 2015, 117).

²⁶² Misija v Skopju je časovno najdaljša misija OVSE, saj je aktivna od septembra 1992 (Juvan 2005, 118).

²⁶³ Ministrstvo za zunanje zadeve ZDA.

²⁶⁴ Gianni De Michelis (Italija), Jacques Poos (Luksemburg), Hans Van Den Broek (Nizozemska).

Skupščina Republike Slovenije je 30. junija 1991 na EGS poslala prošnjo, v kateri je dvanajsterico pozvala, da v Slovenijo nemudoma pošlje svoje opazovalce in tako zagotovi nadzor nad spoštovanjem sprejetih dogovorov. Še isti dan je slovensko prošnjo podprl nemški zunanji minister, dan kasneje italijanski in tudi avstrijski zunanji minister. Predlog o tujih opazovalcih so podprle številne delegacije, a je prevladovalo mnenje, da bi morale premirje nadzorovati civilne osebe, kar je bilo po svoje razumljivo, saj EGS ni imela ne policijskih ne vojaških enot, ki bi jih lahko poslala v Slovenijo (Cerar 2011, 14–15).

Z izbruhom spopadov na Hrvaškem je EGS sprva obravnavala Hrvaško kot enako odgovorno za tamkajšnjo vojno kot JLA oziroma Srbijo. Ni upoštevala, da je bila Hrvaška napadena in da je branila svoje ozemlje. Z JLA je ravnala 'v rokavicah'. Šele jeseni 1991 je začela počasi spoznavati, da brez prisile JLA in Srbije ne bo mogoče ustaviti.

V okviru Konference o Jugoslaviji²⁶⁵ je zahtevo po prihodu opazovalcev EGS postavil predstavnik BiH Haris Silajdžić. JLA je v BiH poslala okoli tri tisoč rezevistov iz Črne gore, kar je močno ogrožalo tamkajšnji mir. "Do odločitve o razširitvi dejavnosti opazovalcev na BiH je kasneje dejansko prišlo, vendar prepozno, da bi lahko vplivalo na tamkajšnji krvavi potek" (Cerar 2011, 119).

EU je bila v letih 1999–2001 na Kosovu navzoča na dveh ravneh: prvič, kot steber UNMIK-a, pristojen za primarno obnovo in gospodarski razvoj, in drugič, neposredno prek številnih agencij²⁶⁶ in uradov. Njene aktivnosti so zajemale spodbujanje in koordinacijo ekonomskih reform, gradnjo institucij in političnih reform ter zagotavljanje varnosti na Kosovu. Zagovarjala je politiko uravnoteženega pristopa: po eni strani pripeljati Kosovo do neodvisnosti, po drugi strani pa si prizadevati, da bi bila predvsem gospodarska in politična škoda v Srbiji zaradi razglasitve neodvisnosti Kosova čim manjša. Pri tem je poskušala, v odnosu do Rusije, ki je osamosvojitvi Kosova ves čas nasprotovala, oblikovati politiko vključenosti in konsenzualno rešiti to vprašanje. A kljub številnim diplomatskim naporom zaradi nestrinjanja Rusije in Srbije do konsenzualne rešitve glede statusa Kosova ni prišlo (Zupančič 2015, 98–104).

²⁶⁵ Konferenca o Jugoslaviji se je odvijala na osnovi načel in zavez KVSE. Prinesla naj bi mir in prispevala k dogovoru o spremembi tedanje ustavne strukture Jugoslavije (Cerar 2011, 105).

²⁶⁶ Med pomembnejšimi institucijami sta bili Evropska agencija za obnovo in Misija EU za nadzor.

Dejstvo je, da je mednarodna skupnost na izbruh oboroženih spopadov v Jugoslaviji reagirala prepozno. Po prepričanju različnih avtorjev (Bufon in drugi 2006, 178 in Kovačević 2007) so obveščevalne službe napovedovale izbruh krize na ozemlju nekdanje Jugoslavije, vendar mednarodna skupnost zaradi medsebojnih razhajanj ni odreagirala. Skupnih interesov med jugoslovanskimi narodi že dolgo ni bilo več. Če bi takoj prepoznala, da je v primeru nekdanje Jugoslavije šlo za agresijo ene države proti drugim, bi lahko oborožene spopade ustavila že v samem začetku. Tako pa je VS OZN leta 1991 le izrazil globoko zaskrbljenost zaradi spopadov v Jugoslaviji in hkrati z resolucijo 713²⁶⁷ sprejel embargo na orožje, ki je v prvi vrsti pomagal zlasti Srbiji, saj je orožje že posedovala s strani JLA.²⁶⁸ Sledili so neuspeli poskusi diplomatskih pogajanj in zagotavljanja humanitarne pomoči, kar je bolj gasilo požar, ne pa odpravljalo vzrokov zanj. BiH si je leta neuspešno prizadevala, da bi ji v skladu z 51. členom UL OZN²⁶⁹ dali možnost, da se oboroži in brani z lastnimi enotami, če ji že mednarodna skupnost ni želela priskočiti na pomoč.

Kmalu je postalo jasno, da je politika reševanja krize na ozemlju nekdanje Jugoslavije napačna, saj praktično noben ukrep ni uspel zaustaviti sovražnosti in preprečiti širjenja konfliktov.

EU je šele leta 2009, mnogo prepozno za razvoj dogodkov na ozemlju nekdanje Jugoslavije, sprejela posodobljene smernice o spodbujanju spoštovanja mednarodnega humanitarnega prava.²⁷⁰

EU bi vsekakor morala zagotoviti, da vojni zločini ne ostanejo nekaznovani. V tej povezavi bi morala spodbujati države, da sprejmejo nacionalno kazensko zakonodajo za kaznovanje kršitev mednarodnega humanitarnega prava. Eden izmed ključnih ukrepov je tudi ocena

²⁶⁷ Prvič v zgodovini se je zgodilo, da je neki državi (Jugoslaviji) od podpore Kitajske in neuvrščenih uspelo sprejeti kazenski ukrep proti sami sebi (Pirjevec 2003, 84).

²⁶⁸ VS OZN je z resolucijo 1021, sprejeto novembra 1995, pričel s procesom postopne ukinitve embarga na orožje.

²⁶⁹ Po 51. členu OZN ima država naravno oz. neodtujljivo pravico do samoobrambe.

²⁷⁰ V skladu s temi smernicami je EU dolžna takoj, ko se začno pojavljati indici o kršitvah mednarodnega humanitarnega prava, pričeti s političnim dialogom z državami. Sledijo splošne izjave in nato demarše o določenih dogodkih. V primeru neodziva sledi uporaba kazni kot učinkovitega načina spodbujanja spoštovanja mednarodnega humanitarnega prava. Stopnjevanje pritiska vključuje sodelovanje z drugimi regionalnimi organizacijami in OZN. MORK ima tu že dolga leta uveljavljeno vlogo kot nevtralna, nepristranska in neodvisna humanitarna organizacija, ki spodbuja spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava. Naslednjo stopnjo predstavljajo operacije za krizno upravljanje (EUR-Lex. Posodobljene smernice Evropske unije o spodbujanju spoštovanja mednarodnega humanitarnega prava (MHP) 2009/C 303/06).

ustreznosti pred podelitvijo dovoljenja za izvoz orožja v določeno državo, ali ta država spoštuje mednarodno humanitarno pravo.²⁷¹

Evropski parlament je 9. julija 2015 o spominski slovesnosti v Srebrenici mdr. zapisal: da je "EU zgrajena na miroljubnem sožitju in zavzetem sodelovanju med njenimi članicami, ker je eden od glavnih povodov za evropsko združevanje želja, da se v Evropi preprečijo ponovne vojne in hudodelstva zoper mednarodno humanitarno pravo."²⁷²

13.4 NATO

Politično podlago za vlogo zavezništva na ozemlju nekdanje Jugoslavije je zagotovil Severnoatlantski svet na svojem ministrskem srečanju v Oslu junija 1992. Takrat so zunanji ministri držav članic NATA izrazili svojo pripravljenost, da v skladu s svojimi lastnimi postopki podprejo dejavnosti KVSE. To je pomenilo, da bo zveza NATO dala na razpolago svoje vire in znanje za uporabo v mirovnih operacijah. Decembra 1992 so zunanji ministri držav članic NATA izrazili pripravljenost, da zavezništvo podpre tudi mirovne operacije v okviru VS OZN (NATO 2001, 107).

Med leti 1992 in 1995 je zveza NATO sprejela vrsto odločitev, ki so privedle do operacij, v kateri so sile zveze NATO najprej spremljale nato pa uveljavljale prepoved OZN glede letenja nad BiH. Zavezništvo je nudilo zračno podporo UNPROFOR-ju v BiH in odobrilo zračne napade na oborožene sile, ki so oblegale Sarajevo.

Zveza NATO je šele zatem, ko so mediji v svet poslali grozljive posnetke granatiranja sarajevske osrednje tržnice, sprejela odločitev, da se bo odzvala s silo. Do ognjenega krsta Severnoatlantskega zavezništva na ozemlju nekdanje Jugoslavije je prišlo 28. februarja 1994, ko sta dve letali F-16 zveze NATO napadli štiri jugoslovanske Galebe, ki so kršili resolucijo VS OZN 816 z dne 31. marec 1993.

²⁷¹ Po prepričanju Andersona (1995, 26) v začetnem obdobju EU ni imela ustreznih mehanizmov, ki bi preprečili izbruh oboroženih spopadov takšnih razsežnosti.

²⁷² Resolucija Evropskega parlamenta z dne 9. julija 2015 o spominski slovesnosti v Srebrenici (2015/2747(RSP)).

29. avgusta 1995 je z operacijo 'Deliberate Force'²⁷³ vzela stvari v svoje roke in ukrepala, čeprav OZN ni bila naklonjena uporabi zračnih sil NATA. Mnogi so takrat menili, da je NATO s tem kršil pravila, saj ima samo VS OZN pravico, da odobri vojaško akcijo (MacQueen 2006, 166). Med pomisleki OZN so izstopali predvsem: strah, da bi bosanski Srbi uporabo zračnih sil lahko razumeli kot napoved vojne, izguba nadzora nad dogajanjem, onemogočanje izvajanja glavnih nalog UNPROFOR-ja in strah pred povračilnimi napadi zoper mirovne sile²⁷⁴.

Po sklenitvi Daytonskega mirovnega sporazuma je VS OZN na podlagi VII. poglavja UL OZN in v skladu s tem sporazumom pooblastil zvezo NATO za izvedbo klasične vojaške prisilne operacije z namenom izvajanja vojaških vidikov mirovnega sporazuma v BiH. Sile za uresničitev (v nadaljevanju IFOR²⁷⁵) in kasneje Stabilizacijske sile (v nadaljevanju SFOR²⁷⁶) so s pooblastilom VS OZN, a pod enotnim nadzorom in poveljstvom NATA, delovale v prvi operaciji zavezništva za ohranjanje miru.

Temeljne naloge sil IFOR-ja so vključevale:

- nadzor in pomoč vsem stranem v sporu pri izvajanju Daytonskega mirovnega sporazuma, še posebej pri umiku in premestitvah sil ter vzpostavljanju razmejitenih območij,
- odobritev in nadzor črt premirja in medetničnih mej v skladu z Daytonskim mirovnim sporazumom in
- pomoč pri umiku sil UNPROFOR-ja.

Med najpomembnejšimi aktivnostmi, ki jih je kasneje izvajal SFOR, pa so bile:

- patroljiranje na območju operacije in podpora obrambnim reformam v BiH,
- nadzor dejavnosti razminiranja,
- aretacije obtoženih za mednarodna hudodelstva pred MKSJ in
- repatriacija beguncev (Sancin in drugi 2009, 304).

²⁷³ Z začetkom operacije Preudarna sila (*Deliberate Force*) je 60 Natovih letal poletelo iz italijanskih baz in letalonosilke Theodore Roosevelt, ki je bila nameščena na Jadranskem morju, in v treh valovih napadlo srbske postojanke v okolici Sarajeva (Pirjevec 2003, 428).

²⁷⁴ Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35. The fall of Srebrenica – A/54/549.

²⁷⁵ IFOR – Implementation Force (Evroterm 2016). Kontingent IFOR je štel 60.000 vojakov (Žabkar 1996, 46).

²⁷⁶ SFOR – Stabilisation Force (Evroterm 2016).

2. decembra 2004 je zveza NATO uradno zaključila svojo misijo v BiH, namesto nje pa je EU začela z operacijo ALTHEA²⁷⁷. Ključni mandat te operacije je enak mandatu SFOR-ja: prispevati k varnemu okolju v BiH. A zveza NATO se ni popolnoma umaknila iz BiH. Njena vojaška prisotnost v BiH je zagotovljena v obliki poveljstva NATO v Sarajevu, ki poleg svetovalne vloge na področju obrambnih reform v BiH opravlja tudi naloge na področju boja proti terorizmu, zajetja osumljencev vojnih zločinov in zbiranja obveščevalnih podatkov (Sancin in drugi 2006, 303–304).

Akcija Severnoatlantskega zavezništva je potrdila veliko tehnološko premoč ZDA in naplavila na površje pomanjkljivosti Evrope, saj je od 1.800 izbranih ciljev le enega določil britanski računalnik, vse ostale pa ameriški (Pirjevec 2003, 545). Po mnenju Žabkarja je NATO z razporeditvijo enot v Makedoniji, začetkom pomorske blokade na Jadranu, blokado Donave in zračno blokado BiH, z nizom zračnih napadov razbil zračno obrambo, poveljniške centre in skladišča bosanskih Srbov in tako ustvaril razmere za prenehanje sovražnosti v BiH, za prihod kopenskega kontingenta IFOR in nadaljevanje mirovne operacije (Žabkar 1996, 46).

Po neuspešnih mirovnih pogovorih in vse hujšemu izbruhu spopadov med Albanci in srbskimi varnostnimi silami na Kosovu, je marca 1999 zveza NATO (brez pooblastila VS OZN) pričela z letalskimi napadi na ZRJ²⁷⁸. Napadi so povzročili precejšnjo gmotno škodo in številne civilne žrtve. Kršitve človekovih pravic proti etničnim Albancem so se končale, dinamika medetničnih odnosov na Kosovu pa je ostala nespremenjena (Sancin in drugi 2009, 315).

Dejstvo, da je zveza NATO pri napadih na ZRJ uporabljala nekonvencionalno orožje, je kmalu spodbudilo javnost, da je začela govoriti o vojnih zločinih. Med spornimi orožji je bila uporaba 355 kasetnih bomb, od katerih jih okoli 10 % ni eksplodiralo. Posledično je na terenu ostalo okoli 14.000 neeksplodiranih ubojnih sredstev. Bombardiranje rafinerij in kemične tovarne je povzročilo veliko okoljsko škodo. Prišlo je do onesnaženja Donave. Ko so se med pripadniki mirovnih sil v BiH in na Kosovu pričeli pojavljati primeri levkemije, je javnost postala vse bolj zaskrbljena glede učinkov osiromašenega urana, ki ga je NATO uporabljal v svojem orožju. (Pirjevec 2003, 546–547).

²⁷⁷ EUFOR ALTHEA – vojaška operacija EU v BiH (Evroterm 2016).

²⁷⁸ Po 78 dneh napadov na ZRJ je NATO na Kosovo napotil 50.000 pripadnikov mirovnih sil KFOR (Kosovo Force) – ustanovljenih na podlagi resolucije VS OZN št. 1244, sprejete na podlagi VII. poglavja UL OZN (Sancin in drugi 2009, 315).

6. aprila 1999 je raketa zveze NATO po pomoti zadela naselje Aleksinac in povzročila 17 smrtnih žrtev in veliko število ranjenih. 12. aprila 1999 je v javnost prišel satelitski posnetek uničenja mostu v ZRJ v trenutku, ko je nanj zapeljal potniški vlak²⁷⁹ s civilisti – NATO se je skliceval na 'stransko škodo'. 14. aprila 1999 se je zgodba ponovila. Pilot letala F-16 zveze NATO je dve koloni albanskih beguncev med Djakovico in Dečanim zamenjal za srbski vojaški konvoj, ju napadel in povzročil smrt 75 ljudi, 23 pa ranil. Zaradi tega incidenta se je v VS OZN vnel oster diplomatski spopad med ZDA in Rusijo in posledično v Evropi okrepil nasprotnike nadaljnjih letalskih napadov. 1. maja 1999 je raketa zveze NATO zadela avtobus, medtem ko je prečkal most v bližini Prištine, ter pri tem ubila najmanj 23 ljudi. 3. maja 1999 je podobna nesreča v okolici Peči ubila 20 civilistov. 14. maja 1999 je napačno bombardiranje zahtevalo 87 civilnih žrtev. Maja 1999 so se pričeli tudi napadi z nebojnimi orožji – grafitnimi bombami na termoelektrarni v Srbiji, ki so poleg kratkega stika povzročile tudi širjenje kancerogenega prahu po širši okolici termoelektrarn (Pirjevec 2003, 530–536).

Za nobeno kršitev mednarodnega humanitarnega prava zveze NATO ni nikoli nihče odgovarjal ali prevzel kakršnekoli odgovornosti. Ugotovitve, ki so jih na MKSJ zbrali do junija 2000, so pokazale, da ni treba odpirati preiskave, saj napake, ki jih je zagrešil NATO, niso bile namerne. Niti Srbija niti NATO MKSJ nista predložila dokazov, brez katerih MKSJ ni moglo ugotoviti dejstev in ukrepati (Hartmann 2008, 61).²⁸⁰

29. aprila 1999 je ZRJ pred Meddržavnim sodiščem v Haagu sprožila postopek proti desetim državam članicam zveze NATO²⁸¹ zaradi sodelovanja pri intervenciji in bombardiranju ZRJ²⁸². Obtožbe so se nanašale na vrsto kršitev mednarodnega humanitarnega prava, mdr.: prepoved uporabe sile zoper drugo državo, prepoved vmešavanja v notranje zadeve druge države, prepoved kršenja suverenosti, dolžnost zaščite civilnega prebivalstva, civilnih objektov in okolja v času oboroženega spopada ter prepoved uporabe prepovedanega orožja.

²⁷⁹ Na potniškem vlaku je umrlo 10 potnikov, 16 je bilo ranjenih (24ur 2009).

²⁸⁰ Velikim silam ni bilo jasno, kako lahko tožilstvo MSKJ enako obravnava pravično vojno in vojno, ki se poslužuje etničnega čiščenja (Hartmann 2008, 61).

²⁸¹ Kraljevina Belgija, Kanada, Republika Francija, Zvezna Republika Nemčija, Republika Italija, Kraljevina Nizozemska, Portugalska Republika, Kraljevina Španija, Združeno Kraljestvo in ZDA.

²⁸² Napadi Severnoatlantskega zavezništva so po ocenah Pirjevca (2003, 544) terjali okoli 500 mrtvih in 8.000 ranjenih. Materialna škoda je presegala 40 milijard USD in je bila večja od škode, ki jo je Srbija utrpela med drugo svetovno vojno.

Sodišče se je izreklo za nepristojno odločati o zakonitosti uporabe sile v navedenem sporu²⁸³ (Petrović 2012: 33–37).

Oborožen spopad med zvezo NATO in Srbijo se je končal 9. junija 1999 s podpisom Vojaško-tehničnega sporazuma med zvezo NATO in ZRJ, ki je zahteval umik enot ZRJ iz Kosova, predvideval razmestitev sil zveze NATO na Kosovu in določil t. i. tamponsko cono 5 kilometrov, v kateri niso smeli biti navzoči pripadniki oboroženih sil ZRJ (Zupančič 2015, 67).

Po 78 dni trajajočih napadih na ZRJ je NATO na Kosovo napotil 50.000 pripadnikov mirovnih sil KFOR, ki naj bi zagotavljali varno okolje tamkajšnji upravi OZN (Sancin in drugi 2006, 315).

Mandat KFOR na Kosovu je bil v resoluciji VS OZN 1244 opredeljen v naslednjih sklopih: preprečevanje ponovnega izbruha sovražnosti, vsiljevanje premirja in zagotavljanje umika vojske, policije in paravojaških enot, razorožitev OVK, ustvarjanje varnega okolja za vrnitev beguncev in razseljenih oseb, zagotavljanje javnega reda in miru, nadzorovanje razminiranja, nudenje podpore mednarodni upravi, nadzor meje in zagotovitev zaščite in omogočanje svobode gibanja predstavnikom mednarodnih organizacij. Počasno razmeščanje vojakov zveze NATO na Kosovu je izkoristila OVK in obračunala z umikajočimi se kosovskimi Srbi in kosovskimi Albanci, osumljenimi sodelovanja s srbsko stranjo (Zupančič 2015, 121–129).

Zveza NATO je pravzaprav edina mednarodna organizacija s povsem razvito doktrino mirovnih operacij in drugih vojaških operacij na strateški ravni. Leta 1999 je bil na Washingtonskem vrhu sprejet nov Strateški koncept zveze NATO, ki je priznaval, da se je podoba evroatlantske varnosti v zadnjih desetih letih dramatično spremenila, hkrati pa opazal "pojavljanje novih kompleksnih tveganj, ki grozijo evroatlantskemu miru in stabilnosti, vključno z zatiranjem, etničnimi spopadi, gospodarskimi pretresi, razpadi političnih sistemov ter širjenjem orožja za množično uničenje" (NATO 2001, 22). Leta 2001 je bila sprejeta nova doktrina zveze NATO, ki temelji na konceptu operacij v podporo miru, ki so del širše kategorije operacij kriznega odzivanja izven 5. člena Severnoatlantske pogodbe. Operacije v podporo miru so definirane kot operacije, ki nepristransko uporabljajo diplomatska, civilna in

²⁸³ Pri tem se je sklicevalo na dokument, ki ga je ZRJ poslala Sekretarijatu OZN. V njem je navedla, da je postala nova članica OZN dne 1. novembra 2000, pred tem datumom pa ni bila članica OZN (Petrović 2012, 35).

vojaška sredstva z namenom ohranjanja ali ponovne vzpostavitve miru, v skladu s cilji in načeli OZN. "Izvajajo se bodisi pod vodstvom OZN bodisi s pooblastilom VS OZN ali s pooblastilom OVSE in so večfunkcionalne operacije, ki lahko vključujejo: ukrepe za preprečevanje konfliktov, operacije vzpostavljanja miru, operacije ohranjanja miru, operacije uveljavljanja miru, dejavnosti izgradnje miru in humanitarne operacije" (Sancin in drugi 2009, 242–243).

Po mnenju dela strokovne javnosti je bila intervencija sil zveze NATO na ozemlju ZRJ nelegalna in v nasprotju z določili UL OZN. A zločini nad albanskimi civilisti na Kosovu so ji v mednarodni javnosti dali legitimnost. Belgija je pri interpretaciji o legalnosti vojaške operacije vztrajala, da vojaška operacija zveze NATO ni bila usmerjena zoper ozemeljsko celovitost oz. politično neodvisnost ZRJ (saj ni imela tenzij po osvojitvi ozemlja ali strmoglavljenju vlade ZRJ), ampak da je bilo posredovanje namenjeno izključno preprečitvi (še večje) humanitarne katastrofe (Zupančič 2015, 75).

Ne glede na različna mnenja stroke predstavlja nevaren precedens in pomemben korak v razvoju mednarodnega prava.

13.5 BiH, Hrvaška in Srbija

BiH je 20. marca 1993 pred Meddržavnim sodiščem v Haagu sprožila postopek proti ZRJ zaradi domnevne kršitve Konvencije o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida iz leta 1948.²⁸⁴ ZRJ je tožbi ugovarjala z dvema argumentoma. Prvič, da je šlo za državljansko vojno, ki izključuje obstoj mednarodnega spora. ZRJ BiH kot države ni priznavala. Po njenem prepričanju je bila kršena pravica do samoodločbe narodov, odcepitev BiH pa v nasprotju z ustavo. Ker Meddržavno sodišče sodi le v sporih med državami – tako nakazuje že njegovo ime, ta pogoj po mnenju ZRJ ni bil izpolnjen. Drugi argument se je navezoval na predsednika BiH Alija Izetbegovića, ki je sprožil postopek pred Meddržavnim sodiščem. Po njihovem mnenju bi morala biti zadeva razglašena za nedopustno, saj bi v skladu s takratno ustavno ureditvijo, Alija Izetbegović za vložitev tožbe, potreboval še soglasje preostalih članov predsedstva. Prvi očitek je sodišče zavrnilo z ugotovitvijo, da s podpisom Daytonskega sporazuma te ovire ni več. Drugi očitek je zavrnilo s tem, da mednarodno pravo omogoča

²⁸⁴ Ključno vprašanje je bilo, ali lahko država odgovarja za izvršitev genocida. Meddržavno sodišče je v sodbi iz leta 2007 na to vprašanje odgovorilo pritrdilno (Ambrož in drugi 2012, 170).

kateremuoli predsedniku držav, da samostojno zastopa državo (Petrović 2012, 20–23). Več kot deset let kasneje je Meddržavno sodišče v Haagu odločilo, da Srbija ni odgovorna za genocid v Srebrenici leta 1995, niti ni kriva sodelovanja pri genocidu. Sodišče je ugotovilo, da je bil genocid storjen le v Srebrenici, ne pa tudi drugod v BiH. Je pa sodišče Srbijo obtožilo soodgovornosti, saj naj ne bi izkoristila svojega vpliva na bosanske Srbe in s tem preprečila genocida.²⁸⁵ Po mnenju Ambroža in drugih (2012, 171) ima država torej pravno obveznost preprečevati genocid tudi v drugih državah, ekstrateritorialno. Neizpolnitev te obveznosti pa predstavlja kršitev mednarodnega humanitarnega prava.

Glede odgovornosti držav za zločine je pomembno vlogo s svojo nedavno razsodbo odigralo tudi Meddržavno sodišče v Haagu, s tem ko je Republiko Hrvaško in Republiko Srbijo oprostilo medsebojne odgovornosti za genocid. Državi sta vložili medsebojni tožbi za genocid med leti 1991 in 1995, vendar sodišče v nobenem primeru ni ugotovilo dokazane namere za izvedbo genocida. Po mnenju sodišča cilj Hrvaške med operacijo Nevihta ni bil uničiti celotnega srbskega prebivalstva na območju RSK, temveč ga le pregnati iz tega območja. Na drugi strani tudi Hrvaška ni predložila zadostnih dokazov, da je Srbija želela fizično uničiti Hrvate v vzhodni Slavoniji, čeprav se je sodišče strinjalo, da je JLA skupaj s srbskimi silami izvajala zločine, katerih cilj sicer ni bil uničenje Hrvaške, temveč oblikovanje enotne srbske države.²⁸⁶

Kot aktivni subjekt pred mednarodnimi sodišči lahko nastopa le posameznik, država pa lahko doživi le moralno obsodbo in morebiti politične in ekonomske sankcije mednarodne skupnosti, če stoji za hudodelstvi, ali če ne izpolnjuje svojih obveznosti. V nasprotnem primeru bi se mednarodno pravo izkazalo kot generator vojne, ne pa kot dejavnik miru (Ambrož in drugi 2012, 97–99).

Med državami, ki so nastale na ozemlju nekdanje Jugoslavije, je bilo v okviru sodelovanja v obravnavanju vojnih zločinov podpisanih nekaj bilateralnih sporazumov, ki pa v praksi zaradi pomanjkanja politične volje ne zaživijo. Zadnji trn v peti sodelovanja med državami predstavlja Srbski institut univerzalne pristojnosti za sojenje za kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Hrvaška je v zvezi s tem že

²⁸⁵ Case concerning application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro) (ICC 2007).

²⁸⁶ Case concerning application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Croatia v. Serbia) (ICC 2015).

napovedala blokiranje pristopnih pogajanj Srbije z EU, kar zagotovo ne pripomore k umiritvi razgretih političnih odnosov med državama. Korak k spravi predstavlja ustanovitev Regionalne komisije za ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih iz devetdesetih (REKOM), ki ima danes že preko 6.000 članov in preko 500.000 simpatizerjev iz celotnega območja nekdanje Jugoslavije.²⁸⁷

Vladajoče politike držav, ki so nastale na ozemlju nekdanje skupne države, morajo na področju medijev z ustrezno zakonodajo postoriti še marsikaj. Po mnenju Malešiča (2013, 873) so bili mediji v vojnah na ozemlju nekdanje Jugoslavije prepoznani kot eden ključnih akterjev za širjenje sovraštva, nestrpnosti, laži, populizma in vojnega hujskaštva. Bili so zgolj podaljšana roka vladajoče nacionalistične politike, zato bi del svoje odgovornosti morali prevzeti tudi takratni uredniki in novinarji.

Pomemben korak v soočanju s preteklostjo predstavlja Deklaracija o obsodbi zločina v Srebrenici, ki jo je Skupščina Srbije sprejela leta 2010.²⁸⁸ Pomembno simbolno dejanje pomeni tudi udeležba srbskega premierja Aleksandra Vučića na komemoraciji v Potočarjih leta 2015, ob 20-letnici genocida v Srebrenici. Žal pa je ruski veto, kot posledica nasprotovanja Srbije, ki je odločno zavračala, da se zločin v Srebrenici opredeli kot genocid, onemogočil sprejetje resolucije o Srebrenici, ki jo je VS OZN želel sprejeti leta 2015, ob 20. obletnici pokola v Srebrenici. Takšna dejanja zagotovo ne pripomorejo k pomiritvi, temveč vnašajo nove napetosti v ta prostor.

13.6 Nizozemska

Poročilo nizozemskega Inštituta za vojno dokumentacijo (NIOD 2002) je na preko 7.000 straneh pripisalo krivdo za pokol v Srebrenici tako Nizozemski, ker je poslala v BiH slabo usposobljene enote brez jasnega mandata in ustrezne oborožitve, kot tudi OZN, ki je Srebrenico razglasila za t. i. varno območje, a naredila premalo za njegovo zaščito. Dne 16. aprila 2002 je takratna vlada Wima Koka zaradi ugotovitev poročila odstopila. Leta 2006 je Henk Kamp, takratni obrambni minister Nizozemske, ob odkritju spominske plošče podelil

²⁸⁷ Vir: RECOM 2016.

²⁸⁸ Kritiki so ji očitali, da se je izognila eksplicitni omembi besede 'genocid'.

preko 500 nizozemskim vojakom iz Srebrenice odlikovanja, kljub temu, da niso niti poskušali preprečiti genocida v Srebrenici.²⁸⁹

Nizozemsko sodišče je v razsodbi leta 2008 ugotovilo, da Nizozemska država ni odgovorna za dogodke v Srebrenici, saj so njeni vojaki delovali pod okriljem OZN. Tri leta kasneje pa je sodišče v Haagu v civilni tožbi proti nizozemski državi le spoznalo, da je Nizozemska odgovorna za smrt treh Muslimanov v Srebrenici. Namesto da bi ščitili tamkajšnje prebivalce, so jih dobesedno predali v roke njihovim eksekutorjem. Nizozemski vladi je ob tem naložilo, da sorodnikom žrtev izplača odškodnino²⁹⁰ (Mo. Z. in Mo. B. 2011). Leta 2014 je sodišče odločilo, da "del odgovornosti za najhujši pokol na evropskih tleh po drugi svetovni vojni nosi tudi Nizozemska, ki mora 300 tožnikom izplačati odškodnino." Tožbo je v imenu 8.000 pobitih Srebreničanov vložilo združenje Srebreniške matere.²⁹¹ Tožbo je dobila le skupina svojcev okoli 300 moških, ki so se zatekli v oporišče OZN v Potočarih (Mo. 2014).

²⁸⁹ Ob tem je pred vojašnico protestiralo nekaj deset bosanskih Muslimanov. Predsedstvo BiH je zaradi tega dogodka poklicalo na zagovor nizozemskega veleposlanika v BiH.

²⁹⁰ Nizozemsko obrambno ministrstvo je pristalo na plačilo 20.000 evrov odškodnine za vsako od treh žrtev.

²⁹¹ Združenje 'Matere enklav Srebrenice in Žepe' je bosansko-hercegovska nevladna organizacija, ki združuje preživele in svojce ubitih ter izginulih oseb med padcem Srebrenice in Žepe leta 1995 (Udruženje pokret "Majke enklave Srebrenica i Žepa 2016").

14 Verifikacija hipotez

Napačna strategija mednarodne skupnosti in pomanjkanje politične volje mednarodnih akterjev do vojn na ozemlju nekdanje Jugoslavije sta vodili k popolni apatičnosti dela mednarodne javnosti do množičnih pobojev in etničnega čiščenja, ki jih mednarodna skupnost ni uspela oziroma ni želela zaustaviti.

V večini držav te regije je še vedno prisotna močna emocionalna, politična in javna podpora obtoženim za vojne zločine, povzdigovanje njihovih dejanj med oboroženimi spopadi in povečevanje trpljenja lastnega naroda. Značilnost kršitev mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje Jugoslavije je tudi ta, da se krivda za vojne zločine pogosto pripisuje nasprotni strani, hkrati pa se skrajno minimalizira vloga lastne strani pri zločinih.

Na podlagi predstavljenih številnih kršitev mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje Jugoslavije v letih 1991–2001 lahko prvo hipotezo le deloma potrdimo. Ko se je težišče oboroženih spopadov iz Slovenije preselilo na Hrvaško, so se kršitve mednarodnega humanitarnega prava stopnjevale. Svoj vrhunec – tako glede brutalnosti kot številnosti – so dosegle v BiH. Na Kosovu je do kršitev prihajalo v večjem obsegu, so pa bile še vedno manjše intenzivnosti v primerjavi s tistimi v BiH. Mednarodna skupnost je svojo vlogo relativno uspešno odigrala le v primeru Makedonije, da se spopadi leta 2001 niso še bolj stopnjevali. S širitvijo oboroženih spopadov na preostale republike nekdanje Jugoslavije so se kršitve mednarodnega humanitarnega prava stopnjevale do vojne v BiH. Na Kosovu in v Makedoniji pa se je – tudi zaradi odločnejšega odziva mednarodne skupnosti – intenzivnost spopadov in s tem tudi kršitev mednarodnega humanitarnega prava zmanjšala.

MKSJ so mnogi očitati političnost. Lahko bi rekli, da se je slednja odražala predvsem pri prijemu nekaterih najpomembnejših obdolžencev – Radovana Karadžića, Ratka Mladića, Slobodana Miloševića in Anteja Gotovine, ki so jih države izročile šele pod pritiski na poti njihovega približevanja vstopu v EU. Po mnenju nekdanje tožilke MKSJ Carle del Ponte se je sodišče ves čas soočalo s poskusi velikih sil, da bi prikrile dokaze. Sodišče so razumele kot orodje za uresničevanje svojih političnih ciljev (Repe 2008, 45, in Hartmann 2008, 99). Ne glede na številne kritike je MKSJ doseglo veliko. Med glavne dosežke lahko uvrstimo končanje politike nekaznovanosti predstavnikov vodij držav, vlad, načelnikov generalštabov, ministrov in drugih najvišjih predstavnikov vojsk in policij. V mednarodnem pravu je

postavilo normo, da se voditeljem držav sodi za kršitve mednarodnega humanitarnega prava. Med pomembnejše dosežke sodi zagotovo tudi možnost pričanja žrtev kaznivih dejanj, ki so javno spregovorile o grozodejstvih, ki so jih doživele. Sodišče je s pomočjo izjav prič, videoposnetkov in forenzičnih preiskav ugotovilo dejstva o zločinih. Njegove sodbe tako predstavljajo velik prispevek k natančnejšim ugotovitvam zgodovinskih dejstev, s čimer so ovrgle marsikateri dvom in zanikanje. Z vložitvijo obtožnic proti 161 osebam je MKSJ zagotovilo, da je bilo pravici do neke mere zadoščeno in da bodo svojci žrtev zločinov dobili svoje zadoščenje. Navsezadnje je s svojim delom prispevalo k razvoju mednarodnega humanitarnega prava in vplivalo na nastanek drugih mednarodnih sodišč.

Po mnenju Garya J. Bassa je MKSJ nastalo prav zaradi neuspele politike Zahoda in ZDA do BiH, saj če bi Zahodu uspelo zbrati politično voljo za ustavitev pokolov v BiH, ne bi bilo potrebe po tem krhkem eksperimentu na področju mednarodnega pravosodja (Zagorac 2001, 35).

"Doktrina MKSJ pripisuje zlasti dve zaslugi, tj. utrditev odgovornosti za vojna hudodelstva, storjena v nemeddržavnih oboroženih spopadih, in potrditev, da so hudodelstva zoper človečnost lahko storjena tudi v miru" (Ambrož in drugi 2012, 348). Mednarodna hudodelstva se pogosto izvršijo na podlagi ukazov. Vojske so strukturirane izrazito hierarhično, pri čemer se pričakuje brezpogojno izvrševanje ukazov nadrejenih. Toda dolžnost poslušnosti ukazov se mora končati takrat, ko se od podrejenih zahteva izvršitev kaznivih dejanj (Ambrož in drugi 2012, 137).

Tudi drugo hipotezo lahko le deloma potrdimo. Res je, da na seznamu oseb, ki jih MKSJ sumi storitve hudodelstev, ni več nikogar, vendar to še ne pomeni, da so bili vsi, ki so odgovorni za zločine, tudi dejansko obravnavani pred MKSJ ali nacionalnimi sodišči. Z veliko gotovostjo lahko rečemo, da obstajajo domnevni storilci hudodelstev na nižjih ravneh vojaške, policijske in politične hierarhije, ki so izvajali zločine, a zoper njih (še) ni dovolj dokazov, da bi bili lahko ustrezno obravnavani.

V vseh državah, ki so nastale na ozemlju nekdanje Jugoslavije, z izjemo Makedonije, danes potekajo sodni postopki za vojne zločine, storjene v oboroženih spopadih med letoma 1991 in 2001. Vsem sojenjem je skupno, da so postopki dolgotrajni in da so žrtve oz. stranke v postopku slabo informirane o napredovanju postopkov.

Tudi sodni postopki za kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju Republike Slovenije leta 1991 trajajo predolgo. Tožilstva so sodiščem predlagala izvajanje številnih dokazov: mdr. zaslišanja obdolžencev in prič, številne listinske, zdravstvene in izvedeniške dokumentacije, zapisnike, fotografije, videoposnetke, cenitve škod, mnenje strokovnjakov Pravne fakultete in Fakultete za družbene vede. Žal pa v sodnih spisih praktično ni mnenj tujih vojaških strokovnjakov in uporabe prisluhov. Slednje bi zagotovo pripomoglo k hitrejšemu končanju sodnih postopkov o domnevnih kršitvah mednarodnega humanitarnega prava pri nas.

Nobena kriza ne izbruhne brez predhodnega opozorila. Če države članice OZN ne bi svojih nacionalnih interesov postavljale pred ustavitev množičnih pobojev, bi lahko rešili na tisoče življenj. Posledice so bile zastrašujoče: preko 250.000 mrtvih, 50.000 ljudi je bilo mučenih, 20.000 žensk posiljenih, na tisoče je pogrešanih in več kot 2.000.000 ljudi je moralo zapustiti svoj dom. Samo v BiH je bilo 143 skupnih grobišč in 715 koncentracijskih taborišč (Pirjevec 2003, 460). VS OZN je poklican zato, da ustavi hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava in človeško trpljenje ter da se zoperstavi grožnjam, ki ogrožajo mednarodni mir in varnost.

Tretjo hipotezo lahko v celoti potrdimo. Mednarodna skupnost v prvi vrsti OZN – je s svojim nedelovanjem soodgovorna za zločine, ki so se zgodili na ozemlju nekdanje Jugoslavije. OZN je sprožila mirovno operacijo ohranjanja miru – ko miru še ni bilo. Vsaj ena stran v sporu ni bila pripravljena prenehati s sovražnostmi, spor je želela nadaljevati z nasilnimi sredstvi. Prisotnost mirovnih sil OZN na ozemlju nekdanje Jugoslavije ni predstavljala dela celovite strategije za rešitev spora. VS OZN se je s svojimi deklarativnimi stališči mnogokrat izkazal za brezzobega tigra. Grožnje nekaterih stalnih članic VS OZN (največkrat Rusije) z uporabo veta zaradi nestrinjanja z vsebino resolucij so pripeljale VS OZN v brezizhoden položaj, ko je bil zaradi parcialnih političnih interesov posameznih držav ogrožen evropski mir, VS OZN pa ujetnik samega sebe. VS OZN mirovni operaciji v BiH ni opredelil niti jasnega mandata niti zagotovil dovolj primerno usposobljenih in opremljenih enot in drugih virov za njegovo uresničevanje. Ob izbruhu sovražnosti je s svojim odlašanjem glede hitre razmestitve sil zapravil verodostojnost misije. Tudi pomanjkanje medsebojnega sodelovanja med državami članicami OZN ni pozitivno prispevalo k vzpostavitvi miru. S sprejetjem embarga na orožje za nekdanje jugoslovanske republike je VS OZN novonastalim državam onemogočil neodtujljivo pravico do samoobrambe, ki jim pripada po 51. členu UL OZN, in s tem bistveno

posegel v razmerje sil, saj je bila JLA dobro oskrbovana z orožjem. Pri vzpostavitvi varovanih območij se je VS OZN izogibal jasnim mednarodnopravnim opredelitvam, etnično čiščenje se je nadaljevalo, tamkajšnje prebivalstvo pa je bilo prepuščeno na milost in nemilost enotam bosanskih Srbov, katerim so pripadniki mirovnih sil celo nudili pomoč pri hudih kršitvah mednarodnega humanitarnega prava. Srebrenica je tako postala sinonim za razliko med dobrimi nameni VS OZN in dejanskimi zmožnostmi mirovnih sil OZN na terenu.

Svoj del odgovornosti nosijo tudi NATO, KVSE in posamezne države, ki so sooblikovale politiko do kriznih žarišč na ozemlju nekdanje Jugoslavije.

Zveza NATO je z uporabo kasetnih in grafitnih bomb, orožij z osiromašenim uranom, bombardiranjem rafinerij, kemičnih tovarn in termoelektrarn povzročila ekocid v ZRJ. Z raketiranjem Aleksinca, Djakovice, Dečanija, Peći in železniškega mostu v Srbiji je življenje izgubilo na stotine nedolžnih civilistov. Da je prišlo do vojaške zmote oziroma stranske škode so priznali celo predstavniki zveze NATO, a za očitne kršitve mednarodnega humanitarnega prava ni odgovarjal nihče.

Očitki KVSE o soodgovornosti se nanašajo predvsem na poziv Alije Izetbegovića KVSE septembra 1991, da naj sodeluje pri postopnem zmanjšanju vojaške industrije in upokojevanju številnih starešin JLA v BiH, na katerega se KVSE ni odzvala.

Edina država, ki je bila pripravljena sprejeti del svoje odgovornosti, je Nizozemska; in to šele tedaj, ko je nizozemsko sodišče odločilo, da so bili njihovi pripadniki mirovnih sil leta 1995 v Srebrenici soodgovorni za zločine bosanskih Srbov nad tamkajšnjimi prebivalci.

To so bili tudi dnevi malih velikih junakov, kot je bil Vladimir Živković, ki je s svojim oklepnikom zapustil fronto, se usmeril proti Beogradu, se postavil pred skupščino in zavpil: "Tu imate tank, če se želite vojskovati, pa se dajte!" (Pirjevec 2003, 70).

15 Sklep

Kršitve mednarodnega humanitarnega prava, do katerih je prihajalo ob razpadu nekdanje Jugoslavije, niso bile nekakšna deviacija vojne, temveč ravno nasprotno: vojna je na Balkanu postala sredstvo za učinkovito uresničitev zločinske politike, katere nedopusten značaj bi bil v mirnem času preveč očiten. V teh vojnah so bile kršene številne konvencije mednarodnega prava. Genocid, etnično čiščenje in ostalo nasilje nad civilnim prebivalstvom drugih narodnosti so izvajale pogosto pijane in od mamil zasvojene paravojaške enote. Te so delovale sistematično, po skrbno pripravljenem načrtu, ki je po osvojitvi ozemlja in pogosti ločitvi za boj sposobnih moških od ostalih vključeval deportacije beguncev proti sosednjim republikam, kjer so jim na mejah z odvzemom identifikacij (osebnih izkaznic, potnih listin, registrskih tablic na avtomobilih) skušali izbrisati njihovo identiteto in s tem močno otežiti njihovo morebitno vrnitev. Nevarnost je začela prežati od tistih, ki so bili do včeraj sosedje in so se spremenili v smrtne sovražnike. Jugoslovanski Titanik je trčil v ledeno goro treh vrhov – Velike Srbije, Velike Hrvaške in Velike Albanije, pri čemer je bila BiH mišljena kot tamponsko področje med dvema vrhovoma.

Odločitev mednarodne skupnosti za to, da se izvrševanje pravice podredi imperativu miru in tako odloži kazenski pregon najvišjih političnih in vojaških predstavnikov držav v upanju, da bodo čimprej prenehali z izvajanjem mednarodnih hudodelstev in pričeli s pogajanjem, ni obrodila sadov. Vojna se je nadaljevala. Vojni zločini so se ponavljali. Prisotnost Slobodana Miloševića na pogajanjih v Daytonu (med 1. in 21. novembrom 1995) je potrdila dejstvo, da so pogajanja mednarodne skupnosti z osumljenci (ki niso obsojeni) mednarodnih hudodelstev možna. Toda obtožnica za genocid zoper Miloševića takrat še ni bila podpisana, sicer bi mu bile ZDA kot podpisnice Konvencije o preprečevanju in kaznovanju hudodelstva genocida dolžne nemudoma odvzeti prostost. Paradoksalno je, da bo tisti, ki v demokratičnem svetu ubije človeka, obsojen kot morilec. Če ubije več ljudi, bo postal serijski morilec. Če pa jih v BiH ubije preko 100.000 ljudi, ga bodo povabili k pogajalski mizi.

Mednarodna skupnost je bila obveščena o množičnih kršitvah mednarodnega humanitarnega prava, o grozodejstvih, taboriščih itn., a ni ukrepala; delno zaradi nezainteresiranosti, delno zaradi birokratske malomarnosti, nezmožnosti in neznanja, delno pa tudi zato, ker ni želela otežiti diplomatskih poskusov za rešitev spora.

Vzroki, ki pripeljejo družbe na rob vojne, so bolj ali manj enaki že stoletja: boj za omejene vire, za prevlado, spopadi v imenu vere, ideologije, vzpon nacionalizmov itn. Očitno je, da so pristopi in protokoli mednarodne skupnosti za njihovo reševanje nepopolni oziroma je nekaj narobe pri njihovem izvajanju na terenu, če se mednarodna hudodelstva znova in znova ponavljajo. Zgodovina nas očitno ni kaj dosti naučila.

Celotni narodi ne ubijajo. Ubijajo posamezniki. Tisti posamezniki, ki imajo oblast. Tem posameznikom je treba soditi. Radovan Karadžić in Ratko Mladić sta s Srebrenico in etnično čistko RSK postala mit in legendi za bosanske Srbe. Če bi priznala svoj del krivde, bi s tem načela lasten mit. Mednarodna skupnost je ocenila, da bi Karadžićeva in Mladićeva aretacija ogrozila njihove pripadnike na terenu, bali so se povračilnih ukrepov in jemanja talcev. Veliko političnega poguma bi bilo potrebnega, da bi ju takoj aretirali, saj je predstavljala njuna svoboda žalitev za žrtve. Izkazalo se je, da sta vztrajno zavračanje mednarodne skupnosti, da bi aretirali Karadžića in Mladića in njeno pomanjkanje volje, da bi preprečila pokole v Srebrenici, nerazdružljivi dejstvi. ZDA niso želele razkriti posnetkov (telefonskih, satelitskih in magnetogramov), ki dokazujejo, da so imele v tistem času v lasti informacije, na podlagi katerih bi morale zaustaviti pokole v BiH. Močne dokaze so ves čas umikale, da ne bi ovirale diplomatskih pogajanj, MKSJ pa so izročile le del vohunskih satelitskih posnetkov, ki so neposredno spremljali pokole v Srebrenici. Brez dostopa do vojaških arhivov in verige poveljevanja, ki so jo obveščevalne službe zahodnih vlad sestavile že pred časom, je MKSJ zaman upalo na uspeh.

Pravila mednarodnega kazenskega prava veljajo tudi za mednarodne osebe, ki sicer nimajo vpliva na lokalne storilce in njihove vojske, toda zaradi molka in neukrepanja postanejo v skladu z mednarodnim kazenskim pravom sotorilci, kar je velika težava v odnosu med državami in mednarodnim kazenskim pravosodjem. To je bil eden izmed pglavitnih razlogov, da veliko število zahodnih prič od svojih vlad ni dobilo dovoljenja za pričanje na procesih pred MKSJ.

Obstoj tajnih *gentlemanskih* sporazumov med Karadžićem in Holbrookom in med Mladićem ter Francijo bo predmet številnih raziskav v prihodnje.

Paradoksalno je, da so množične kršitve mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje Jugoslavije imele izjemen vpliv (preko sodne prakse MKSJ) na ustanovitev

Mednarodnega kazenskega sodišča²⁹² (v nadaljevanju MKS), ki je postalo prvo stalno MKS v zgodovini človeštva, ki je na voljo vsem državam. Sprejem Splošne deklaracije o človekovih pravicah je pomenil začetek procesa, v katerem se je počasi začelo uveljavljati načelo, da ravnanje neke države s svojimi državljani ni več izključno njena notranja zadeva. Z Evropskim sodiščem za človekove pravice je tedaj nedotakljiva dogma o absolutni prepovedi vmešanja v suverenost držav zaživela v obliki prve razpoke v imenu varstva človekovih pravic. Ustanovitev MKS predstavlja drugo razpoko v pojmovanju suverenosti držav v imenu miru, varnosti in blaginje sveta. Pri vojaški operaciji zveze NATO leta 1999 na ozemlju ZRJ so se države sklicevale na moralne in humanitarne razloge ter pravično vojno, ki opravičuje vojaško intervencijo proti suvereni državi, saj da je varovanje človekovih pravic nad suverenostjo držav. Glede jurisdikcije MKS so nekatere države ravnale ravno obratno. Omeniti velja, da izmed stalnih članic VS OZN Kitajska ni niti podpisala niti ratificirala Rimskega statuta. ZDA so svoj podpis naknadno umaknile z obrazložitvijo, da je za njih od 11. septembra 2001 prioriteta boj proti terorizmu. Rusija statuta še ni ratificirala. Francija je statut ratificirala, a s pridržkom, da francoski vojaki v prvih sedmih letih delovanja MKS ne morejo biti obtoženi pred MKS.

Subjekti mednarodnega prava naj bi v mednarodnih odnosih ravnali v skladu z UL OZN in mednarodnopravnimi normami, a očitno je, da bodo t. i. humanitarne intervencije v prihodnje postale vse bolj uveljavljeno sredstvo zunanje politike posameznih držav.

Meddržavno sodišče je Srbijo oprostilo odgovornosti za genocid v BiH. Oblasti v Beogradu so na vsak način želele preprečiti uporabo arhivov Vrhovnega obrambnega sveta pred Meddržavnim sodiščem, saj če bi slednje Miloševićev režim obsodilo za genocid, bi morale nove oblasti sprejeti moralno odgovornost in BiH izplačati milijardno odškodnino. Meddržavno sodišče je nazadnje sprejelo argument Beograda, po katerem bi razkritje celotnega arhiva preprečilo vzpostavitev in ohranjanje miru, s čimer so sodniki interes stabilnosti regije postavili pred interes pravice. S tem ko je Meddržavno sodišče potrdilo, da Srbija v Srebrenici ni delovala neposredno, je posmrtno rehabilitiralo Miloševića. Sodba je bila sprejeta ne glede na dokaze iz kazenskega spisa MKSJ, v katerega vpogled Meddržavno

²⁹² Slovenska delegacija je na rimski konferenci vložila predlog, da se med vojna hudodelstva uvrstijo tudi vojaški napadi na s strani OZN proglašena varna območja, kot je bila med vojno v BiH v letih 1992–1995 Srebrenica. Predlog je dobil podporo številnih delegacij in nevladnih organizacij, a je bil kasneje umaknjen zaradi nasprotovanja nekaterih stalnih članic VS OZN (Ambrož in drugi 2012, 367).

sodišče ni nikoli zaprosilo niti ni od Beograda zahtevalo dokumente, saj je zanesljivo vedelo, da bi najverjetneje privedli do obsodbe Srbije.

Po ocenah nekaterih neodvisnih izvedencev bi morali kazensko preganjati še od osem do petnajst tisoč oseb, ki so sodelovale pri kršitvah mednarodnega humanitarnega prava na ozemlju nekdanje Jugoslavije. Pri tem bodo pomembno vlogo pri narodni spravi odigrala mešana kazenska sodišča oziroma hibridni mehanizmi, saj domači pravosodni sistemi zaradi pomanjkanja neodvisnosti, zmogljivosti in politične volje ne zmorejo izvesti postopkov po mednarodnih standardih. Prispevali bodo h graditvi miru, politični stabilnosti in preprečevanju ponovnega izbruha konfliktov. Ker se tovrstna sojenja izvajajo bliže prizadetim, se bo s tem preventivni učinek izrečenih sodb bistveno povečal, saj se družbe, ki so bile žrtve množičnih hudodelstev, ne morejo ponovno vzpostaviti na temelju neresnic, prikrajanja zgodovine in nekaznovanosti.

Se lahko podobni zločini, kot so se v letih 1991–2001 zgodili na ozemlju nekdanje Jugoslavije, ponovijo?

Na to vprašanje je težko podati enoznačen odgovor. Trenutno je 'nekdanja Jugoslavija' razdeljena na sedem neodvisnih držav, znotraj katerih je precejšen delež prebivalstva nezadovoljen z državo, v kateri živijo, saj bi raje živeli v bližnji državi, s katero jih vežejo etnične vezi. Tako bi veliko Srbov v BiH raje živelo v Srbiji. V BiH smo priča namenskemu spodkopavanju enotnosti BiH tako s strani bosanskih Srbov kot s strani Hrvatov. Podobno bi hercegovski Hrvati raje živeli na Hrvaškem. Srbi na Kosovu bi raje živeli v Srbiji. Albanci v Makedoniji bi raje živeli v Albaniji ali na Kosovu. Ta dejstva so odlično vodilo političnim manipulacijam, ki jih izvajajo nacionalistični ekstremisti na Balkanu.

Eden izmed dejavnikov, ki nasprotuje možnosti ponovitve vojne, je, da so ljudje spoznali, da vojne ne rešijo problemov. Demokracija počasi, a vztrajno napreduje. Večina držav, ki so nastale na ozemlju nekdanje Jugoslavije, bo sledila Sloveniji in Hrvaški pri integraciji v EU, s čimer bodo nekateri problemi rešeni, drugi ne. Neenakomeren ekonomski razvoj in neenakomerna demografska rast na Balkanu še vedno ogrožata etnične skupine z manjšo demografsko rastjo, ki živijo v strahu pred nadvlado sosednjih nacij.

Uvedba pravnih standardov članstva zveze NATO in EU lahko prisili elite k brzdanju njihovih medetničnih rivalstev. Če bosta NATO in EU nadaljevala s svojo precejšnjo prisotnostjo na Balkanu, bo postopna integracija v EU učinkovitejša. Tamkajšnje prebivalstvo in države bodo s tem dobile znanje, veščine in življenjsko moč, da sčasoma postanejo ne sod smodnika Evrope, temveč prostor gostoljubnosti in prijateljstva.

Da se dogodki iz devetdesetih let prejšnjega stoletja ne bi več ponovili, bi bilo v prihodnje treba zagotoviti permanentno izobraževanje in usposabljanje o pravilih mednarodnega humanitarnega prava, tako v miru kot v času vojne. Usposabljanju bi moralo biti podvrženo celotno prebivalstvo, pri čemer bi bilo treba posebno pozornost nameniti usposabljanju določenih skupin, še posebej izvajalcem kazenskega pregona in vojaškemu osebju. Za tovrstna izobraževanja in usposabljanja bi morale mednarodne organizacije zagotoviti ustrezna finančna sredstva, sprejeti posebne programe, ki bi vključevali tovrstno materijo, in spodbujati njihovo izvajanje v državah po svetu.

V državah, ki jih je vojna s svojimi množičnimi poboji najbolj prizadela, bo treba še bolj spodbujati razumevanje vzrokov teh grozodejstev, ozaveščati prebivalstvo ter negovati mir in spodbujati spoštovanje človekovih pravic in strpnosti med različnim veroizpovedmi. Narodi se bodo morali soočiti s preteklostjo, da si bodo lahko zagotovili boljšo prihodnost. Vključevanje v evropske integracije je eden izmed najboljših načinov za spodbujanje sprave in premagovanje sovraštva na Balkanu.

Če bi želeli živeti v idealnem svetu brez hudodelstev, bi se bilo treba odreči egu, mitom, razviti močnejši občutek empatije in se začutiti kot del skupnosti.

Žal se ne moremo izogniti dejstvu, da ob ustreznem sosledju različnih okoliščin – političnih, zgodovinskih, verskih, etničnih, družbenih in drugih – nobena družba, v kateri se začnejo kazati znaki njenega razkroja, ni varna pred množičnimi poboji, ki so nekakšen patološki spremljevalec človeške družbe.

16 Literatura

- Akashi, Yasushi. 1998. Managing United Nations Peacekeeping V *UN peacekeeping in trouble: lessons learned from the former Yugoslavia: peacekeepers' views on the limits and possibilities of the United Nations in a civil war-like conflict*, ur. Wolfgang Biermann in Martin Vadset, 125–137. Aldershot, England; Brookfield, Vt.: Ashgate.
- Ambrož, Matjaž, Bavcon Ljubo, Fišer Zvonko, Korošec Damjan, Sancin Vasilka, Selinšek Liljana in Škrk Mirjam. 2012. *Mednarodno kazensko pravo*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Anderson, David. 1995. *The Collapse of Yugoslavia: Background and Summary*. Commonwealth of Australia: Department of the Parliamentary Library.
- Bavcon, Ljubo in sodelavci 1997. *Mednarodno kazensko pravo*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- --- 2002. Mednarodno kazensko sodišče in njegov statut. *Pravnik* 57 (11–12): 669–672.
- Bebler, Anton. 1992. Jugoslovanska ljudska armada in razpad Jugoslavije. V *Razpotja nacionalne varnosti*, ur. Anton Grizold, 45–57. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bošnjak, Marko. 1997. Nekateri pravni in politični problemi v zvezi z Mednarodnim kazenskim sodiščem za nekdanjo Jugoslavijo. V *Zbornik znanstvenih razprav*, ur. Primož Gorkič, 5–36. Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Bufon, Milan, Gosar Anton, Nurković Safet in Sanguin Andre-Louis. 2006. *The western Balkans – A European challenge*. Koper: Univerza na Primorskem. Znanstveno-raziskovalno središče Koper.
- Cerar, Božo. 2011. *Opazovalci*. Ljubljana: Republika Slovenija, Ministrstvo za obrambo.
- Cohen, Ben. in Stamkoski George. 1995. *With no peace to keep: UN peacekeeping and the war in the former Yugoslavia*. London: Grainpress.
- Degan, Vladimir-Đuro. 2006. *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet.
- Domovina. 2016. Dostopno prek: <https://www.domovina.je/trifunovic-in-popov-oproscena-vojni-veterani-protestirajo/> (10. maj 2016).
- Durch, William J. in Shear James A. 1996. Faultlines: UN operations in the Former Yugoslavia. V *UN peacekeeping, american policy, and the uncivil wars of the 1990s*, ur. William J. Durch, 193–255. New York: St. Martin's Press.

- EUR-Lex. *Posodobljene smernice Evropske unije o spodbujanju spoštovanja mednarodnega humanitarnega prava (MHP) 2009/C 303/06*. Dostopno prek: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX%3A52009XG1215\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX%3A52009XG1215(01)) (9. marec 2016).
- EU. 2015. Resolucija Evropskega parlamenta o spominski slovesnosti v Srebrenici (2015/2747(RSP)). Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/.../getDoc.do?...P8-TA-2015> (13. marec 2016).
- Evroterm. Večjezična terminološka zbirka. 2000. Dostopno prek: <http://www.evroterm.gov.si/> (17. marec 2016).
- Filipović, Muhamed. 2002. *Pitanje odgovornosti za rat u Bosni i Hercegovini 1992–1996 godine*. Sarajevo: Svjetlost.
- Frulli, Micaela. 2001. Are Crimes against Humanity More Serious than War Crimes? V *European Journal of International Law*. Vol. 12, No. 2. 329–350. Oxford University Press.
- Furlan, Branimir. 2012. *Civilni nadzor in delovanje vojske*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grizold, Anton. 1999. *Evropska varnost*. Ljubljana: Ivan Hvala.
- Gutman, Roy. 1993. *A Witness to Genocide: The 1993 Pulitzer Price–Winning Dispatches on the "Ethnic Cleansing" of Bosnia*. New York: Macmillian Publishing Company.
- Hartmann, Florence. 2008. *Mir in kazen. Poročilo o tajni vojni med politiko in haaškim pravosodjem*. Ljubljana: Založba Sanje.
- Helsinki Watch. A division of human rights watch. 1993. *War crimes in Bosnia-Hercegovina*. Volume 2. New York.
- Henckaerts, Jean M. 2008. *Študija o običajnem mednarodnem humanitarnem pravu: prispevek k razumevanju in spoštovanju vladavine prava v oboroženem spopadu*. Geneva: International Committee of the Red Cross (ICRC).
- Honig, Willem Jan in Both, Norbert. 1996. *Srebrenica: Record of a War crime*. London: Penguin books.
- ICC. 2007. *Case concerning application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*. Dostopno prek: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&case=91&p3=4> (16. marec 2016).

- --- 2015. *Case concerning application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Croatia v. Serbia)*. Dostopno prek: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=73&case=118&code=cry&p3=4> (18. april 2016).
- ICRC. 2016. Dostopno prek: <http://www.icrc.org/eng> (24. april 2016).
- ICTY. 1996. *The prosecutor of the Tribunal against Đukić*. Indictment. Case No. IT-96-20. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/681/4> (19. marec 2016).
- --- 1998a. *The prosecutor of the Tribunal against Dokmanović*. Indictment. Case No. IT-95-13a 'Vukovar Hospital'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/682/4> (21. marec 2016).
- --- 1998b. *The prosecutor of the Tribunal against Erdemović*. Judgement. Case No. IT-96-22 'Pilica Farm'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/683/4> (21. marec 2016).
- --- 1998c. *The prosecutor of the Tribunal against Kovačević*. Indictment. Case No. IT-97-24 'Prijedor'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/707/4> (17. marec 2016).
- --- 2000a. *The prosecutor of the Tribunal against Aleksovski*. Judgement. Case No. IT-95-14/1 'Lašva Valley'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/662/4> (25. marec 2016).
- --- 2000b. *The prosecutor of the Tribunal against Furundžija*. Judgement. Case No. IT-95-17/1 'Lašva Valley'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/684/4> (21. marec 2016).
- --- 2000c. *The prosecutor of the Tribunal against Ražnatović, Željko - 'Arkan'*. Indictment. Case No. IT-97-27. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/845/4> (17. marec 2016).
- --- 2000č. *The prosecutor of the Tribunal against Tadić*. Judgement. Case No. IT-94-1 'Prijedor'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/787/4> (15. marec 2016).
- --- 2001a. *The prosecutor of the Tribunal against Jelisić*. Judgement. Case No. IT-95-10 'Brčko'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/672/4> (17. marec 2016).
- --- 2001b. *The prosecutor of the Tribunal against Kupreškić et al.* Judgement. Case No. IT-95-16 'Lašva Valley'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/716/4> (19. marec 2016).

- --- 2001c. *The prosecutor of the Tribunal against Sikirica et al.* Judgement. Case No. IT-95-8 'Keraterm Camp'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/775/4> (16. marec 2016).
- --- 2001č. *The prosecutor of the Tribunal against Todorović.* Judgement. Case No. IT-95-9/1 'Bosanski Šamac'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/790/4> (15. marec 2016).
- --- 2002a. *The prosecutor of the Tribunal against Kunarac et al.* Judgement. Case No. IT-96-23 & 23/1 'Foča'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/712/4> (19. marec 2016).
- --- 2002b. *The prosecutor of the Tribunal against Marinić.* Indictment. Case No. IT-95-15 'Lašva Valley'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/875/4> (18. marec 2016).
- --- 2002c. *The prosecutor of the Tribunal against Simić, Milan.* Judgement. Case No. IT-95-9/2 'Bosanski Šamac'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/751/4> (16. marec 2016).
- --- 2002č. *The prosecutor of the Tribunal against Mejakić et al.* Judgement. Case No. IT-02-65 'Omarska and Keraterm Camps'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/734/4> (14. marec 2016).
- --- 2003a. *The prosecutor of the Tribunal against Banović.* Judgement. Case No. IT-02-65/1 'Omarska and Keraterm Camps'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/664/4> (25. marec 2016).
- --- 2003b. *The prosecutor of the Tribunal against Bobetko.* Case No. IT-02-62 'Medak Pocket'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/668/4> (19. marec 2016).
- --- 2003c. *The prosecutor of the Tribunal against Krnojelac.* Judgement. Case No. IT-97-25 'Foča'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/710/4> (16. marec 2016).
- --- 2003č. *The prosecutor of the Tribunal against Mucić et al.* Judgement. Case No. IT-96-21 'Čelebići Camp'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/674/4> (17. marec 2016).
- --- 2003d. *The prosecutor of the Tribunal against Obrenović.* Judgement. Case No. IT-02-60/2 'Srebrenica'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/755/4> (15. marec 2016).

- --- 2003e. *The prosecutor of the Tribunal against Plavšić*. Judgement. Case No. IT-00-39 & 40/1 'Bosnia and Herzegovina'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/758/4> (14. marec 2016).
- --- 2003f. *The prosecutor of the Tribunal against Simić et al.* Judgement. Case No. IT-95-9 'Bosanski Šamac'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/779/4> (16. marec 2016).
- --- 2003g. *The prosecutor of the Tribunal against Talić*. Judgement. Case No. IT-99-36/1 'Krajina'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/816/4> (15. marec 2016).
- --- 2004a. *The prosecutor of the Tribunal against Blaškić*. Judgement. Case No. IT-95-14 'Lašva Valley'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/667/4> (23. marec 2016).
- --- 2004b. *The prosecutor of the Tribunal against Česić*. Judgement. Case No. IT-95-10/1 'Brčko'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/678/4> (20. marec 2016).
- --- 2004c. *The prosecutor of the Tribunal against Kordić & Čerkez*. Judgement. Case No. IT-95-14/2 'Lašva Valley'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/705/4> (18. marec 2016).
- --- 2004č. *The prosecutor of the Tribunal against Krstić*. Judgement. Case No. IT-98-33 'Srebrenica-Drina Corps'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/711/4> (16. marec 2016).
- --- 2004d. *The prosecutor of the Tribunal against Mrđa*. Judgement. Case No. IT-02-59 'Vlašić Mountain'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/747/4> (17. marec 2016).
- --- 2004e. *The prosecutor of the Tribunal against Vasiljević*. Judgement. Case No. IT-98-32 'Višegrad'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/793/4> (15. marec 2016).
- --- 2005a. *The prosecutor of the Tribunal against Babić*. Judgement. Case No. IT-03-72 'RSK'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/663/4> (25. marec 2016).
- --- 2005b. *The prosecutor of the Tribunal against Deronjić*. Judgement. Case No. IT-02-61 'Glogova'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/680/4> (21. marec 2016).

- --- 2005c. *The prosecutor of the Tribunal against Jokić, Miodrag*. Judgement. Case No. IT-01-42/1 'Dubrovnik'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/701/4> (17. marec 2016).
- --- 2005č. *The prosecutor of the Tribunal against Kvočka et al.* Judgement. Case No. IT-98-30/1 'Omarska, Keraterm & Trnopolje Camps'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/721/4> (19. marec 2016).
- --- 2005d. *The prosecutor of the Tribunal against Nikolić, Dragan*. Judgement. Case No. IT-94-2 'Sušica Camp'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/754/4> (16. marec 2016).
- --- 2005e. *The prosecutor of the Tribunal against Ademi & Norac*. Judgement. Case No. IT-04-78 'Medak Pocket'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/660/4> (14. marec 2016).
- --- 2006a. *The prosecutor of the Tribunal against Galić*. Judgement. Case No. IT-98-29. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/690/4> (19. marec 2016).
- --- 2006b. *The prosecutor of the Tribunal against Milošević, Slobodan*. Indictment. Case No. IT-02-54 'Kosovo, Croatia and Bosnia'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/738/4> (17. marec 2016).
- --- 2006c. *The prosecutor of the Tribunal against Naletilić & Martinović*. Judgement. Case No. IT-98-34 'Tuta and Štela'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/752/4> (16. marec 2016).
- --- 2006č. *The prosecutor of the Tribunal against Nikolić, Momir*. Judgement. Case No. IT-02-60/1 'Srebrenica'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/746/4> (15. marec 2016).
- --- 2006d. *The prosecutor of the Tribunal against Rajić*. Judgement. Case No. IT-95-12 'Stupni Do'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/772/4> (17. marec 2016).
- --- 2006e. *The prosecutor of the Tribunal against Stakić*. Judgement. Case No. IT-97-24 'Prijedor'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/782/4> (15. marec 2016).
- --- 2006f. *The prosecutor of the Tribunal against Ljubičić*. Judgement. Case No. IT-00-41 'Lašva Valley'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/729/4> (14. marec 2016).

- --- 2007a. *The prosecutor of the Tribunal against Blagojević & Jokić*. Judgement. Case No. IT-02-60. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/665/4> (25. marec 2016).
- --- 2007b. *The prosecutor of the Tribunal against Hadžić*. Indictment. Case No. IT-04-75. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/694/4> (24. marec 2016).
- --- 2007c. *The prosecutor of the Tribunal against Bralo*. Judgement. Case No. IT-95-17 'Lašva Valley'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/771/4> (21. marec 2016).
- --- 2007č. *The prosecutor of the Tribunal against Brđanin*. Judgement. Case No. IT-99-36 'Krajina'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/673/4> (20. marec 2016).
- --- 2007d. *The prosecutor of the Tribunal against Halilović*. Judgement. Case No. IT-01-48 'Grabovica-Uzdol'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/697/4> (18. marec 2016).
- --- 2007e. *The prosecutor of the Tribunal against Limaj et al.* Judgement. Case No. IT-03-66. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/726/4> (19. marec 2016).
- --- 2007f. *The prosecutor of the Tribunal against Zelenović*. Judgement. Case No. IT-96-23/2 'Foča'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/794/4> (15. marec 2016).
- --- 2007g. *The prosecutor of the Tribunal against Kovačević*. Judgement. Case No. IT-01-42/2 'Dubrovnik'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/814/4> (14. marec 2016).
- --- 2007h. *The prosecutor of the Tribunal against Stanković & Janković*. Judgement. Case No. IT-96-23/2 'Foča'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/784/4> (14. marec 2016).
- --- 2007i. *The prosecutor of the Tribunal against Trbić*. Judgement. Case No. IT-05-88/1 'Srebrenica'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/792/4> (14. marec 2016).
- --- 2008a. *The prosecutor of the Tribunal against Hadžihasanović & Kubura*. Judgement. Case No. IT-01-47 'Central Bosnia'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/695/4> (18. marec 2016).
- --- 2008b. *The prosecutor of the Tribunal against Martić*. Judgement. Case No. IT-95-11 'RSK'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/733/4> (18. marec 2016).

- --- 2008c. *The prosecutor of the Tribunal against Orić*. Judgement. Case No. IT-03-68. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/756/4> (15. marec 2016).
- --- 2008č. *The prosecutor of the Tribunal against Strugar*. Judgement. Case No. IT-01-42 'Dubrovnik'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/786/4> (15. marec 2016).
- --- 2008d. *The prosecutor of the Tribunal against Todović & Rašević*. Judgement. Case No. IT-97-25/1 'Foča'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/788/4> (14. marec 2016).
- --- 2009a. Statute of the Tribunal. Dostopno prek: <http://www.icty.org/en/documents/statute-tribunal> (23. februar 2016).
- --- 2009b. *The prosecutor of the Tribunal against Krajišnik*. Judgement. Case No. IT-00-39 'Bosnia and Herzegovina'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/709/4> (16. marec 2016).
- --- 2009c. *The prosecutor of the Tribunal against Milošević, Dragomir*. Judgement. Case No. IT-98-29/1 'Sarajevo'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/739/4> (17. marec 2016).
- --- 2010a. *The prosecutor of the Tribunal against Boškoski & Tarčulovski*. Judgement. Case No. IT-04-82. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/669/4> (25. marec 2016).
- --- 2010b. *The prosecutor of the Tribunal against Delić*. Judgement. Case No. IT-04-83. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/679/4> (21. marec 2016).
- --- 2010c. *The prosecutor of the Tribunal against Mrkšić et al.* Judgement. Case No. IT-95-13/1 'Vukovar Hospital'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/748/4> (17. marec 2016).
- --- 2012a. *The prosecutor of the Tribunal against Gotovina et al.* Judgement. Case No. IT-06-90 'Operation Storm'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/691/4> (19. marec 2016).
- --- 2012b. *The prosecutor of the Tribunal against Haradinaj et al.* Judgement. Case No. IT-04-84 'Operation Storm'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/698/4> (19. marec 2016).
- --- 2012c. *The prosecutor of the Tribunal against Lukić Milan & Lukić Sredoje*. Judgement. Case No. IT-98-32/1 'Višegrad'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/730/4> (18. marec 2016).

- --- 2013a. *The prosecutor of the Tribunal against Prlić et al.* Indictment. Case No. IT-04-74. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/766/4> (23. marec 2016).
- --- 2013b. *The prosecutor of the Tribunal against Stanišić & Župljanin.* Judgement. Case No. IT-08-91 'Bosnia and Herzegovina'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/783/4> (22. marec 2016).
- --- 2013c. *The prosecutor of the Tribunal against Perišić.* Judgement. Case No. IT-04-81. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/757/4> (15. marec 2016).
- --- 2013č. *The prosecutor of the Tribunal against Stanišić & Simatović.* Judgement. Case No. IT-03-69. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/777/4> (15. marec 2016).
- --- 2014a. *The prosecutor of the Tribunal against Mladić.* Indictment. Case No. IT-09-92. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/704/4> (23. marec 2016).
- --- 2014b. *The prosecutor of the Tribunal against Đorđević.* Judgement. Case No. IT-05-87/1 'Kosovo'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/810/4> (21. marec 2016).
- --- 2014c. *The prosecutor of the Tribunal against Šainović et al.* Judgement. Case No. IT-05-87. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/741/4> (17. marec 2016).
- --- 2015a. *The prosecutor of the Tribunal against Popović et al.* Judgement. Case No. IT-05-88 'Srebrenica'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/759/4> (17. marec 2016).
- --- 2015b. *The prosecutor of the Tribunal against Tolimir.* Judgement. Case No. IT-05-88/2 'Srebrenica'. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/791/4> (15. marec 2016).
- --- 2016a. Dostopno prek: <http://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia> (18. april 2016).
- --- 2016b. *The prosecutor of the Tribunal against Karadžić.* Judgement. Case No. IT-95-5/18. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/703/4> (10. april 2016).
- --- 2016c. *The prosecutor of the Tribunal against Šešelj.* Judgement. Case No. IT-03-67. Dostopno prek: <http://www.icty.org/bcs/cases/party/774/4> (11. april 2016).
- Jelušič, Ljubica. 1997. *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 2003. Mirovne operacije kot oblika globalne mirovne preventive pred širjenjem groženj. *Teorija in praksa* 40 (4): 627–646.

- Jogan, Savin. 1997. *Mednarodno vojno/humanitarno pravo*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.
- Juvan, Jelena. 2005. Operacije Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi V *Mirovne operacije in vloga Slovenije*, ur. Ljubica Jelušič, 111–121. Ljubljana: FDV, Hermina Krajnc.
- Karba, Dejan. 2015. VSO in SV mrzlično proti Berislavu Popovu. *Delo*, 12. december Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/vso-in-sv-mrzlicno-proti-berislavu-popovu.html> (13. maj 2016).
- Kazenski zakonik (KZ-1-UPB2). Ur. l. RS 50/2012 (24. februar 2016).
- Kovačević, Živorad. 2007. *Amerika i raspad Jugoslavije*. Beograd, Fakultet političkih nauka: Filip Višnjič.
- Krapac, Davor. 1995. *Međunarodni sud za ratne zločine na području bivše Jugoslavije*. Zagreb: Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava.
- LeBor, Adam. 2006. *Complicity with evil: the UN in the age of modern genocide*. New Haven (Conn.), London: Yale University Press.
- MacQueen, Norrie. 2006. *Peacekeeping and the International System*. London: Routledge.
- Malešič, Marjan. 2013. Vloga medijev in propagande v vojnah na območju nekdanje Jugoslavije. V *Acta Histriae*, 855–878. Koper: Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko.
- Maroša, Petra. 2003. *Kršitve mednarodnega humanitarnega prava v Bosni in Hercegovini – primeri in praksa mednarodnega sodišča za Jugoslavijo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 2016. Dostopno prek: <http://www.mizs.gov.si/si/> (9. april 2016).
- Mo., B. 2014. Sodišče: Nizozemska soodgovorna za dogodke v Srebrenici. *Delo*, 16. julij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/svet/sodisce-nizozemska-soodgovorna-za-dogodke-v-srebrenici.html> (21. april 2016).
- Mo., Z. in Mo. B. 2011. Sodišče v Haagu: Nizozemska odgovorna za smrt treh v Srebrenici. *Delo*, 5. julij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/svet/sodisce-v-haagu-nizozemska-odgovorna-za-smrt-treh-v-srebrenici.html> (21. april 2016).
- Mojzes, Paul. 2013. Ethnic cleansing in the Balkans. *Cicero foundation great debate paper*. No. 13/04: 3–14.

- Nahanović, Hasan. 2007. *Under the UN flag: The International Community and the Srebrenica Genocide*. Sarajevo: DES.
- NATO, *Priročnik o zvezi NATO*. 2001. Brussels: NATO Office of Information and Press.
- Nederlands Instituut voor oorlogs holocaust en genocide studies. 2002. *Srebrenica report*. Dostopno prek: <http://www.niod.knaw.nl/en/srebrenica-report> (23. februar 2016).
- OSCE. 2016. Dostopno prek: <http://www.osce.org/history> (12. maj 2016).
- Oznaka spisa: ODT v Kopru, KT 46/98.
- Oznaka spisa: ODT v Kopru, Kt 137/91.
- Oznaka spisa: ODT v Kopru; VDT, "razno": KT 21/92.
- Oznaka spisa: Ktr 66/98, ODT v Kranju; Zbrani dokumenti - vojni zločini v junjski vojni 1991 (9 spisov) oznaka: Ktr 62/92
- Oznaka spisa: Kt 629/91, ODT v Novem mestu.
- Oznaka spisa: ODT v Ljubljani; VDT, "razno": Kt 249/91.
- Oznaka spisa: ODT v Mariboru, I Kt 1472/98.
- Oznaka spisa: ODT v Mariboru, "razno": Ktn 1412/91.
- Oznaka spisa: ODT v Mariboru; VDT, "razno": Ktn 1475/91.
- Oznaka spisa: ODT v Mariboru; VDT, "razno": Ktn 1718/91.
- Oznaka spisa: ODT v Mariboru; VDT, "razno": Ktn 1831/91.
- Oznaka spisa: ODT v Mariboru; VDT, "razno": III Kt 438/91.
- Oznaka spisa: ODT v Mariboru, "razno": III KT 465/91.
- Oznaka spisa: ODT v Murski Soboti, Ktn 229/91.
- Oznaka spisa: ODT v Murski Soboti, Ktn 231/91.
- Oznaka spisa: ODT v Murski Soboti, Ktn 232/91.
- Oznaka spisa: ODT v Murski Soboti, KT 246/91 in VDT "razno": KT 246/91.
- Oznaka spisa: ODT v Murski Soboti, Ktn 267/91.
- Oznaka spisa: ODT v Novi Gorici, Kt 79/92.
- Oznaka spisa: ODT v Novi Gorici, Kt 188/94.
- Oznaka spisa: ODT v Novem mestu, Ktn 325/91.
- Oznaka spisa: ODT v Novem mestu, Ktn 328/91.
- Oznaka spisa: ODT na Ptuj, I KT 710/91.

- Panian, Reinhard. 1996. Ali so OVSE, NATO in ZEU kos problemom evropske varnosti? V *Zbornik študij "Evropska varnost: interesi, procesi, institucije"*, ur. Vinko Vegič, 59–70. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
- Petrović, Tamara. 2012. *Srbija pred Meddržavnim sodiščem v Haagu kot primer pravnega paradoksa*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne: 1991–2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Posodobljene smernice Evropske unije o spodbujanju spoštovanja mednarodnega humanitarnega prava (MHP). Ur. 1. EU št. C 303/12. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu> (8. april 2016).
- RECOM. 2016. Dostopno prek: <http://www.recom.link> (9. april 2016).
- Repe, Božo. 2008. Usodna dvoličnost. Napake, nemoč, sprenevedanje in hinavščina mednarodnih dejavnikov. *Mladina* (31). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/arhiv/> (8. april 2016).
- Sancin, Vasilka, Švarc Dominika in Ambrož Matjaž. 2009. *Mednarodno pravo oboroženih spopadov*. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.
- Schiessl, Christoph. 2002. *An Element of Genocide: Rape, Total War and International Law in the Twentieth Century*. Vol. 4. Issue 2. 197–210. *Journal of Genocide Research*.
- Semelin, Jacques. 2009. *Očistiti in uničiti. Politične rabe množičnih pobojev in genocidov*. Ljubljana: Založba Modrijan.
- Semolič, Igor. 2002. *Vojni zločini v Srebrenici*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Silber, Laura in Alan Little. 1995. *The Death of Yugoslavia*. London: Penguin, BBC.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. Spletna izdaja. 2000. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (8. marec 2016).
- Stiglmayer, Alexandra. 1999. Sexual Violence: Systematic Rape V *Crimes of war, What the public should know*, ur. Roy Gutman in David Rieff, 327. New York: W. W. Norton & Company.
- Svet24. 2016. Dostopno prek: <http://svet24.si/clanek/novice/slovenija/555f3428cfcf0/sodisce-po-21-letih-letih-le-vrocilo-obtoznico-nekdanjemu-pripadniku-jla> (14. maj 2016).

- Tonin, Matej. 2015. *Zahteva za sklic nujne seje Odbora za pravosodje*. Dostopno prek: <http://tonin.si/matej-tonin-nsi-zaradi-primera-trifunovic-in-popov-zahteva-nujno-sejo-odbora-za-pravosodje.html> (13. maj 2016).
- Türk, Danilo. 2007. *Temelji mednarodnega prava*. Ljubljana: GV Založba.
- Udruženje pokret "Majke enklave Srebrenica i Žepa". Dostopno prek: <http://enklave-srebrenica-zepa.org/onama.php> (20. april 2016).
- United Nations. General Assembly. 1999. Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35. The fall of Srebrenica – A/54/549. Dostopno prek: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/54/549 (12. februar 2016).
- United Nations. General Assembly. Security Council. 2000. *Identical letters dated 21 August 2000 from the Secretary-General to the President of the General Assembly and the President of the Security Council*. Dostopno prek: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/55/305 (18. april 2016).
- United Nations. 2000. Report of the Panel on United Nations Peace Operations (The Brahimi Report). A/55/305–S/2000/809. Dostopno prek: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/55/305 (14. marec 2016).
- Webb, John. 1993. *Genocide Treaty. Ethnic Cleansing, Substantive and Procedural Hurdles in the Application of the Genocide Convention to Alleged Crimes in the Former Yugoslavia*. Georgian Journal of International and Comparative Law.
- Woodward, Susan L. 2008. The Security Council and the Wars in the Former Yugoslavia. V *The United Nations Security Council and War: the Evolution of Thought and Practice since 1945*, ur. Vaughan Lowe, Adam Roberts, Jennifer Welsh in Dominik Zaum, 424–451. London: Oxford University Press.
- Wikipedia. 2016a. Dostopno prek: https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page (20. marec 2016).
- --- 2016b. Dostopno prek: https://sl.wikipedia.org/wiki/Vojne_v_nekdanji_Jugoslaviji (24. marec 2016).
- Zagorac, Dean. 2001. *Rimski statut mednarodnega kazenskega sodišča*. Ljubljana: Amnesty International Slovenija.
- Zakon o sodelovanju med Republiko Slovenijo in Mednarodnim kazenskim sodiščem za nekdanjo Jugoslavijo ter Mednarodnim kazenskim sodiščem za Ruando (ZSMKSR). Ur. l. RS 124/2000 (20. februar 2016).

- Zupančič, Rok. 2015. *Kosovo. Laboratorij preprečevanja oboroženih konfliktov, pokonfliktne obnove in izgradnje države*. Brno – Plzen: Vaclav Klemm.
- Žabkar, Anton. 1996. Preoblikovanje strateškega razmerja sil in oboroženih spopadov ob koncu tisočletja – novi izzivi za raziskave V *Razvoj obramboslovne misli*, ur. Marjan Malešič, 33–60. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo – Uprava za razvoj. Center za strateške študije.
- 24ur. 2009. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/svet/zrj.html> (7. april 2016).
- --- 2013. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/polkovnik-popov-obsojen-general-trifunovic-oproscen.html> (12. maj 2016).